

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Acta Ecclesiae Mediolanensis

Acta Synodalia Dioecesana Ecclesiae Mediolanensis, Pars Secunda

Borromeo, Carlo

Brixiae, 1603

Instrvctionvm Fabricae ecclesiasticae. Liber I.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11399

ritutionum, & Apostolicæ visitationis, nos eò plane impulerunt, vt ne rem illarum constitutionum decretorumq; executioni necessariam diutius prorogaremus; cum scilicet & altarium, & baptisterij, & aliarum ecclesiæ partium exædificationes, & supellectilis apparatus, illis ipsis decretis fieri præstare oporteat, pro ratione formæ his nostris instructionibus demonstratæ. Quamobrem eas in lucem edimus: in quibus complexi sumus, vt mox narrauimus, quæ prouinciæ nostræ vsui potiora ac frequentiora animaduertimus. Ad cætera verò (multa illa quidem) quæ ab architectonica artis scriptoribus sapienter, copiosè, vtiliterq; tractata, ad augustissimam eam sacrarum basilicarum, & ad ecclesiasticæ omnis ædificationis splendorem pertinent, vt peritorum architectorum consilium adhiberi oportere censemus; sic in ijs ipsis antiquam illam, ab apostolicis vsque temporibus excitatam fidelium pietatem ac religionem, quæ in ijs ædium sacrarum constructionibus, in admirandisq; sacræ supellectilis apparatu præclarè eluxit, imitandam proponimus. Porro ingens olim extitit ecclesiarum, & structura, & multitudo, vt vestigia indicant, quæ his temporibus cernuntur; ingens præterea, pretiosaq; admodum sacrorum indumentorum, & vasorum cõpia. Calices, candelabra, & reliqua eius generis per multa vsui ecclesiastico dicata aurea atq; argentea, tum vestimenta, vel inaurata, vel auro, argento interta, omnemq; denique ecclesiasticam supellectilem, non modò Romæ, Ierosolymis, Constantinopoli; sed (quod ad nostram pietatem inflammandam plurimum roboris habere debet) Mediolani tanti fuisse accepimus, vt inde pater patronusq; noster sanctissimus Ambrosius satis habuerit, quo aliquando in summa vrgentiq; necessitate, vel captiuo redimeret, vel paupotes aleret. Libros item codicesque sacros inauratos, & purpura byssoque vestitos, & auro, argento cælatos, ac nonnullos aureis, argenteisq; literis, ijsq; vncialibus, scriptos olim fuisse, ab sancto Hieronymo memoria prodatum est. Antiqua igitur huius pietatis, religiosæq; liberalitatis, omni per-

petua imitatione dignæ, exemplis non solum externis, verum domesticis vos excitati, quæcumque nostris his instructionibus de fabrica supellectileq; ecclesiastica præfinitimas, quò plura olim, longeq; maiora eo ipso de genere præstita esse cernitis; eò libentius promptiusq; suscipite, atque, vsque adeo exequimini; vt & nos vestrum istud pietatis studium in Domino commendemus, & à Deo bonorum omnium remuneratore, vos vberissimè, & sempiternum inde præmium capiat. Valete.

INSTRVCTIONVM
Fabricæ ecclesiasticæ.

LIBER I.

DE SITV ECCLESIAE.

Cap. I.

ECCLESIA cum edificanda est, primùm Episcopi iudicio, & de architecti quem is adhibuerit probarivæ consilio; locus huic ædificationi accommodatior eligi debet.

Qua in re valde spectatur, vt vbicunque illa exstruatur, loco editiori aliquantò fiat.

Si verò vbi extruenda est, loci positura plana omnino tota sit; deligatur saltem in ea situs, qui ita extet, vt exstructa ecclesia; tribus, aut ad summum quinque gradibus ad eam ascendatur.

Sin autem ne hoc quidem loci natura patitur; cum partem nullam sic extantem, pauloq; eminentiorem habeat; id subsidij comparetur structura basium ecclesiæ: quæ in altum ductæ, naturalem illam loci planitiem ita superent, vt ad ecclesiæ pavementum illis tribus vel quinque gradibus ascendatur.

In situ præterea deligendo ea etiam cautio adhibenda est; vt, & quò maiori in veneratione ecclesia habeatur, & quoad eius fieri potest, ab omni strepitu, vnde diuinorum officiorum interturbatio existit, longius absit; illius positura loco sit, qui ab omni luto, ceno, spurcitia, ab omniq; sordium genere, à stabulis, cau-

his, caponis, officinis ferrarijs, emporijs, atq; ab omni foro venalicio procul distet, ac ne è regione quidem istiusmodi locorum propè sit.

Cautio item sit, vt situs eiusmodi quaratur, vbi ecclesia exædificari queat, insula instar; nempe ab aliarum ædium parietibus interuallo aliquot passuum, vt infra loco de platea demonstratur, diuisa ac separata, quemadmodum antiqui instituti est, ratioq; certè postulat. Id verò cum vbiq; tum in pagis, locisve, vbi ædificia crebra non sunt commodius agi poterit.

De vicinitate, & coniunctione ædium ecclesiasticarum cum situ ecclesiæ.

AT illud tamen ab ecclesiasticæ ædificationis ratione alienum non est, vt ab aliquo latere domicilia ministrorum ecclesiæ, præsertim verò episcopalia, canonicalia, & parochialia sint; non illa quidem habitationis ædificio parietibus ecclesiæ inherrentia, sed muris per illud aræ distantia ve spatium ductis coniuncta, sacrarumque ædium situi vicina, vt concilij Carthaginensis canone cautum est.

Ministrorum autem, qui custodes, sacraræ dicuntur, habitatio, vt res ecclesiasticæ eorum fidei commissæ, ab omni sacrilegij, furti, incendijve periculo tutiores sint, ecclesiæ aut sacrariæ adiuncta, locove eiusdem sacrariæ superiori, vt in nonnullis ecclesijs est, extrui poterit.

Qua in extruptione hæc videnda sunt.

Primo vt ne huius habitationis structura ecclesiæ prospectus impediatur, aut offendantur; neve ecclesiæ fenestris luminibusve obstruatur, aut impedimentum afferatur.

Deinde vt ne eiusdem habitationis prospectus ullus, aut fenestra fiat vnde in ecclesiam introspectetur.

Præterea ianua ne sit, qua iter aditusve per ecclesiam pateat, ad quotidianum, priuatumq; re, um domesticarum importandarum, exportandarum ve usum; sed quæ tantum ad diuina officia, & munera sua obeunda, ab illis in ecclesiam conueniatur.

De area Ecclesiæ.

Ponenda præterea cura est, vt ne loco humido vliginosove area ecclesiæ deligatur; nec verò propè colles, aut decliua loca, quò aut torrens, aut alia aquæ vis fortè defluens, detrimentum ædificio afferre possit.

Si quando tamen in cliuo ædificari necesse est, ibi hominum opera planities fiat, quæ respondeat magnitudini futuræ ecclesiæ: à cuius tergo, latere ve, spatium itidem planum cubitorum duodecim, & amplius, pro ædificij ratione intersit ad excisam præruptamve rupem; hæcque etiam firmo pariete muniatur, effossis præterea hinc inde canalibus, per quos aqua interdum confluens aliò deruetur.

De amplitudine situs Ecclesiæ.

Situs præterea ecclesiæ amplitudo ita patens esse debet, vt non solum multitudinem populi locum incolentis, vbi ecclesiæ, vel parochialis, vel collegiata, vel cathedralis ædificatio futura est; sed frequentiam etiam hominum interdum ad solennitates confluentium capere queat.

Qua in re ratio illa negligenda non est, vt unicuique homini tantum spatij esse possit, quanta est ab omni parte mensura vnus cubiti & vnciarum octo; idque præter spatium, quod columna, pilæve, ac parietes capiunt.

DE ECCLESIAE FORMA.

Cap. II.

ATQVE hæc quidem breuiter de ecclesiæ situ: sequitur illius exædificandæ forma: quæ cum multiplex esse possit, ad eam sanè deligendam, pro situs ratione, proq; ædificationis amplitudine, architecti periti consilium Episcopus adhibere debebit.

At verò illa huius ædificij ratio iam inde ab apostolicis ferè vsque temporibus ducta, potior est, quæ crucis formam exhibet.

Gene. Carthag. 4. c. 14.

exhibet, vt planè ex sacris basilicis Romanis maioribus ad eum modum extructis perspicitur.

Illà porro ædificij rotundi species, olim idolorum templis in vsu fuit; sed minus vsitata in populo christiano.

Ecclesia igitur omnis, ac illa præsertim, quæ insignem structuræ speciem requirit, ita ex ædificanda potius erit, vt crucis instar sit: quæ eum multiplex, tum ob longa esse potest; hæc in frequentiori via, reliquæ minus vsitatae sunt.

Ea igitur, quæ crucis oblongæ similitudinem præfert ædificatio, vbi potest, in omni ecclesia, vel cathedrali, vel collegiata, vel parochiali, quæ extruenda est, struetur.

Vbi verò sitas de consilio architecti, aliam potius quam longam ædificij formam postulat, ad illius præscriptum modum Episcopi iudicio comprobatum, eiusmodi structura ecclesiæ fieri poterit.

De modo ecclesiæ ædificandæ instar crucis.

Hæcque ipsa Ecclesia, siue vnâ tantum, siue tres, siue quinque, vt dicunt, naues habitura est, crucis instar, cum alia multiplici ratione & modo, tum hoc vno constare potest, extructis scilicet extra cappellæ maioris ingressum duabus ab vtroque latere cappellis; quæ ad brachiorum similitudinem productæ, à toto ecclesiæ ædificio pro amplitudine extent; ac foris aliquatulum pro architecturæ ratione promineant.

DE PARIETIBVS Exterioribus, & frontispicio. Cap. III.

Reliqua autem, quæ ad structuræ genus, ad parietes benè materiatis, eorumque similitudinem, in crustatione, tectoriumve opus, aliaque id generis atinent; pro ecclesiæ ex ædificandæ modo, proque regionis locive conditione, iudicio Episcopi, ac de architecti consilio diligentius statuentur.

Illà tamen ratio in parietibus extrinsecus habeatur; vt qui à latere, & à tergo sunt, in ijs nulla imago exprimat: qui

à fronte, eò decentiorem augustioremque aspectum præferent, quò sacris imaginibus picturisve sacram historiam exprimentibus ornatiore erunt.

In frontispicio igitur pio ornatu, pro structura ecclesiasticæ ratione, proque ædificij magnitudine, architectus videat, vt cum nihil profani appareat; tum rursus splendide pro facultatibus exprimat, quod loci sanctitati conueniat.

Illud verò præter cætera adhibeatur, vt in vniuersiusque ecclesiæ, præsertim præ rochialis frontispicio, à superiori scilicet parte ostij maioris, extrinsecus pingatur, aut sculpatur decore religiosoque imago beatissime Mariæ Virginis Iesum filium in complexu habentis: à cuius latere dextero exprimat effigies sancti, sanctæve, cuius nomine illa ecclesia nuncupatur; à sinistro alia item sancti, vel sanctæ, cui præ cæteris parochiæ illius populus venerationem tribuit; aut saltè (si totum id triplicis imaginis opus fieri non potest) sancti, sanctæve solius tantum figura fiat, cuius nomine ipsa ecclesia appellatur.

Quòd si vel annunciationis, vel assumptionis, vel natiuitatis Sanctæ Mariæ tantulum diemve festum ea ecclesia habet; beatissimæ virginis effigies exprimat, quæ mysterij rationi conueniat.

Vt verò à pluuia & tēporis iniuria perpetuò defendatur; id structuræ opere soletter prospicere architecti erit.

Cætera porro, quæ aut sculpturæ, aut picturæ opere, aliisque grauibus ac modestis ornamentis, frontispicio ecclesiæ maiestatem augustam religiosamque reddunt, Episcopus architecto etiam si opus est adhibito viderit, pro ecclesiasticæ ædificationis quæ struetur, ratio poscet.

DE ATRIO, PORTICV, & vestibulo. Cap. IIII.

ATria præterea in fronte sacre ædis, pro aræ ratione, proque ædificij ecclesiastici structura fiet, de architecti consilio, intus ab omni parte porticibus cinctum, alioque decenti architecturæ opere ornatum.

Si verò præ situs angustia, aut præ tenui

consu,

ensu, id exædificari non potest; porticus saltem a fronte itidem extruenda curetur.

Quæ porticus columnis marmoreis, aut pilis lapideis latericijsve erecta, longitudine omnino ecclesiæ latitudinem adæquet.

Lata autem, atque alta ita esse debet, ut longitudinis sue rationi rectè conuenienterq; respondeat.

Hæc forma in vnaquaque ecclesia parochiali porticum extare cõueniens erit. Si per inopiam ne id quidem præstari potest, saltem prorsus curetur, ut ante ianuam maiorem vestibulũ eiusmodi extruatur, quod duabus tantum columnis vel pilis aliquantulum ab ea distatibus exædificatum, forma quadrata sit: tantumq; spatij habeat, ut paulò latius quàm ecclesiæ ianua pateat.

DE TECTO. Cap. V.

ET quoniam tecti magna est habenda ratio, propterea quòd omne ædificium tueatur: si quidem eo sublato, aut malè confecto, putrescit materies, labascunt parietes, omnisq; sensim dissoluitur structura; certè in ecclesia tegenda, quæ sacris imaginibus, omniq; pio ornatu, & religioso apparatu, ad perpetuatatem extruitur, diligens ac singularis industria requiritur architecti.

Qui quæcumque tecti, vel dispulsiati, vel testudinati, vel laqueati formã, pro ædificij ratione delegerit; videat in primis, ut & materia lignea fabrilis, nempe tigna, canterij, templa, asseres, & alia id generis, ex quibus illud constat, & cõtignatio omnis benè firma sit.

Tegendi autem tecti ratio, cum & pro regionum vsu, & pro ædificiorum modo diuersa sit; ipse viderit, quæ ecclesiæ extruccioni sit a commodatior.

In ecclesiarum autem, quæ insigni structura exædificantur, & amplo censu sunt, tectis operis idis, tegulas, si minus æreas, ut olim, at saltem plumbeas adhiberi conueniet.

Laqueata tecta in ecclesijs constriui, cū basilicarum quarundam Romanarum vsus docet; tum mysterij significatio sua det: fornicata tamen fieri non alienum

erit pro locorum consuetudine, quòd tutiora ab incendio ædificia sint; qualia tamen fornicato opere tecta in basilicis vrbis & pronuncia Mediolanensis insignibus atque antiquis cernuntur.

Cautio verò in eo adhibenda erit, ut tecti proiectura eiusmodi fiat, qua stillicidia ab imis parietibus arceantur, proculve sint; idq; aptè ac decenter, prout certo structuræ opere potest, fieri archi tecti cura erit.

Ne item saggundijs ob stillatione diurnam detrimentum parietes aliquando capiant; eorum fundamenta, vbi primum è terra extare incipiunt, pauimentis lithostratis benè consolidatis, saggunda latius aliquantò productis sternantur: tum verò terra congelta inde procul perpetuò amota sit.

Ne præterea iidem possint per pluuiam stillicidijs penetrari, si fortasse aliquando tegulæ, imbricesve corrupti fuerint; in illorum summitate, quæ tecti trahibus subiacebit, structura lorica ve testacea cum coronis prominentibus adhibeatur, quæ tecti etiam proiecturam adiuuabit.

DE PAVIMENTO. Cap. VI.

ATque hætenus quidem de tecto: nunc sequitur pauimentum: quod in ecclesia non spicatum, nõ è laterculis coctilibus, non alio latericio opere, nisi vitriato sit; sed in insigni salt. in ecclesia, cappellisq; maioribus, & alijs præclaræ structura, marmore, aliove solido lapide stratum sit, opere ite in tessellato, aut scutulato politè confecto, aut musijio item.

In alijs verò ecclesijs & capellis, vbi hoc non potest, silicibus expolitis, vel opere testaceo confectum.

In pauimento, quale quale illud sit, neq; pictura neq; sculptura crux exprimitur; nec verò præterea alia sacra imago, historiarum, ac ne alia item, qua sacri mysterij typum gerat.

DE OSTIIS. Cap. VII.

DE ostijs, & antepagmentis sacrarũ ædium multa a sapientibus architectis

æctis præscripta sunt: quæ pro ecclesiæ edificandæ ratione, proque structuræ modo seruari accuratius debent.

Ullud verò caueatur, vt à superiori parte sè illa arcuata sint (cùm à portis vrbium dissimilia esse debeant) sed quadrangula, qualia in basilicis antiquioribus conspiciuntur.

Nec verò humili structura depressiora sint, sed duplo altiora, vt architecturæ ratio fert, quàm latitudo paret.

Superiori parti coronix decenti opere adungi potest, è qua rotundum instar hemicycli, & scaphæ emineat; vbi sacræ imagines, vt supra præscriptum est, sculptantur, aut pingantur, vt in antiquis, ijsq; insignioribus basilicis Mediolanensibus perspicitur.

A fronte ecclesiæ ostia exstruantur; imparia verò sint, ac planè totidem, quot naues è quibus ecclesia constat.

Media autem nauis (si è pluribus nauibus ecclesia constet) tria ostia, vbi præ amplitudine potest, à fronte habeat; si verò ex vna tantum, hæc omnino ostia tria à fronte habeat. nam pluribus ostijs cùm ob alia multa, tum ob virorum mulierumq; distinctionem, ad ecclesias ingressum pateferri debere, indicant basilicæ Romanæ.

Ostium medium à cæteris, & laxamento, & ornatu præcipuè distingui debet, præsertim in basilica cathedrali; vbi illud sculptura leonum exornari decet exemplo templi Salomonis, qui in basilicis illos sculpi iussit, vt præsulum indicaret vigilantiam; id ipsumq; in complurium huius Mediolanensis prouinciæ basilicarum cathedralium ianuis ita exstructis præclare cernitur.

Ostiorum ecclesiæ valuæ eiusmodi esse debent, quæ non tam ornatum quàm firmitudinem ostentent.

Porro è cypressò, aut cedro fieri conueniens esset: si minus è nuce vbi potest fiant, opere fabrili ornata, quod non picturæ tenuitatem imitetur, sed sculpturæ piè expressum aliquantisper emineat: laminis autem æneis illas quæ insignioribus ecclesiæ sunt, vestiri, opereq; sacrarum imaginum cætrato ornari conuenientius erit; cùm basilicarum Romanarum valuas, non modò æneas, sed argenteas,

argentove illitas, aliquando extitisse memoriæ proditum sit.

Hæc ostiales valuæ, & pessulis, & seris, & clauibus grandiusculis à parte interiori firmiter munitæ sint; ab exteriori autem parte nullo modo.

Vbi verò id aliquando fieri necesse sit, in vnus tantum ianua, quæ à latere maioris ianua est, valuis ostiolum paruum exstrui liceat, isdem instrumentis extrinsecus munitum, firmiterq; compactum.

A tergo autem, nec verò præterea à lateribus vllum ecclesiæ ostium extrahatur; nisi quo ingressum fieri necesse est, vel ad campanile, vel ad cœmeterium, vel ad ministrorum ecclesiæ domicilia.

Neque item propè altare vllum, vel à regione eius laterali, alioue eiusmodi loco, qui illud rectè spectet: indeq; sacris altaris ministris, aut impedimenti, aut irreuerentiæ, perturbationisve periculum aliquando existeret possit.

DE FENESTRIS

Cap. VIII.

HÆC de ostijs satis sunt, cum alia multa Architecti periti iudicio relinquantur: superest de fenestris, quæ pro ratione architecturæ, proq; modo, ac magnitudine ædificij in ecclesijs & in cappellis struentur.

Neque est, cur de earum longitudine, ac latitudine quidquam, aut de forma hoc loco multa tradantur; cùm potius ab architectonica arte huius generis præceptio sumenda sit.

Ea autem in sacrarum ædium fenestris forma vel plurimum seruata est, vt à parte superiori paululum rotunda, à lateribus aliquantulò intrinsecus lateres appareant quàm extrinsecus, prout etiam mylterij ratio à patribus demonstrata suadet.

In media ecclesiæ nauis, vbi per tecti eminentioris altitudinem potest, tum in nauibus etiam inferioribus laterales fenestras fiant, eaq; impares ab vtroq; latere: atque in vnus cuiusq; intercolumnij medio ita ordine exstructæ, vt rectè sibi respondeant, neque à zophoro,

episty-

3. Reg 7.

epistylivè texti valde distent.

Vnde verò lumen præcipuè ecclesia & cappella maior excipiat, fenestra orbicularis ampla, pro modo ecclesiæ, instar oculi à fronte supra ostium maius exadificetur, atque extrinsecus ornatur pro structuræ modo.

In alijs nauibus à frontispicio, item fiat forma oblonga architecti iudicio.

Verùm lumen etiã excipi potest ad cappellæ & ecclesiæ usum, è tholo, ex umbilico scilicet fastigiatæ fornix, lanternis vndique factis.

In cappella maiori, ac præterea in singulis minoribus, pro earum magnitudine ac modo, ab utroque latere ex item fiant, ut vtrinque lux præbeat.

Si verò à lateribus lumen excipi nullo modo potest, neque satis est, quod ab orbiculari, alijsve frontispicij fenestris imbibitur, quodve aliunde excipitur; è pariete qui à tergo cappellæ est, recipiatur.

Cautio autem adhibeatur, ut nullam altaris cuiusvis partem, ne minima quidè, fenestræ posterioris parietis occupent; tum maximè, nè altare quod eidem parieti propè sit, rectè spectent, aut villo sanè modo supra altare sint.

Cæterùm si aliunde lumen commodè & decenter sumi non potest; tunc fenestra, quæ necessariò supra altare extruenda est, ab ima parte paulò acclivius foras prominens, opere testaceo, aut tabula solida marmorea areave strata, eiusmodi sit, ut aqua foras omnino defluat; intro verò ne gutta quidem penetret.

Cautio item sit, ut si montoso, aliove loco, vbi vétorum vis maxima esse soleat, ecclesiam ex adificari contigerit, ita fenestræ vndique à septentrione præsertim architecturæ rationibus fiant, ut à nulla parte ecclesiæ detrimentum, neque periculum sacris ministerijs, neque incommodum fidelibus orantibus existat.

Fenestræ omnino altè, atque ita extruatur, ut inde qui foris stat, introspicere non possit.

Vbi autem necessariò fenestra minus alta quam præscribitur, aliquando extruatur necesse esset (quod facillè vsu veniet in veteribus ecclesijs refarctis) ea mu-

niatur vitreis valuis, quæ nullo modo aperiri possint, nè introspectetur.

Fenestræ autem omnes, quales quales sint, clathris ferreis, vbi potest, muniantur, adiuncto etiam opere vitreo & pelucido, neque vlla ex parte picto, nisi imagine tantùm Sancti, cuius nomine ecclesia cappellave nuncupatur, ut lumen illustrius ad illius cappellæ ecclesiæve usum excipiat.

Sint item extrinsecus filis æreis instar retis vndique septæ.

Quæ operis vitrei sepimentive extructio ornatior esse potest pro edificij modo.

In ecclesijs autem, quibus ob inopiam vitreo opere confici non possunt, sint opere saltem telæ instructæ.

At è quocunque genere opereve sint, eiusmodi tamen esse debent, ut aperiri, aut amoveri aliquando possint, ad omnis vaporis in ecclesiæ cappellæve ambitu conclusi exhalationes.

DE ECCLESIAE SCALA ET gradibus. Cap. IX.

Am verò est, ut de ecclesiæ scala & gradibus aliqua instructio fiat, cum ad illam editiori loco exedificatam ascendendi necesse sit.

Si igitur loci situs, vbi ecclesia extruenda est, ita è planitie eminet, ut scala quæ pluribus gradibus constat, opus sit; tunc illa pro ecclesiæ modo latè patens, è marmore, aut è solido saltem lapide struatur, gradibus totidem, quot ad ascendendi usum commoditatemque necessarij sunt.

Qua in re videndum est, ut illi & numero impares existant, & quinto, tertiove quoque gradu planum fiat, quod pro ascensus ratione cubitis circiter tribus congruenter pateat.

Si verò præ ascensus altitudine ordines graduum plures statui oporteat, hæc etiam ratio habenda est, ut illi quoque numero impares extant.

Gradus autem singuli altitudine sint vnciarum octo, latitudine circiter cubitali, aut paulò ampliori pro structuræ genere.

DE CAPELLA MAIORI.

Cap. X.

NVNC verò quoniam quæ exposita sunt, omnia ferè ad exteriorem ecclesiæ fabricam pertinent, sequitur vt de interiori dicatur.

Ac primo quidem loco de capella & altari maiori.

Situs igitur huius capellæ in capite ecclesiæ loco eminentiori, è cuius regione ianua primaria sit, deligi debet: eius pars posterior in orientem versus rectâ spectet, etiam si à tergo illius domicilia populi sint.

Nec verò ad solstitialem, sed ad æquinoctialem orientem omnino vergat.

Si verò positio eiusmodi esse nullo modo potest, episcopi iudicio, facultateque ab eo impetrata, ad aliam partem illius exædificatio verti poterit: tuncq; id saltem curetur, vt ne ad septentrionem, sed ad meridiem versus si fieri potest, planè spectet.

Porrò ad occidentem versus illa extruenda erit, vbi pro ritu ecclesiæ à sacerdote versa ad populum facie Missæ sacrum in altari maiori fieri solet.

Capella hæc fornicata sit; musico prætereà opere, aut alia illustri picturæ structuræve specie, pro ecclesiæ quæ ædificatur ratione ac dignitate, decorè ornata.

Eius pavementum extruatur ecclesiæ solo altius, pro situ loci, proque ratione item ecclesiæ: quæ si parochialis est, altius vncijs octo ad minimum, aut cubito vno ad summum; si collegiata, vel cathedralis, aut certè parochialis in signis, hæc altitudo ne minor sit cubito, nec verò maior cubito itidem, & vncijs prætereà sexdecim.

Vbi verò in capella maiori locus subest, quæ Confessio dicitur, ad illius loci altitudinem huius pavementi altius extruendi ratio aptè & decenter referatur.

Gradus ad capellæ maioris ascensum, è marmore, lapideve solido, aut è latericio opere, vbi nulla copia lapidis marmorisve est, confecti sint: ijque numero impares, vnus scilicet; tres, aut quinque, pluresve pro altitudinis ratione.

Quorum singulorum graduum altitudo ne maior sit vncijs octo; latitudo autem ne minor sexdecim, nec verò maior cubito.

Si pavementi capellæ ve altitudo paulò minor sit cubito; ad ascensum tres gradus ædificentur pari altitudine.

Si verò ea altitudo cubitum aliquantò excedit, gradus quinque; sin autem illa ob confessionis locum longè maior est; totidem fiat (at impares numero) quot ad ascendendi vsum necessarij sunt: ijque singuli æqualem itidem altitudinem habeant pro ratione vnciarum, quibus altum est eiusdem capellæ pavementum; sed nunquam tamen maiorem illis octo vncijs.

DE ALTARI MAIORI.

Cap. XI.

ALTAIRE maius capellæ suo loco ita constitui potest, vt ab ipsius altaris gradu infimo vsque ad cancellos, quibus illa septa, sepiendave est, spatium intersit cubitorum octo, atque vbi potest, ecclesiæq; amplitudo pro decori ratione postulat, etiam plurium; vt id spatij commodo vsuiq; sit clero frequenti, ad Missæ solemnem sacrum, diuinorumq; officiorum celebritatem aliquando conuenienti.

Idque propterea vbi opus sit, si à tergo cappellæ extrinsecus situs est, vbi illius spatium produci possit, vsque adeo producat, vt tantum spatij cappellæ detur, quantum supra præmonstratum est: si hoc non potest, atque præ loci exiguitate angustiaq; illius altaris cappella non tantum spatij in ecclesijs parochialibus, collegiatisve habet; tunc ille inter altaris inum gradum & cancellos situs interiectus, spatio esse debet cubitorum ad minimum quatuor; vt saltem in Missæ solemnem sacro pro cæremoniis quæ obeundæ sunt, ratione, spatij locus congruus detur & sacerdoti celebranti, & diacono, & subdiacono; alijsq; clericis in eo ministrantibus.

Cui angustia breuiq; cappellæ vt ab anteriori parte illud saltem cubitorum quatuor spatium interuallumve detur; ea si opus sit, iniri potest ratio, vt illius
pla-

planum gradusq; eiusmodi sint, reconcinenturve, qui è capella ipsa extantes, forisq; aliquantulum decorè prominentes, octanguli, aut sexanguli formam præbeant.

Si autem extra illius fines intercolumnia sunt, siq; id ecclesiæ amplitudo postulat, illud ipsum spatium parare capive poterit, eiusdem cappellæ pariete vsque ad prima illa intercolumnia producto.

Vbi denique præ angustis situs lociq; finibus exiguum aut nullum ferè spatium esse potest; id saltem omnino præstandum est, vt altare parieti qui ab illius tergo est, propius admoueat, & clathris, si illud quatuor cubitorum spatium habere nequit, distet saltem pro situs ratione, quam maxime potest, ita tamen, vt ab ipso etiam pariete procul sit cubito vno & dimidio.

Sit autem altare maius à scabelli solo altitudine cubitorum duorum & vnciarum octo, & ad summum decem; & longitudine cubitorum quinque, ac plurius pro ecclesiæ cappellæve magnitudinis ratione: latitudine verò cubitorum duorum & vnciarum duodecim, ac plurius item pro longitudinis & situs modo.

De gradibus altaris maioris.

Præterea si à lateribus, & à fronte spatij satis datur: gradus tres adhibeantur, vnus scilicet quem per se bradella facit, tum alij duo ipsa bradella inferiores: qui duo è marmore solideve lapide fieri debent; aut si id non potest, è latericio opere: lateq; pateant vncijs ad minimum sexdecim; viginti verò, si potest, ac plus item, vbi decorè pro spatij ratione fieri possit.

Gradus verò tertius, qui ex ipsa bradella existit, è scitilibus tabulis esse debet.

Bradella autem à fronte altaris cubitos duos, & à lateribus etiam producta, vncias sexdecim late pateat, ita vt à tribus partibus illud complectatur.

Altitudo item singulorum gradum sit vncijs octo.

Vbi verò pro ecclesiæ altarisq; maioris

amplitudine gradus plures esse possunt, ibi quinque extrui poterunt, latitudine & altitudine mox præscripta.

De situ imaginis Crucifixi.

Vbi ipso autem cappellæ maioris fornicato arcu, in omni ecclesia præsertim parochiali, crucis & Christi Domini in ea affixi imago, ligno aliove genere piè decorèq; expressa proponatur, apteq; collocetur.

Quo loco si minus rectè pro humili arcus fornicisve depressione collocari potest; parieti, qui tunc supra ipsum arcum est extrinsecus inhaerens, affigatur sub tecto laqueato: aut certè super ianua clathrati cancelli cappellæ omnino ponatur.

DE CHORO. Cap. XII.

CHORI præterea locus, à populi statione vt vetus structura & disciplina ratio ostendit, seclusus, cæcellisq; septus, cum ad altare maius esse debeat, siue ab anteriori parte (vt antiqui instituti est) illud circumdet; siue à posteriori sit (quia vel ecclesiæ situs, vel altaris positio, vel regionis consuetudo sic postulat) vsque adeo late, longeq; vbi pro situs spatio potest; patere, etiam in hemicycli, vel in alterius formæ, pro ratione cappellæ ecclesiæve, modum, architecti iudicio debet; vt & amplitudine, & ornatu item decenti, ecclesiæ dignitati, clariq; multitudini aptè respondeat.

DE TABERNACVLO SANCTISSIMÆ Eucharistiæ. Cap. XIII.

QUONIAM verò ex decreto provinciali tabernaculum sanctissime Eucharistiæ in altari maiori collocari oportet, de eo instructionem aliquam hoc loco fieri conuenit.

Primò illud in ecclesijs insignioribus; vbi potest, è laminis argenteis, aut æneis, iisdemq; inauratis, aut è marmore pretiosiori, fieri decens est.

Quod tabernaculi opus politè elaboratum, & aptè benèq; inter se compactum, pijs

Prou. 1. tit. que pert. ad fact. Euchar. pag. 8.

pijs itema mysteriorum passionis Christi Domini imaginibus exculptum, & inaurato artificio certis locis periti viri iudicio decoratum, religiosi & venerandi ornatus formam exhibeat.

Intrinsicus autem tabulis populeis circumamictum esse debet, vel alijs eiusmodi; ut ab humiditate, quæ ex metalli marmorive genere existit, sanctissima Eucharistia illo amictu omnino defendatur.

Vbi tabernaculum eiusmodi non fiat; tunc è tabulis, non nucceis, vel alijs, quæ humiditatem gignunt, sed populeis, aut similibus politè elaboratis, & religiosa- rum ut supra imaginum sculptura ornatis, iisdemq; inauratis extruatur.

Amplum pro dignitate, & magnitudine, ratione ecclesie, in cuius altari maiori collocandum est.

Forma vel octangula, vel sexangula, vel quadrata, vel rotunda, prout decentius & religiosius accommodata videbitur ad ecclesie formam.

In summo tabernaculi sit imago Christi gloriosè resurgentis, vel sacra vulnere exhibentis: vel si in altari exigue alius cuius ecclesie per tabernaculi occupationem congruus locus cruci (quæ alijs super eo collocaretur) esse non potest, ea pro alia sacra imagine in tabernaculi summitate vel perpetuò affigatur, vel processionum causa aliquando amovenda, decorè constituatur, affixa Christi crucifixi sacra effigie.

Benè præterea idem tabernaculum super altari basis ornata firmitudine suffultum, aut firmis altaris gradibus decorè confectis, aut angelorù statuis, alijsve suffulcimentis religiosum ornatum exhibentibus sustentatum, firmiter fixum hæreat; tum benè etiam clavi munitum sit.

A summo fronte altaris procul collocatum extet, non minus cubito vno & vnicuique sexdecim, ita ut corporale latè expandi, & pixis, cum aliquando usu venit, commodè in altari poni possit: neque rursus à fronte sic distet, ut ad sacra Eucharistiam depromendam sacerdoti gradu etiam ligneo opus sit; nisi situs, & illius structure ratio aliud necessario postulet.

In insignioribus porro ecclesijs, vbi præsertim à tergo altaris chorus est, proque illarum structure ratione eius altaris latitudo ampla admodum est, remotius esse potest: quoniam ab illa chori parte posteriori commodè & decenter ipsa sacra Eucharistia è tabernaculo summi potest: tuncque ab eadem chori parte ostiolum alterum præscripta forma fiat.

Atque sub tabernaculo armariolum nullum sit; ac ne asseruandis quidem libris, supellectilive ecclesie locus sit.

Vbi in altari ita ut supra collocari, suffulcirive præ illius angustia tabernaculum totum non potest: à tergo suppositis basibus, aut alijs suffulcimentis benè firmis, illud aut totum, aut pars nitatur; ea tamen forma & ratione, ut neq; spatium inter altare & parietem interiectum (quòd exiguum est) impediatur, quominus altare circumiri possit.

Panno serico rubri coloris, si ambrosiani ritus ecclesia sit; aut albi, si Romani, intus ab omni parte vestitum atque ornatum sit.

Ostiolum habeat ab anteriori parte ita patens, ut paruulum alterum tabernaculum, quod intus in eo includitur, facile commodeq; introducatur, & expromatur: ita præterea ad aperiendum accommodatum, ut totum in frontispicio à latere planè hærens, sacerdotis inde sacra Eucharistiam depromentis brachium manumve non impediatur.

Sit verò ornatum sacra Christi Domini crucifixi, aut resurgentis, aut vulneratum pectus exhibentis imagine, aut alia pia effigie.

DE CAPPELLIS ET Altaribus minoribus. Cap. XIV.

Hæc breuiter de altari, & cappella maiori, de quæ adiunctis dicta sunt restat separatim alia instructio de cappellis & altaribus minoribus, præter ea quæ suo loco demonstrata, maioribus & minoribus cappellis, altaribusve communiter conueniunt.

Primum igitur cum altaria plura edificari oportet, & ecclesia instar crucis

ex-

extructa abside constans duo quasi brachia habet; tunc à capite vnus & alterius brachij locus aptè conueniens erit, vbi altaria duo ædificentur; vnum à dextro, alterum à sinistro; si modò spatium sit pro modo latitudinis infra præfinitę. Is locus, si cappella cum altari ibi extruenda est, latè patere debet cubitos ad minimum nouem & vnciarú octo.

Si verò ad hemicycli formam parietis concauitas facienda est, cui altare inhæreat; eius loci latitudinē esse oportet cubitorum saltè sex & vnciarú sexdecim.

Quæcunque etiam Ecclesia, siue tribus nauibus, siue vna tantum constat, extra suę cappellæ maioris situm, ab vtriusq; lateris capite locum habeat, sicut supra mox præfinitimus, ita patentem, vbi in vno & altero item latere, pro modo formaq; præscripta, cappella, & altare de eorè apteq; exedificari possit, aut ad hemicycli saltè speciem parietis concauitas fieri queat, cum altare innixum hæreat; cum in eiusmodi Ecclesia, præter illas duas quæ à brachijs sunt, alix etiam cappellæ cum altaribus extruendę sunt, in vtriusque illius lateris capite exedificari poterunt; nisi illis quæ in capitibus brachiorum sunt, vicinæ nimium sint, contra ac præscriptum est.

Quarum cappellarum vnaqueque, siue in dextero, siue in sinistro latere ita extruatur, vt vbi plures naues sunt, in medio nauis sit, in cuius capite est.

Vbi verò ex vna solùm nauis Ecclesia constat, in medio parietis spatium struatur, quod inter cappellam maiorem & angulum Ecclesię interiectum est; ita tamen, vt hæc à maiori cappella saltè distet cubitis duobus: si modò ædificij ratio, pro oneris quod sustinet, grauitate, structuræ forma, spatium maius non postulet.

Si verò ad hemicycli formam in parietis concauitate altare collocandum est: id etiã in medio illo, vel nauis, vel spatij vt supra interiecti fieri debet: sic tamen, vt altari maiori non valde prope extruatur; quominus sacerdos in vno celebrans, ab alio qui sacrum in altero facit, impediri, perturbariue queat.

Id igitur omne, quod de cappellis, altaribusq; in vno & altero item latere

à capite Ecclesię extruendis mox præscriptum est; in Ecclesijs locum habere potest, vbi cappella maior extructa, & altare ibi situm ita existit, vt intus sit spatium cubitorum saltè quatuor.

Quibus verò in Ecclesijs præ situs angustia altare maius cappellam non habet; aut si habet vsq; adeo illa exigua est, vt altare in ea extructum foras in Ecclesiam versus promineat; indeq; altaria quæ à lateribus sunt, facillè prospiciantur: tunc ab ijs partibus, lateribusve, quæ ab illarum capite sunt, etiam si spatium pro ædificationis ratione supra præscriptum aptè ampleq; interiectum esset, altaria tamen fieri non debent; tum quia dum in vno altari sacerdos sacrum faceret, ob propinquitatem alterum sacerdotem in alio celebrantem impediret, aut inturbaret.

Vbi item altaribus compluribus opus est; illorù ædificationi locus tertius propterea aptus erit, nempe Ecclesię latus vtrumque; vnum scilicet quod ad meridiem, alterum quod ad septentrionem vergit.

Quo in vtroque latere cappellæ cum altaribus extrui poterunt, quæ ab Ecclesię corpore extent, forisq; promineant: sed in illis extruendis eæ infra præscriptæ rationes seruari debent.

Vt cappellæ æquè inter se distantes exedificentur; tamq; lato spatium inter vnã & alteram interiecto, vt ab vnus cuiusq; cappellæ vtroque latere fenestræ extrui possint, vnde lumen aptè aperteq; excipiantur.

Si verò ita inter se distantes extrui non possunt, coniunctæ tamen ita fiant, vt semicirculi, aut semioctanguli forma prominenti spatium inter se præbeant, vnde lux à lateribus recipiatur.

Vt in Ecclesia, quæ nauibus pluribus constat, è conspectu intercolumnij omnino rectè sint; nè ipsis columnis pilisve earù prospectus impediatur.

In ecclesia autem quæ vnã tantum nauim habeat, medium planè respiciant, quod inter vnum & alterum arcum tignumve est, quo tectum opere fornicato aut laqueato suffulcitur, sustineturve: aut si cappellæ latitudo superet latitudinem eiusmodi spatij, neque illud fieri queat;

queat; summitate arcus cappellæ ad perpendicularum tignum sustineatur.

Cappellæ minores omnes, vna eadēque latitudine, longitudine, & altitudine consent; ac demum omni ex parte, quoad eius fieri potest, sibi inuicē cōueniāt. Quæ verò tamē sunt in capite brachiorum Ecclesiæ Crucis formam exhibentis, eæ pro ratione situs, vt ceteris aliquantō ampliores, sic forma illustriori etiam esse poterunt; modò inter se illæ vna alteri omni alia ex parte rōdeant: Ne subter suggestum, vnde vel organo sonatur, vel Euāgelium Epistola ve pronunciatur, aut concio habetur, vnde vecanitur vlllo modo cappellæ minores altaria ve exādicentur.

Ne inter pilam structilem columnave, aut arcum tignum ve, quo tectum suffulcitur, in ingressu Ecclesiæ primo loco situm, & parietem qui ab anteriore Ecclesiæ parte est, cappella vlla exstruatur; nisi illa tantum, quæ in Ecclesijs vbi animarum cura geritur, baptisterij collocandi causa nomine ve sine causa exādicanda est.

Altaria cappellæ ve à pariete qui in frōtispicio Ecclesiæ è regione. Altaris maioris est, nullo modo exādicentur; neq; item alio in loco, in quo sacerdos celebrans terga vertat cappellæ maiori.

Cappellæ minoris latitudo patens esse poterit cubitis nouem, aut vndecim, & amplius prout est; Ecclesiæ situs amplitudo: nec verò minor cubitis septem. Longitudo autem ab ingressu vsq; ad parietem cui altare adhæret, ducta, minor cubitis septem esse non debere videtur; vt & ministranti clerico spatij satis sit, & ne quidquam de Ecclesiæ parte aut naui cancellis occupetur. neque maior item: vt ne populus qui in Missæ sacro præfens ad est, cappellarum lateribus impediatur, quominus ab omni ferè Ecclesiæ parte sacerdotem celebrantem conspiciat.

Si verò tantum spatij cappellis minoribus dari non potest; fieri poterit etiam longitudo minor, quinque videlicet cubitorum & vnciarum octo.

Quæ ratio cum locum planè non habeat in illis cappellis, quæ in capite Ecclesiæ à latere cappellæ maioris sunt; ideo illæ

longitudine aliquantō maiores permitti poterunt quàm aliæ

Si præ situs angustia quibusdam in Ecclesijs, cappellæ quæ præfinito modo formaque foris omnino emineant, exstrui non queunt; exstrui poterunt saltem, vt maximè pro eiusdem situs ratione foris extare prominere possunt.

Sin aut loci situs is est, vt edificari non queant, quæ foris vt præscriptū est, emineant, atq; extant; ab Ecclesiæ vno & altero itē latere necessaria tantum altaria fieri poterunt, exstructis parietis cōcauitate hemicyclis, scaphis ve, pro situs lociq; ratione foras decore prominentibus. Si verò ne ad hemicycli quidem formā exstrui vlllo modo possunt; tunc altaria parieti herentia, ob causam necessariam tantum fieri poterunt; aut erectis columnis duabus, aut alijs fulcimentis decentibus intus ab Ecclesiæ pariete paululum extantibus, vno à dextero, altero à sinistro latere.

Quæ ambæ columnæ inter se à superiori parte opere fornicato vel eiusmodi cōiuncta sint, aut hemicyclis pictura saltē ad ornatus speciem decorē expressis.

Quæcunque denique altaria, ob causas supra expositas ijs in locis exstruentur, exstructave; vbi præ situs angustia cappellæ magnitudine præfinita edificari non possunt, ita vt cancellos clathræve à recto pariete extare forisq; prominere necesse sit; ea singula in arcum sic redigi poterunt, vt cubitum vnum & vncias sexdecim non excedant; nec verò super ijs gradus vllus adhibeatur, vt & illa, & cancelli, quàm minimā possunt, foris prominent.

Eorundem tamen altarium cancelli à scabello seu bradella cubiti vnus & vnciarum saltem octo spatio interiecto figantur, vt id spatij clerico in Missæ sacro ministranti omnino detur.

Denique si Ecclesiæ amplitudo latè patens id fert, angustior fieri poterit, exstructis ab vtroque latere cappellis longitudine, & altitudine, ac forma supra præscripta; cum præ amplitudine valde patenti, locus earum instructioni supra præfinitæ intus eiusmodi esse possit, vt Ecclesiæ altitudinis spatium inter illas interiectum congruenter etiam pateat.

Cap-

Cappellarum minorum pavementum al
eius quàm Ecclesie solum octo vncijs
strui debet, amplius verò aliquando vt
infra permitti poterit.

Vniuscuiusque cappellæ minoris limen,
vbi per facultates fieri potest, è marmo-
re, lapideve solido esse debet; ac sexde-
cim, & ad summum viginti vncias latè
pateat; tum eiusmodi sit, vt & ingressus
gradum faciat, & ipsum cappellæ solum
æquet: isq; vnus tantum gradus ad cap-
pellæ ascensum extruatur.

At præter illum liminis gradum, duos
alios inferiores, p loci siusve ratione,
& cappellæ amplitudine, vbi maior plu-
ribus gradibus extructa sit, fieri permis-
sum erit: isq; si minus è marmore, at sal-
tem è solido lapide, aut denum è lateri-
bus fiant.

Eorum latitudo eadem sit, que supra de-
monstrata est de liminis gradu: de alti-
tudine idem seruetur, quod dictum est
de gradibus cappellæ maioris.

Vnaqueque cappella, sicut de maiori di-
ctum est, fornicato opere extruatur.

Altaria in fronte mediâ vniuscuiusque
cappellæ construuntur, non à lateribus.
Ea singula minora à scabelli, quam bra-
dellam vocant, solo, superficieve, in alti-
tudinem erecta sint cubitis duobus, &
vncijs octo.

Longè pateant cubitis quatuor & dimi-
dio: nec verò min⁹ quatuor saltè cubitis.
Lata sint cubitis duobus.

Scabellum seu bradella altaris, tabulis
asseribusve ligneis cõficiatur; latitudine
que sit cubitorum duorũ, altitudine vn-
cizum octo.

Longius præterea quàm altare ita pateat,
vt vnumquodque eius latus excedat vn-
cijs sexdecim, neq; verò plus cubito, rur-
susq; ab vtroque latere illud cingat; si
modò præ angustia cappellæ, hæc latitu-
do lateralis non impediatur clericum mi-
nistrantem: tunc enim non excedat, sed
tantum adæquet altare.

COMMVNIA CAPPELLARVM
Altariumve maiorum & mino-
rum. Cap. XVIII.

De minoribus cappellis & Altari-
bus breui hac instructione explica-
ta, sequuntur communia cappellarum;

altariumve maiorũ & minorum, que in
extructione seruanda sunt.

Altaria non ex opere ligneo, sed ex lapide
dibus lateribusve extrui debebunt; atq;
ita vndiq; obstrui, vt fenestella forame-
ve nulla ex parte in ipsis relinquatur,
vbi quidquã asseruari recondive possit.

Nec verò ideo prohibentur altaria; que
quatuor pluribusve lapideis collumellis
aut pilastratis angularibus suffulciatur,
qualia in prouinciâ Mediolanensis vsu
cernuntur, quin etiam altaria quamuis
muro obstructa, eiusmodi pilastratis ab
angulis suffulciri congruum est; ne pare-
illa Chriftimate iniuncta, si latericia sit,
facile decrustata collabatur.

Neque præ terea sub ijs quidquam omni-
no reponatur.

Altaria singula, que non tota cum sacer-
dote item celebrante opere fornicato,
sed tecto laqueato teguntur, aut fornice
ita altè extructa, vt ea fornix commo-
dè sæpiusq; purgari non queat, integu-
mento etiam, quod capocielo dicunt, o-
periantur.

Idq; vel ex marmore solidove lapide,
aut etiam latericio opere erectis colu-
nis quatuor, si altare maius est; si minus,
lateraleve, duabus, aut alijs decentibus
fulcimentis intus ab Ecclesie pariete
paululum distantibus, vno à dextero, al-
tero à sinistro latere, que operimentũ
sustineant opere fornicato aliave ratio-
ne confectum, vel ex tabulis scetilibus,
aut è tela cærulea decenter depicta fieri
poterit.

Quod è ligno aut tela integumentum, ca-
thenis ferreis è tecto vel è pariete pedè-
tibus, aut alia firma structura sustineat.
Hic autem operimentum cuiusmodi sit,
vndiq; ita latè patere debet, vt altare
ipsum, & Sacerdos ibi Missæ sacrum fa-
ciens, omnino contegatur; quo diligen-
tius & ille & Altare, à puluer e omniq;
labenti sorde defendatur.

Sit verò hoc integumentum vsque adeo
Altari proximum, vt ab eo aliquantif-
per pro decori ratione elatum, commo-
dè tamen & facile purgari queat.

De fenestella vrceolorum.

Fenestella in pariete qui à tergo altaris est, à latere vbi epistola legitur, ornatè politeq; fiat, eaq; ex marmore, solido ve lapide, vbi potest.

A solo altè extruatur cubitis duobus. Eius verò latitudo sit vncijs sexdecim, altitudo viginti quatuor; sitq; distincta marmoreo lapideove opere transuerso. Pars inferior vsui sit ad proiciendam aquam ablutionis manuum Sacerdotis sacrum facientis.

Ideoq; in medio foramen exiguum habeat, vnde illa defluat in cisternulam sub fossam.

Superior verò pars sui erit ad peluim cum vrceolis dum Missæ sacrum sit reponendam.

Quoniam verò Altare maius aliquando longè distat à pariete posteriori, cui sepe adheret chorus, id propterea si loco cõstituto fenestella ea collocari nequeat, tunc in pariete à latere Epistolæ, vel eius loco propè Altare construi; vel èt remotius vas aliquod è solido lapide decoro ornatu poni poterit, in quod ea aqua infundatur; ita tamen, vt neque impedimentum neq; deformitatè afferat.

De clauo ferreo appendendi biretti.

Clauus ferreus, quo birretum Sacerdotis celebrantis appendatur, aliquo ornamento, præsertim ex auricalcho, affigatur ab eodem latere Epistolæ, propè eam fenestellam, aut etiam alio congruo eiusmodi loco, non altius à pavimento cubitis duobus.

De Tintinnabulo.

Tintinnabulum paruum vnicuiq; Altari à parte vnde Euangelium legitur parieti laterali affixum hereat, appenso funiculo tam longo, quo clericus ministrerue, cū Corpus Domini eleuatur, vti possit, ad illud certis distinctis ictibus pulsandum.

Vbi verò altare sine cappella est, ita ab Altari distet, & è pariete quantum potest, emineat, vt funiculo ducto Altare non impediatur, neq; sacerdos interturbet.

Quod verò attinet ad maius Altare, cõmodius minister clericus tintinnabulo gestatorio è sacristia allato quàm appenso vtetur. nihilq; propterea est, cur eo loci illud appendatur: præsertim in amplioribus Ecclesijs.

De clathratis cappellarum, & Altarium cancellis.

Anteriori vnus cuiusq; cappelle, etiam maioris parte ingressus sit, clathra ferrea cubitis tribus alta in summo gradu cappellæ figantur: nec verò tamè aliquando altiora prohibeantur, vbi præsertim hoc septo tutiora & munitiora esse oportet.

Eaq; omnia, vbi per facultates potest, paruulis pilis aut vasculis ad aliquam speciem decorè cõfectis, in parte tum ima, tum media, tum summa deornari debebunt. Si verò cappella, vt aliquotò maior sit, octanguli, sexagulive formam exhibet: clathra itidem in eius summo gradu figantur, quæ ei formæ respondeant.

Ab ima verò parte per altitudinem circiter cubiti opere aliquo artificioso ferreo illa inter se dense instructa sint, vt canibus ingressus nullus sit.

In clathrorum medio ianua clathrali etià opere decenter constituatur, quæ valuis vtrinque, & pessulo, ac sera claudatur.

Vbi verò vis & copia ferri, quo ad cappellarum instruendum vsus clathra cõsentur, haberi minus potest, si ibi lapides solidi, marmorave apparari queant, è marmore, aliove solido lapide, columellæ opere (quod vocant, balustrio) addita coronicè fieri poterunt, aliquotò clathris ferreis humiliores, quibus cappellarum pars anterior septa ornatur, atque instruatur.

Quibus autem in Ecclesijs, cappellis, altaribusve, præ tenuitate facultatum, nec clathra ferrea, neque marmoreas lapideasve eiusmodi columellas, ad sepienti, ornandi; vsus comparari posse Episcopus iudicaret; in ijs id opere ligneo polito ac tornatili præstari eiusdem cõcessu poterit.

Cancelli autem lignei depressiores itidem ac humiliores quàm clathra ferrea aliquotò esse debebunt, in quorum summa parte ad ornatu coronæ apponatur.

Vbi

Vbi cappellæ altarium minorum ample-
sunt, quæ aliqum populi multitudinem
dum Missæ sacrum fit, capiant, quamuis
clathra in ingressu habeant, in earum ta-
men parte interiori, quæ propè Altare
est, cancelli item lignei saltem figi debe-
bunt; quibus illud ita sepiatur, vt & præ-
sentis populi frequentia paululum à Sa-
cerdote sacrum faciente seclusa distare
compellatur: & locus sit clerico mini-
stranti.

De coronice lignea altaris.

Vnicuique scabello, etiam maioris
altaris, coronix lignea tribus digi-
tis, nec verò amplius alta adiungatur;
qua à tribus item partibus illud cingatur:
ita vt à parte anteriori pallij, & à la-
teribus Mantilium tobalearumve extre-
mitas eiusdem coronicis opere vsq; oc-
cultetur; etiam vbi altaris scabellum à
fronte tantum extat.

De instrumento tela Altaris.

AD Altare etiam instrumentum ad-
hibeatur, quod telare dicunt: in quo
pallium expansum, paruulisq; vncijs af-
fixum, ipsi altari accommodetur: idq; è
quernis nucisve asseribus sit, tum per-
politè confectum, tum etiam vncijs qua-
tuor latum; atque eiusmodi, quo altaris
mensa ab anteriori parte, rursusque ab
vtroque latere circundetur.

Cuius telaris capita summitatesve parie-
ti affigantur innectanturve, cui altare
inhæret.

Fulcimenta item quibus telare ipsum su-
stentatur, ex ijs nucis seu quernis asseri-
bus duo sint; vnum à dextero, alterum
à sinistro Altaris cornu anterioris; & al-
terutrum vncijs quatuor latitudine esse
debet.

Vbi verò altare à pariete remotius est,
telare totum altare vndiq; cingat, ad-
sintq; duo alia fulcimenta in cornibus
posterioribus altaris, quibus ab ea par-
te sustineatur.

A parte etiam superiori, quæ altaris mè-
sam equat, idem telare in ipsa superficie
aliquo d exiguas fossulas tenuiter conca-
uas habeat; ijsq; singulis fossulis tenues

clavi vncinuli, quibus pallij cordule, mi-
nutive anuli annectantur, & ita inferan-
tur atque insingantur, vt ipsius altaris
solum non superent.

E quibus fossulis vna omnino fieri de-
bet, quæ in telari ad medium altare sit:
reliquæ autem hinc inde binæ, ternæve,
vel plures pro amplitudine Altaris, æ-
quali interuallo esse possunt.

De gradu ligneo à parte poste-
riori Altaris.

GRadus in Altaris minoris superfi-
cie à parte posteriori vnus tantum
isq; ligneus adhiberi potest: ea longitu-
dine sit, quæ Altare æquet; latitudine vn-
ciarum octo, altitudine etiam totidem.
In Altari maiori ne fiant; nisi cum cubi-
tis tantum duobus minutisve à pariete
posteriori illud distat: tuncq; eiusmodi
gradus vnus pluresve decenter adhibe-
ri poterunt; ita tamen, vt circuitus Alta-
ris sub ea structura non impediatur.

De mensa Altaris maioris.

Altaris maioris, in quacunq; vel ca-
thedrali, vel collegiata, vel paro-
chiali Ecclesia, tū etiam minoris, quod
consecrandum sit, mensa marmorea, aut
è solido lapide curari debet: & vbi pot-
est, ita longè lateq; sicut Altare pateat.

Vbi apparari non potest, quæ sit tantæ
latitudinis, non tamen latè minus pate-
re debet cubito vno & dimidio: longitu-
dine verò ipsū altare omnino adæquet,
nisi vbi pro loci regionisve situ, ne eius-
modi quidem adhiberi possit, cui à fron-
te agglutinetur; à tergo, qua parte deest,
suppleri poterit cæmentario latericio-
que opere.

De fenestella reliquiarum sacrarum in
Altari consecrando.

IN Altaris fronte tergoque sub ipsa
mensa, fenestella quatuordecim vel
sexdecim vncijs ampla, aut in stipite
mésave illius, pro ratione consecratio-
nis, qua libro pōtificiali prescripta Epī-
scopus vti maluerit, fossa instar sepulcri,
eodem quo fenestella, sed multò minori
spatio extruenda est; vbi cum illud con-
secratur, sacræ reliquæ reconduntur.

Ea verò fenestella ab ostio occludi debet tabella marmorea lapideave, in qua sculpta sit Crucis imago: tum nomina quæ constant sacrarum reliquiarum in altari reconditarum insculpentur. Vbi verò non fenestella sed fossa adhibebit, inscriptio hæc, aut ab aliquo altaris latere, aut in mensa fiat, literis incis. Fossa verò quæ in mensa est, tabella itè marmorea, ita firmiter & accuratè occludatur, vt nihil omnino supermineat.

De mensa altaris, & tela cerata.

Altaris consecrati mensa, etiam si eius pars è lateribus facta sit, tota tegatur cerata tela: quæ telari præscripto inclusa, clavis configatur. Vniuscuiusq; altaris nõ consecrati solũ, pavementumve, mensa ex tabulis scilicet politè confecta, atque ad illud contegendum vndiq; ampla consternatur. Huic mensæ Altare portatile aptè inseratur, atq; ita, vt inter vtrunq; mensæ cornu in medio collocatũ, ab ipsius fronte nõ lógius distet spatio vnciarũ octo. Cuius portatilis altaris longitudo, non ab vno ad alterum cornu, sed à fronte in posteriorem partem spectet. Sic verò illud insertum sit, vt è mensæ superficie vix paululum aliquid extet, quo Sacerdotis celebrantis tactu dignosci possit.

De Lapide Altarium portatiliũ.

Lapis autem Altaris portatilis à parte superiori secturam in planum ductam, quã smussum dicunt, vndiq; habeat. Quæ sectura latè pateat medio transuerso digito. Lapis longè vncias viginti, latè sexdecim pateat, præter capsæ dimensionem cui insertus est. Capsa eius è nucea omnino tabula sit, crassitudine vnciarum circiter duarum aut plurium pro lapidis crassitudine. Tabulæ verò illi in omni latere intus à summa parte pro lapidis longitudine & crassitudine concauata ipse lapis inseratur, ita vt, illa concauata tabulæ linea prominente, eiusdem lapidis sectura operiatur.

In qua capsâ sacrarum reliquiarum reconditarum quarum nomen constat, inscriptio planè fiat.

Cum verò altare consecratum transferri contigerit, quod vt ne iterum consecrari opus sit, ea transferendi ratio adhiberi poterit: vt primò illud totum afferibus tabulisq; ligneis rectè apteq; conclusum, è loco ita amoueatut accuratè, vt stipes à solo Ecclesiæ conuulsus, ne minimum quidem ab Altaris mensa disungatur; sed totus affixus ei inhæreat, ne consecratio violetur.

Altaria autem quæ angustiora aut breuiora sunt, quàm forma præscripta postulat, latiora, longiorave fieri poterunt, vel lapideis, vel latericijs, vel ligneis ad ditamentis decenter apteq; confectis, ab eorum lateribus, fronteve, prout visus tulerit, appositis. Sin autem humiliora sunt præfinito modo, altiora fieri poterunt, mensa politè atque adeo altè confecta, vt præfinitæ altaris altitudini respondeant: in eaque mensa lapis consecratus includatur præscripta forma.

DE LOCIS, VASIS, LOCULISVE, quibus sacræ reliquiæ reconduntur. Cap. XVI.

Exposita breui cappellarum & altarium maiorum minorumq; instructione, conseqens est, vt loca, vasa, loculos, aliaq; eiusmodi commoneamus, quibus sacræ reliquiæ reconduntur, aut asservantur. Sanctorum igitur corpora, quæcunq; recondenda sunt in Ecclesia, partem illâ subterraneam habente, quæ confessio, vulgò scurolum dicitur, in ea præsertim, & in altaribus ipsis lapideis, aut subter ea, vt antiqui instituti est, piè decetèq; recondantur.

Quam ob causam è marmore, vel saltem è solido lapide aream leuigato opere intus expolitâ fieri conueniet; quæ ex operculo eiusdem generis fastigato cõstans, sacraq; corpora bene inclusa continet, intus subtusve in illis firmiter collocetur.

Alio etiam præter altaria Ecclesiæ loco conspicuo reponi poterunt: tuncq; arca è

ea è marmore pretiosiori exstruatur; quæ extrinsecus èt opere sculptorio elaborata, pio religiosq; ornatu emineat. Hæc igitur, quatuor, pluribusve (si profusus ratione comodè potest) collumellis itidem marmoreis aptè cõfectis suscitata, aut in gremio ecclesiæ, prout loci amplitudo fert, aut in cappella insigniori (præterquam in ea, vbi sanctissimæ Eucharistiæ sacramentum asseruatur) decentius collocabitur.

Si in gremio Ecclesiæ ponetur, à pariete, omniq; alio opere disuncta extet: si verò in aliqua cappella, à posteriori eius parte, vel à latere altaris collocari poterit; aut parieti inhærès, aut in illius decenti concavitate paululum inclusa à pavimentoque cappelle altaris cubitis quatuor exstruenda extabit.

Arca verò omnis quocunq; loco conspicuo posita, siue è pavimento, siue è pariete emineat, clathris ferreis profusus ratione aptè decoreq; muniri debet. Sin autem non in altari, neq; subter, sed alio loco sub pavimento iam recondita sunt sanctorum corpora; sternatur tamè omnino locus, ac muniatur clathris ferreis ab omni latere, tum à parte superiori densè cõfectis.

Vt autem sanctorum corpora, sacra ve ossa, incorrupta, atq; inuoluta, ab omniq; sorde, & puluere pura, tum ab omni vi ac iniuria perpetuò tuta conferuentur, hæc sanè cautio adhibeatur: vt cum arca omnis, vel conspicuo loco, vel in altari subtiliusve posita, ita extrinsecus inter se solidè compacta, & fibulis etiam ferreis, plumboq; ab omni latere conglutinata sit, vt ne rimula quidem appareat; tum præterea in eam alia capsula, vel aurea, vel argentea, stamneave, eaq; inaurata, firmiter quoq; cõfecta includatur, in qua sacra corpora recondantur.

Sin autem cum in capsula recondantur, inuoluta & vestita panno serico, aut pretiosiori velamine, coloris ad sanctum sanctamve, cuius sacra ossa reponuntur, ex Ecclesiæ instituto ritè accommodati.

Capsula autem, vel theca, vel loculi, vel vascula, cuiusmodi sint, stant præce in libro Pontificali ritualive præscripta ritè prius benedicantur, quam reliquiæ sacre in illis includantur.

Qua verò in arca, diuersa sanctorum corpora reponenda sunt, vt inter se distincta internoscantur: arca eiusmodi fiat, quæ opere sculptorio, pro sacrorum corporum, sacrarumve reliquiarum numero bipartita, & tripartita sit, aut tabulatis, marmore, alia ve ratione decenter apteq; diuisa, aut saltem ipsis solùm capsulis argenteis stamneisve distincta.

Tabella item ænea singulis capsulis includatur: in qua incisè literæ nomina, sanctorum indicent.

Inscriptio præterea in arcæ lapide incidatur: ex qua sanctorum nomina, & corpora, quo tempore recondita, rursusq; vnde translata, & alia id generis, si modò certa sint, perspicuè cognoscantur.

Sanctorum autem capita, quæ è corporibus disuncta sunt, vt aliquando statis diebus pro pietatis studio fidelibus ostendantur exponanturve, separatim à corporibus locis infra præscriptis reponi conueniens erit; inclusa scilicet in theca aurea, aut argentea; vel vbi præ inopia non potest, ænea inaurata, quæ capitis cum collo dimidiatoq; pectore formæ similitudinemq; exhibeat.

Si quæ verò corpora Sanctorum adhuc integra, membrisq; suis omnino coniuicta, vel in altari, vel in arca conspicua reconduntur, vt cerni aliquando possint; ita altare, arcave struatur, vt à fronte festellulam clathris ferreis æneisve munitam, quæ firmis vasculis ad præscriptam infra rationem claudatur, ornatè cõfectam habeat, vnde inspicere queant.

Quibus verò locis sacra aliqua sanctorum membra, insignesq; sacre reliquiæ asseruantur; ibi certus locus, in quo illæ decenter religioseq; recondantur, ad vnius, aut alterius formæ infra primo loco descriptæ modum, sacrarum Basilicarum Romanarum exèplo, exstrui poterit.

De prima forma loci.

IN Ecclesiæ nauis quæ ampla sit, à latere Euangelij, longeq; à columnis pilisve naualibus quatuor aut quinq; cubitis suggestus struatur, magnitudine cubitorum item circiter quinq; isq; quatuor columnis è marmore aut è solido lapide cõfectis, altitudine sex aut octo cubitorum suffulciatur & sustentetur.

Super suggesti exstrukione, armarium vbi sacræ reliquiæ reponantur, è marmore aliove lapidè, ornate & decore fiat: quod intrinsecus tabellis nucis pretiosioribusve vndiq; vestiatur, sericoq; ornatur, coloris ex ritu Ecclesiæ sacris illis reliquijs, quæ recondendæ sunt accommodati: tum præterea ostiolo constet, quod valuis extrinsecus ære interitis, & serico eiusdem coloris intrinsecus ornatis, claudatur: ad quod etiã claudendum pessuli duo, seræ duæ saltem, clauces totidem, eaq; singule diuerso fabrilii opere adhibeantur.

A summa columnarum parte loco suggesti plano podium etiam exstruatur cubito vno & dimidio latũ, tamq; longũ, prout est eiusdem suggesti longitudo.

Quod podium à parte anteriori repagulum habeat; idq; vel ex ære fusili, vel è ferreo, vel è marmore, aliove solido lapide, vel è ligno tornatili sit.

Scalas nullas cochlides, aliave forma habeat; sed ex ligneæ gestatoriæ tunc solũ adhibeantur, cum sacræ reliquiæ certis solennibus diebus populo ostenduntur.

De altera forma loci.

SI quæ verò Ecclesiæ nõ satis amplæ magnitudine reliquijs insignes vt supra habent; in earum serè ipso medio, propius tamen altari maiori, vel apud parietem qui in capite Ecclesiæ extracappellam maiorem à latere Euangelij est, podium exstruatur: quod parieti affixum, longè lateq; pateat ad formæ superioris præscriptum.

In intima parte parietis, cui illud affixum agglutinatumve est, armarium in quo illæ asseruentur, è marmore aliove solido lapide fiat, tabulis quærneis aut alacris generis ad diurnitatem accommodatis intrinsecus circumuestitu, ac serico item eius coloris, qui ex Instituto Ecclesiæ, cum sanctis quorum illæ reliquiæ sunt, conueniat, vndique ornatum: quod valuis æratis, & seris duabus, ijsq; diuersis vsupra, claudatur.

Huius scala lapidea ligneave, qua podium ascendatur accommodari pòt, si modò à posteriori parte armarij fieri cõmodũ sit, vt Ecclesiæ spatium non impediatur: alio-

qui scala gestatoria vsupra adhibeatur

De tertia loci forma.

FORMA loci tertia hæc sit: eaq; in Ecclesijs reliquijs sacras habetibus, vbi nullus locus ad primæ aut secundæ formæ supra præscriptæ modũ exstructus est, aut exstrui potest.

In cappella maiori, intra eius scilicet septa, à parte Euangelij, armarium quod ad altare maius versus vbi potest rectè spectet, ita latè, longè, altè, profundèq; ipso pariete cõcauetur, prout sacrarum reliquiarum quæ in eo asseruandæ sunt, multitudo ac magnitudo postulat.

Altè à paumeto cappellæ ad solum suũ vsq; exstructũ sit cubitis quatuor; intus tabulis vndiq; sepsatur, tum aliquo panno serico eius coloris, qui sacris reliquijs conueniat, circumornetur.

Benè muniatur & claudatur valuis ære extrinsecus munitis, ijsq; decentibus, seræ; solida, dupliciq; clauæ, & vnaquaque fabrilii opere diuersa.

Quo in armario ita ornate instructo sacræ reliquiæ vasculis loculisve inclusæ ordine recondantur.

De vasculis & loculis reliquiarum, quæ locis supra præscriptis asseruandæ sunt.

VASCVLA quibus recondantur, ex auro, argento, aut è chrystallo, aut ex aliquo metalli genere sint, eaq; artificio elaborata atq; inaurata, prout illæ insignes sunt, & Ecclesiæ vbi asseruantur, facultates serunt.

Ea totidem sint, quot sanè illarum genera quæ habentur; vt singulæ, binæve, aut plures singulis vasculis distincto ordine separatim asseruentur: singula vela sint, quibus illa vasa integantur, eaq; colore distincta, pro sacrarum reliquiarum quæ in vasculis asseruantur, ratione.

Si verò sacræ reliquiæ eiusmodi sunt, quæ tenues, non vascula maiora sed loculos minores requirunt; ita recondantur. Tabula scetilis, è nucæ ligneave alia, & pretiosiori etiam materia, vt pote eburnea argenteave deligatur: quæ fabri opere politè elaborata, tam latè longèq; pateat, vt ad vsum cuius causa paratur, satis esse queat.

In ea

In ea totidem capsula, seu loculi, iisque
singuli trium vnastrum mensura conca-
uentur, quot sacra reliquiae reconde-
nda sunt, & ea sunt, quae in
Ij loculi vndiq; a parte summa paruu-
lis coronicibus inauratis ornentur.
Hae tabula his loculis extructa, opere
vitreo operiatur ita, vt singuli loculi vi-
tro pellucido contegantur.

Quod vitreum integumentum, coronic-
is lignae inauratae, vel pretiosioris et-
iam materiae ornatu vndiq; munatur,
vt fixum firmumque hereat.
Singulae praeter ea sacrae reliquiae scri-
bo tabulano duplici, ormesinoue, aut ali-
quo serico pretiosiori, auro, argento ve-
intexto inuolute recondantur, eo distin-
cto serici colore, qui pro sancte matris
ecclesiae ritu, sanctis, vel apostolis, vel
martyribus, vel virginibus, vel confes-
sionibus, quorum reliquiae ibi recondun-
tur, conueniat.

Eae in quocunque loculi, armarij, va-
sculive genere reconditae sint, singulae,
quarum nomina constant, inscriptione
in charta pergamenae patentibus
literulis expressam, earumque vnicui-
que, vel potius serico in quo illae sin-
gulae inuolutae sunt, affixam habeant,
qua vniuscuiusque sancti sanctaeve reli-
quiae, quae in ijs reconduntur, plane si-
gnificentur.

Id de inscriptione vasculi loculive, in
quo sacrae reliquiae quae in eo asseruatur,
inscriptiones quidem habent, at ab illis
seuunctas, varieq; ita permixtas, vt ijs
ipsis adhibitis nulla distinctionis ratio
iri possit.

Rursus si quae sunt, quarum nomina no-
n constant, in loculo vno recon-
dantur, inscriptione etiam
hac adiuncta.

RELIGIONIS SACRAE, QVA-
RVM NOMINA IGNORAN-
TIVM. In armarij, item vbi sacrae reliquiae
reconduntur, papiete etiam adiuncto, san-
ctorum pictura religiose decorata; ex-
primatur, quorum insigniores praesertim
reliquiae in eo recondite asseruantur.

Fiant virgae duae ligno eburneo, aut
quod vocant, braxilio, aliove genere de-
centi, ac tricubitales sint: quae a summa
parte lamina argentea, exiguisq; vnicui-
binis constet, vnde fidelium coronae pre-
cariae appendantur, ut sacras reliquias,
vel potius eorum vasa tangenda.

Quacunque denique in ecclesia San-
ctorum reliquiae corporave sunt, in ea
loco conspicuo atque illustri, vt pote in
columna, cappelle maioris a latere eu-
gelij, aliove insigni loco, tabula, vel ce-
nea, vel marmorea literis grandiuscu-
lis incisa, firmiter parieti, columnaeve
agglutinata collocetur: in qua res tota
de reliquijs ibi reconditis breuiter sum-
matimq; narretur.

DE SACRIS IMAGINIBUS
picturisve. Cap. XVII.

I AM vero de sacris imaginibus pie
religioseq; exprimendis, cum maxi-
me ex decreto Tridentino, constitutio-
nibusq; provincialibus. Episcopus caue-
re debet, tum etiam pictoribus, & scul-
ptoribus grauis poena multave propo-
sita est, vt ne ijs exprimendis a prescri-
ptis regulis discedant.
Sanctum praeterea est, de rectoribus ec-
clesiarum, si in suis ecclesijs imaginem
effingi, poni ve permiserint insolitam, &
Tridentini decreti praescriptis rationi-
bus repugnantem.

Sess. 25. in
dec. de in-
uoc. sanct.
prou. 1. de
sacr. imag.
pag. 4. pr. 4.
tit. eodem.
§. Quod de
sacro sancte.
p. 118.

Quae in imaginibus sacris caueda, quae
seruanda sunt.

PRIMO igitur in ecclesia, aliove
loco, ne imago sacra exprimat, quae
falsum dogma contineat, quaeq; pericu-
losi erroris rudibus occasione prebeat,
quae sacrae scripturae, vel traditioni ec-
clesiae repugnet, sed quae veritati scriptu-
rarum, traditionum, ecclesiasticarum ve
historiarum, matrisque ecclesiae consue-
tudini & vsui conueniat.

Pre-

Præterea sacris imaginibus pingendis sculpendisque, sicut nihil falsum, nihil incertum apocryphumve, nihil superfluum, nihil insolitum adhiberi debet: ita quidquid profanum, turpe vel obscenum, inhonestum, procacitatemve ostentans omnino caueatur: & quidquid item curiosum, quodque non ad pietatem homines informet, aut quo fidelium mentes oculique offendi possint, prorsus vitetur item.

In illis autem, sicut sancti cuius imago exprimenda est, similitudo quoad eius fieri potest referenda est; ita cautio sit, ut ne alterius hominis viuentis, vel mortui effigies de industria representetur.

Effigies præterea iumentorum, canum, piscium, aliorumve brutorum animalium, in ecclesia aliove sacro loco fieri non debent; nisi historiae sacrae expressio ex matris ecclesie consuetudine aliter quandoque fieri postulat.

De decore sacrarum imaginum.

SACRARVM imaginum expressio tota, prototypi dignitati, & sanctitati, apte, ac decore, corporis habitu, statu, & ornatu respondeat.

De insignibus Sanctorum.

QVÆ præterea ob significationem rei sacrae imaginibus sanctorum appinguntur, eiusmodi apponantur, quæ ecclesie instituto apte decoreque conveniunt; ut corona, quæ scuti rotundi instar, sanctorum capitibus apponitur; palmae in manibus martyrum; mitra, & baculus pastoralis, quæ Episcopis dantur; & alia id generis: tumque quod proprium est, ac præcipuum insigne cuiusque sancti.

In quibus omnibus diligentia adhibenda est, ut ex historiae veritate, ecclesie usu, & patrum præscripta ratione exprimantur.

Videndumque est, ut Christi Domini corona, à coronis sanctorum distinguitur, crucis figura.

Hocque cauendum est item, ut eiusmodi corona nemini apponatur; nisi quos ecclesia canonizavit.

De locis picturae sacrae non convenientibus.

NEC verò sacra imago etiam in ecclesia humi exprimat; neque locis interviliginosis, quæ picturae corruptionem, ac deformitatem aliquo temporis spatium gignunt, effingatur; neque sub fenestris, unde aliqua pluviae gutta stillare possit; neque eo loci, ubi clavi aliquando figendi sunt; neque rursus humi, sordidoque lutulentove villo loco.

Quo loco ne historia quidem sancti sanctave exprimat; nec verò vlla sacrarum mysteriorum figura; neque præterea vllus eorundem typus, significatiove.

De ritu benedictionis imaginum.

NEC verò loci solum habenda ratio est, sed antiqui ecclesiasticique ritus: ut cum scilicet expressæ sunt Sanctorum imagines, solenni benedictione, statisque precibus pontificali, sacerdotalive libro præscriptis consecrentur.

De nominibus Sanctorum aliquando inscribendis.

NEC verò alienum illud est, ut in multitudine sacrarum imaginum, quæ in ecclesiis exprimuntur, imaginibus minus notis nomina sanctorum subscribantur; quod & veteris consuetudinis est, & Sanctus Paulinus illo versu ostendit.

Martyribus mediam pia nomina signat.

De parergis, & additamentis ornatus causa.

PARERGA, utpotè quæ ornatus causa imaginibus pictores sculptoresve addere solent, ne profana sint, ne voluptuaria, ne deliciosa, ne denique à sacra pictura abhorrentia; ut deformiter efficta capita humana, quæ [Mascharoni] vulgò nominant; non auitulæ, non mare, non prata virentia, non alia id generis, quæ ad oblectationem delicosumque prospectum, atque ornatum effinguntur: nisi eiusmodi sint, quæ cum historia sacra, quæ exprimitur, verè convenient; aut tabulae votorum, in quibus, & capita, & alia vsupra ad eorum

rum explicationem pinguntur. Ornamenta item, indumentave alia, quæ sacris imaginibus appinguntur, nihil ineptum, nihil denique habeant, quod nihil parumve cum sanctitate conveniat.

De tabulis votorum.

VOTORVM item tabulæ, donaria, ex cera fusiles imagines, & eiusmodi alia, quæ ad memoriam, vel recuperatæ valetudinis, vel periculi depulsi, vel beneficii diuinitus mirabiliterq; accepti in ecclesijs ex antiquo more institutoq; suspendi solent; cum sæpè falsò, indecorè, turpiter, superstitiosèq; effingantur, in ijs ipsis exprimendis cautio sit supra præscripta.

DE LAMPADIBVS, LAMPADA RIOVE. Cap. XVIII.

DE lampadibus verò, & lampadario pensili, quo illæ appensæ in conspectu sanctissimi sacramenti, & sacrarum reliquiarum, vel imaginum suscipiuntur, instructionis locus hic erit. Primò lampades, pro ecclesiarum ratione, & dignitate, ex argento, aut aurichalco, prout est ecclesiasticæ consuetudinis, esse possunt: sicut etiam ex auro etiam confectas, in basilicis maioribus adhibitas esse animaduertimus, adiuncto, & collocato intus vasculo illo vitreo ad lychni vsum.

At in locis alpinis frigore rigentibus, ubi in hyeme ob gelu vasâ vitrea sæpè confringuntur, vascula æraria intus in lampadibus collocata adhiberi licebit.

De forma lampadum.

LAMPADVM forma, cum multiplex esse possit, prout temporum cursus tulit; nulla quidem improbat, modo ecclesiæ consuetudini conveniat: at illæ tamen forma oblonga olim vsu frequentatæ, valde probantur; quæ scilicet à summa imaq; parte amplè patent, in medioq; angustè constatæ, quasi nodo quodam concluduntur; & à summo labro tribus cathenulis eiusdem metalli appenduntur.

De Lampadario, eiusq; forma.

LAMPADARIVM autem instrumentum, quo lampades pensiles certo numero sustinentur, in orbem ductum, & altè paululum exstructum instar turris multis delphinis ad lampadum sustentationem consistans esse potest.

Cuius generis lampadaria antiqua fuisse constat; quæ phara canthara nominantur.

Idq; lampadarij genus in ecclesijs insignioribus adhiberi decens erit, præsertim ex aurichalco ornate confectum.

Alterum lampadarium è paruula trabe benè firma esse potest, totum artificiosè inauratum, & coronicibus decenter ornatum; delphinos etiam (vt veteris olim vsus fuit) ligneos in summa parte ad ornati speciem habere poterit. id autem tanta longitudine sit, quantam lampadum numerus requirit, quæ ad luminis vsum adhibentur.

Tertia lampadarij species adhibetur, quæ trianguli formam exhibet. Hæc q; in vsu esse potest, ubi tres lampades pensiles adhibentur.

De numero lampadum.

LAMPADARIO in longitudinem ducto, tres vel quinque lampades in minoribus ecclesijs affigantur, in maioribus septem, vel tresdecim.

Hæc q; ordine rectè collocatæ, dimidio ferè cubito inter se distent.

Lampadario in orbem ducto, & instar turris columnæve erecto, plures lampades pro illius fabricæ ratione affigi possunt.

At in omni lampadario cautio sit, vt lampades impares sint.

De loco lampadarij.

OMNE verò lampadarium, ex vna etiam lampade consistans, non à latere, sed è regione conspectuæ altaris, aut sacrarum reliquiarum, aut sacræ imaginis, vsupra appensum, & ad præscriptum distans, rectè constituatur, ductorio funiculo adiuncto.

Tam longè autem appensum ab altaris scabello distet; vt si fortè aliquando stillans est, non inquinetur olei stilla sacerdos, aut clericus, dū initio missæ vterq; in imo

in imo scabelli gradu est; rursusq; à pavimento ecclesiæ in altum non minus septem cubitis ducatur, amplius verò pro ratione ecclesiæ.

Et lampadibus, cum vna solum quæ coluceat, accendenda est, illa in medio collocata tantum accendatur.

DE BAPTISTERIO. Cap. XIX.

HIS omnibus expositis, nunc locus est, ut ad baptisterij rationem formamq; demonstrandas transeamus.

Baptisterium igitur cum sacrario in singulis cathedralibus, & item (ut in cæcilijs nostris provincialibus prescriptum est) parochialibus, atque in alijs etiam quibusvis ecclesijs, vbi vel animarum cura geritur, vel facultate ab Episcopo ob causam data illud constitui concessum est, forma & modo infra præfinito pro vniuersiusq; ecclesiæ ratione amplitudineve exstruatur.

De loco, & forma cappellæ Baptisterij.

PRIMO in vnaquaque ecclesia cathedrali, & archipresbyterali, præpositurali, aliove nomine, quæ caput plebis sit, Baptisterij locus, & forma hæc esse potest.

Locus à fronte ecclesiæ, prout situs fert, distans, ad meridiemque vergens, architecti iudicio deligatur; quo in loco sancti Ioannis Baptistæ nomine sacellum cappellave, cuius vacuum sit triginta tribus circiter cubitis, exedificetur insigni structuræ opere, pro illius ecclesiæ ratione.

Forma exedificationis rotunda, aut octangula, aut sexangula, aliave eiusmodi, quæ perfecti circuli fines non egrediatur, adhibenda est: illa verò accommodatior, & decentior, quæ octanguli similitudinem exhibet.

Tectum ædificij huius fornicato conamatove opere sit; ac pro modo formæ eminentius fastigiato, laminisque plumbeis operto; tum in ipso summo fastigio è tholo constet, vnde lux ab omni parte excipiat.

Pavimentum è marmore lapideve solido, & opere tessellato, aut vbi id non

potest, testaceo saltem fiat: à soloq; viginti publicæ exte altius gradibus tribus pluribusve; modò ne solo ecclesiæ altius sit.

Ianua ad occidentem versus spectet, paruo vestibulo ornata; formaq; ut supra in ostio ecclesiæ demonstrata.

Fenestræ plures pro ædificij modo, & architecti periti iudicio; singulæ autem forma eidem architecto probata pro ratione ædificij.

Ædificij totius altitudo vsque ad summum fastigium ducta, latitudini respondeat pro operis ratione; idq; de consilio item architecti.

De altari Cappellæ Baptisterij.

ALTARE vnum tantum in hoc sacello exedificandum est; cubitis duobus à pariete ad orientem versus exstructo distans; si modò amplitudo sacelli tantum spatij ferat: forma autem reliquorum altarium, & modo præfinito fiat, maniat, sepiatur, instruatur, atque ornatur.

Super quo item altari in pariete expressa sit sacra historia S. Ioannis Baptistæ Christum Dominum baptizantis.

Si verò ne altare quidem præfinita amplitudine, & ratione extrui vilo modo potest; illius saltem loco sit icona, aut pictura sacra in pariete expressa sancti Ioannis item Baptistæ.

De loco Baptisterij, vbi separatim ab ecclesia exstrui non potest.

VBI præterea sacellum Sancti Ioannis Baptistæ ab ecclesia separatim non est, neque item præ facultatibus exedificari potest; tunc in sacello ecclesiæ Baptisterium forma infra suo loco demonstrata fieri poterit concessu Episcopi.

De distinctione Baptisterij more Romano, & Ambrosiano.

SEQUITUR, ut Baptisterij formam demonstremus: quam ita distinguimus, prout baptismini ministrandi nunc vsus est.

More Romano baptisterium illud diximus, illam scilicet baptisterij formam accommodatam ad baptizandum aquæ effusione; cum in ecclesijs fere omnibus ritu Romano ventibus, ita baptizari moris,

moris & consuetudinis frequentioris hodie sit.

Alteram porrò formam exstructam ad usum baptizandi immersione, appellauimus baptisterium Ambrosiano more; utpotè cum hic immersionis usus in ecclesijs ritus Ambrosiani seruetur ac retineatur.

De situ & forma baptisterij more Romano.

Situs Baptisterij in media cappella esse debet; isque cum late patens cubitos vndecim; tum ita profundus, vt à cappelle pavimento descendatur tribus saltem gradibus; hocque descensu & aliquantula profunditate, aliquam sepulchri similitudinem exhibeat.

In imo autem graduum descensu spatium vacuum sit, quod per diametrum amplè pateat cubitos septem & uncias sexdecim.

In eo spatio medio vas baptisterij in quod aqua defluet, ponatur: cuius latitudo vacua per mediam rectam lineam sit cubitis tribus; altitudo duobus.

Forma autem sit, vel rotunda, vel octangula, vel alia, que cum forma cappelle conueniat.

Cõficiatur verò ex vno si potest lapide solido marmoreo, vel alterius gnis; aut è duabus pluribusve laminis marmoreis lapideisve, crassitudine unciarum octo. Eæque laminæ solidæ, nec spongiosæ sint; rectæ, atque apta commissura inter se compactæ, ac firmiter conglutinatæ: intrinsecus præterea opere leuigato expositæ; extrinsecus decenter ornatus specie piè exculptæ.

Huius vasis fundus sternatur ac solidetur, si ex vno tantum lapide non constet, scilicet crustis marmoreis siliiceisve, aptè ut supra inter se connexis, bitumineque bene firmatis.

Vndique itè diuexus, ac paululò accliuor sit, exiguos aliquot canaliculos habens: quibus ad foramen medio situ sub basi columellæ suffossam aqua deriuetur.

Sub fundo præterea huius vasis cisterna paruula pro sacrario loco sub-erraneo effodiatur: in quâ aqua ex infantis qui baptizatur capite dilapsa confluat.

In eiusdem fundi lociue medio columel-

la marmorea figatur erigaturve, supposita eius scapo basi triangula, aut quadrangula, sexangulaue, aut alia que videbitur forma: eaque politè & ornato opere decenter elaborata.

In columellæ huius summa parte, vas ipsum baptismale (in quo per totum annum baptismalis aqua seruabitur) aptè decenterque collocetur.

Quod vas forma rotunda, vel octangula sit, aliave eiusmodi, quæ respondeat formæ cappellæ, vasisque inferioris: late autem pateat cubitos duos, profundè autem uncias circiter duodecim, aut paulò amplius, pro vrbis locorumve amplitudine, proque ecclesiarum ratione.

Hoc vas altius collocatum illo inferiori esse poterit uncias circiter sexdecim; altitudine scilicet ab inferioris summo labro, ad huius quod superius est vasis labri summitatem perpendicularo ducta.

De cochleari argenteo.

Cochleare argenteum, ad aquam infantis qui baptizatur capiti infundendam adhibeatur: idque è superiori vase manubrio à summa parte paululum adunco appendatur.

Eiusmodi sit, vt ab illius ore è parte sinistra labrum paulò contractius instar paruuli canalis existat; vnde in infantis caput aqua tenuiter effundatur.

De situ & forma Baptisterij more Ambrosiano.

Atque hæc quidem de forma & situ baptisterij more Romano: nunc sequitur situs & forma more Ambrosiano. Primò situs baptisterij in media cappella, atque eiusmodi, vt gradibus eò cum descendatur, ad instar sepulchri sit; quæ admodum supra in forma baptisterij Romani demonstratum est.

Vasis autem baptismalis forma, quam ex antiquis baptisteriorum vestigijs peruetere esse animaduertimus, hæc ipsis baptisterijs exstruendis præfinita, in eiusmodi ecclesijs cathedralibus, plebanis, præposituralibus, archipresbyteralibusve adhibenda erit.

Vas è marmore lapideve solido nõ spongioso fiat: quòd si ex vno tantum integro lapide marmoreo fieri potè, ad baptif-

ptifimalis fontis instar sepulchri extruendi vsum accommodatus erit; si minus ex vno solo, è duobus; ac si ne ex his quidem, è pluribus lapidibus quadratis aptè inter se compactis, bitumineq; firmiter consolidatis extrui potest.

Qui lapides crassitudine vnciarum octo ab interiori parte læuigato opere expolito; ab exteriori decenter pia sculptura elaborati esse debent.

Forma, vt illud superius more Romano, octangula, aut rotunda, aut alia cum ædificij ratione conuenienti.

Altitudine ab ima ad summam partem ducta esse debet cubitorum duorum.

Latitudine per vacuū ducta tricubitali. Foramine ab ima parte, quæ ad orientem versus statuatur, trianciali sit: vnde cum aqua paptifimalis renouatur, vetus in sacrarium, quod subtus, vt infra demonstratur, instar paruulæ cisternæ extruetur, defluat.

Id verò foramen ligno quærneo, vel fraxineo, eoq; arido, stuppæ inuolucris obducto, aut alia firmiori ratione benè obstruatur.

Fundo solido integroq; constet, si ex vno tantum lapide factum est: si verò è pluribus; fundum habeat, accurato diligentiq; testaceo opere confectū, & solidè ita pauimētatum, vt ne rimula quidē sit, vnde aqua sēsīm effluere vllō modo possit. Eiusmodi præterea fundus sit, vt totus accliuiter pendeat ad foramen versus. In vmbilico cappellæ situsve præfiniti, eiusmodi vas firmiter communitum statuatur vt supra.

Cisternula, in quam aqua baptifimalis cum renouatur, effluet, à parte orientali pro sacrario suffodiatur, in plano quod circum baptifiterij vas est.

Quæ cisternula propè baptifimali vasi adhærens, ex ostiolo vndiq; constet; hocq; valuulis, sera, ac pessulo firmiter muniatur; tantumq; pateat, cum per illud, aperto vasis foramine, aquam effundi opus est.

Communia Baptifiterij Romani & Ambrosiani.

H V I V S Baptifiterij Ambrosiani & Romani, quod ad extruccionē attinet, hæc communia esse possunt: operimen-

tum seu ciborium, situs spatium, sepimentum, ornatus, tectum, & conopœum, vt mox infra vniuscuiusque forma demonstratur.

De ciborio.

OPERIMENTVM, quod ciborium dicunt, & vtriusq; baptifiterij vsui accommodatū esse potest, è marmore lapidevè solido in ecclesijs insignioribus fiat: & columellis pilastrisq; augustioribus, vt in intercolumnijs satis commodi spatij detur, altitudine duorum cubitorum suffultum, firma structura nitatur. Quæ columellæ pilastratæve; vbi ritu Romano baptifiterium est, vasis inferioris labro summo fixæ collocentur; vbi Ambrosiano, in vasis ipsius baptifimalis labro consolidatæ hæreant.

In earum columellarum summitate, Epistylj & Zophori ornatus decens, coronisq; de architecti consilio adhibeatur; tum totum opus operimenti contegatur tecto marmoreo, forma orbiculari, aut pyramidalī: in cuius summa parte statua collocetur Sancti Ioannis Baptistæ Christum Dominum baptizantis. Spatia autem illa inter pilastratas interiecta, valuulis æneis aliqua pia historia confatis ita occludantur; vt cum vsu venerit, amoueri queant.

De mensa.

V A S I baptifiterij, siue Romano siue Ambrosiano more forma supra præscripta extructi, & cæteris item alia forma infra demonstratis, ad baptifimalis aquæ asseruandæ mundiciem, mensa è duabus tabulis nucis constans, fibulisq; ferreis media inter se iuncta, & inter ciborium vasq; ipsū collocata adhibeatur: quæ eiusdem vasis ostium præ illius vasis forma & modo planè tegatur, & claudatur.

Quæ mensa, vbi ritu Ambrosiano mergendo baptizatur, in baptifiterijs solū amplioribus locum habeat; nè infantis immersio impediatur: in omnibus autem, vbi ritu Romano bapifmus infusione ministratur, esse potest.

De situ vtriusque Baptifiterij.

S I T V S verò vtriusque baptifiterij for-

forma eadem sit, quas vas baptismale, & cappella.
Huius situs planum solidetur tessellato opere marmoreo: cingatur columnario opere à summo gradu.

De columnario.

FORMA columnarij sit, pro baptisterij ædificationis modo.

Constet columnis octo, ordine singulis, aut sexdecim, ordine binis: si sexangula forma, ex columnis sex, aut duodecim, pro formæ ratione.

Ornetur, & cingatur à summa parte zophoro & coronicibus de architecti consilio.

Operiatur tecto laqueato, aut fornice, aut opere concamerato arundinibus firmiter contexto, tectorijque incrustatione, & albarij operis celati inaurati que specie exornato.

Interseptum sit etiam hoc columnarij clathrato opere ab vna ad alteram columnam ducto: atque ita omnino, vt de clathratis ferreis capellarum supra præscriptum est.

De Conopœo.

CONOPOEVUM ad ciborium totum contegendum adhibeatur: idque è serico aut subserico coloris albi sit; qui color mysterij huius sacramenti rationibus responderet: non tamen è tela decenti eiusdem coloris vetatur.

De armario sacri chris-matis &c.

ARMARIUM autem, in quo sacri chris-matis, & olei catechumenorum vasculum, liber ritualis sacramentorum, mantilia, & reliqua ad baptismi ministracionem necessaria reponuntur, ad baptisterij Romano Ambrosiano ve more extructi vsus, in ipsa cappella ab aliquo latere in pariete, aut parieti adherens, de consilio architecti fieri poterit; valis, fera, & pessulo benè clausum, marmoreoque opere sculpturave pijs imaginibus elaborata ornatum: intrinsecus autem partitum ac decenter distinctum, pro ratione & vsu rerum quæ ibi asseruandæ sunt; tum verò tabulis pulpæ circumamictum, aut alijs eiusmodi, vt ab humiditate, quæ ex muro aut

marmore existit, omnino defendatur. Panno autem serico albi coloris vndique circumuestitum sit.

De baptisterio angustiori.

VBI verò præ situs angustia, aut præ tenuitate facultatum, Sancti Ioannis Baptistæ facellum, & baptisterium ita amplum atque altum extrui non potest; eadem tamen vtriusque seruata forma angustius fiat: ita vt baptisterium, remoto columnario opere, clathris solum ferreis, gradui (quem vnum tantum in descensu habeat) affixis cingatur: & tecto facelli solo operiatur; cum alterum proprium præ ædificij humilitate habere non queat.

Facultas præterea operimenti, ciborijve, etiam cum armario coniuncti, ex ligno forma vt infra demonstrata construendi erit, vbi marmoreum illud fieri non poterit.

De altera facelli situsve forma, ad vtriusque baptisterij & Romani Ambrosiani vsus.

IN omni ecclesia parochiali, aliave inferiori, vbi fontem baptismalem constitui concessum sit, intus ad ostium maius, & à latere vbi euangelium legitur, facellum cappellave extruatur; quæ instar aliarum capellarum lateralium sit, quæ pro altaribus exædificantur.

De illius pavimento, limine, longitudine, latitudine, altitudine, toto denique spatio, fornice, clathris ferreis, alijsve, & cæteris, seruentur quæcumque in alijs cappellis quæ cum altaribus sunt, præscribuntur.

Quibus verò in ecclesijs præ situs angustia extrui non potest, quæ tantæ magnitudinis sit, quantam præfinitimus; ea tamen omnino exædificetur, quæ situs sui spatio baptisterij saltem opus totum supra demonstratū capiat; tum præterea aliquantulum loci sit sacerdoti baptismum ministranti, & compatribus.

Si verò ab euangelij parte ad præscriptum cappella hæc extrui nullo modo potest; ab altera parte, vbi præfinita forma, & comodius possit, ea exædificetur arbitrio Episcopi, vt infra exponitur.

Vbi autem per loci angustias, nec ab altera

tera

tera parte, neq; hac exigua quidem magnitudine fieri cappella potest; tunc ab euangelij latere, ad ostium paries aliquantum ita concuatur, vt foris etiã ad hemicycli formam promineat; in qua concuitate baptisterium totum aut pars aptè cohæreat; & clathris ferreis à tribus partibus sepiatur.

Vbi præterea neque hac forma exstrui potest; ab eo ipso latere propè parietem illud collocetur; ea tamen adhibita ratione, vt ne vel impediri vel occupari à situ ianux possit, quæ ab eo latere stet: & clathris item vt supra muniatur: ita tamen vt inter hæc & ipsum baptisterij opus spatij tantum intersit, quantum est cubitus, aut paulò amplius pro situs ratione.

Illam autem cautio, ne baptisterij situ, ianua quæ à latere maioris ostij est, impediat, adhibenda est etiã accuratè in omni infra demonstrata baptisterij forma.

Verùm quòd maximè, si potest, caueatur, nè baptisterium parieti proximum adhæreat; cùm ecclesia nullis etiam nauibus constans, ampla tamen est; tunc ad illius ostium ab eodem euangelij latere, situs, qui ab vno & altero pariete cubitis duobus vel pluribus pro spatij modo, seruata illa vt mox supra ratione equè distet, clathris ferreis, forma quadrata aut octågula, vel eiusmodi præfiniatur. In cuius situs medio baptisteriũ cuiusmodi forma sit ita collocetur; vt ab omni clathrorum sepimento cubiti vnus & dimidij saltem si potest, spatium absit. Si verò nauibus & intercolumnijs non valde inter se distantibus ecclesia exstructa est; intra illius tantum intercolumnij ecclesie ostio maiori proximi fines, ab eo ipso euangelij latere, aut in eo spatio, quod intercolumnio & ianua maiori cõtinetur, baptisterium præscripto spatio clathris ferreis cõcludatur; atque ita, vt is situs conclusus, formam quadratam, aut octangulam, aliamve, quæ pro loci ratione commodior decentiorq; videatur, exhibeat.

Quæcunque verò de forma clathrorum, & altitudine, loco de cappellis supra dicta sunt, eadem in clathris pro baptisterio seruanda erunt. Baptisterium quocunque situ vel forma

in ecclesia constructum, si Episcopi iudicio præ tenuitate facultatum cancellis ferreis sepi non potest, nec marmoreis item; ligneis saltem muniatur, vt cappellis præscriptum est.

De loco baptisterij à dextro latere.

Vbi Episcopi iudicio, à dextro potius quàm à sinistro ecclesie latere commodius præscripta ratione baptisterium constitui queat; ab eo eisdem facultate data ponetur, seruata in ceteris proximè præscripta ratione.

Baptisterij cappella, seu hemicyclus, seu paries, proxima pictura sancti Ioannis Baptistæ ornetur Christum Dominum baptizantis.

In eiusmodi cappella, aut loco situve, baptisterium, ad quod vno pluribusve gradibus descensus fiat, & forma in ceteris etiam superius demonstrata, ecclesieq; vel Romanæ vel Ambrosianæ vsui accommodata exstruatur, si pro facultatum ratione potest: si minus, forma sequens formanda est more Romano.

Forma secunda Baptisterij more Romano.

Vas rotundum, aut alia decenti forma quæ videbitur, è marmore aliove solido lapide, per diametrum latè cubitis duobus & dimidio patens fiat; profundum vncijs octo, aut decem ad summum; & in fundo sensim concuum, cum suis vt supra, canaliculis.

In base columnave collocabitur; à pavimento autem vsque ad labrum vasis nõ altius cubitis duobus.

In eius medio foramen digito circiter patens sit: quod per columellam basemque vsque ad paruulam cisternam effusa quæ baptismalis excipiendæ causa suffossam penetret.

De altero vase.

Præterea in eiusdem vasis medio, alterum etiam vas marmoreum itidè forma simili, at amplitudine minoris; ita vt per diametrum cubito vno & vncijs octo cum ipsius vasis crassitudine latè patens statuatur.

Idque vas sustentetur aliquo marmoreo lapideove fulcimento, quod in vase

inse-

inferiori nitatur.
Hocque ipso in vase minori baptismalis aqua asseruetur.

Forma secunda Baptisteryi more Ambrosiano.

Forma autem Baptisteryi Ambrosiani secunda hæc erit.
Vas modo ac forma vt mox supra more Romano prænitata fiat: at in medio non perforatum: sed profundius excavatum: nec verò superiori vase, vt illud, cõstet. Sin autem vas ipsum non ex solido lapide factum sit, ita vt aqua sensim disperdatur; in eo inseratur aliud vas stamineum creumve stannatum, donec aliud lapideum solidum, nec rimosum spongiosumve paretur.

De sacrario.

Sacrarium autem ad Baptisteryi huius more Ambrosiano extracti vsus, fieri potest vno aut altero modo infra demonstrato de sacrarijs; ita tamen, vt & Baptisteryum & sacrarium intra vnus septi fines concludantur.

Communia vtrique secundæ Baptisteryi formæ.

Pauimentum autem Baptisteryi (cuiusmodi forma, siue Romano, siue Ambrosiano vsu demonstrata sit) etiam in Ecclesia ita profundè sternatur, vt si minus tribus gradibus, vno saltem ad baptismum descendatur; quamuis Baptisteryi vas columella suffultum emineat. Baptisteryo, quod extra capellam hemicyclive concavitatem totum, vel ex parte positum est, siue parieti inhæreat, siue ab eo distet, fiat tegumentum, aut opere fornicato, quod duabus pluribusve columnis ab ipso pariete paululum, extantibus suffulciatur; aut struatur tabulis scissilibus, iisque pictura piè ornatis; aut è tela picta fiat.

Quod è ligno, aut è tela integumentum cathenis ferreis è tecto pendentibus, aut alia firma structura sustineatur.

De ciborio, & armario.

Ciborium verò & armarium vtriusque commune, eiusmodi fiet.

Pyramidis forma illud extruetur, ex tabulis scissilibus nuceis politè elaboratis, & vbi potest, pictis etiam, atque decorè inauratis.

Quæ tabulæ inter se aptè commissæ, & compactæ, omni coassatione cohæreant: earumque commissuræ paruulis tenuibusque assulis coronicibusve rectè annexis ita contegi debent, vt nec puluis, neque vllæ aliæ sordes in Baptisteryum penetrent.

In ciborium labro vasis inferioris Baptisteryi, si Romani moris est; si Ambrosiani, summitate labri ipsius vasis baptismalis nitatur atque suffulciatur.

A cuius ciborii parte superiori, armarium paruum asseruandis sacris oleis, aliisque rebus ad baptismi ministracionem necessariis accommodatum, extrui debet: quod à summo vase distet vnciis circiter octo, intrinsecus autem tela serica coloris albi benè circumuestiatur.

De ciborii altera forma.

Ciborii præterea forma altera esse potest: quæ è ligno etiam vt altera cõfecta, columellis & pilastratis ligneis suffulta, eodem modo fiat, quo supra demonstrata est forma ciborii marmorei.

De valuis ciborii.

Ciborii valuæ, quacunque forma illud sit, anteriorem parietem ecclesiæ spectare debent; vt & baptizantis sacerdotis facies, & infantis qui baptizatur caput, ad orientem versus respiciat. Nec verò intrinsecus sed extrinsecus illæ aperiantur: & amplæ præterea sint, vt iis apertis totius Baptisteryi dimidia pars pateat.

Clauæ autem, sera, pessuloque firmissimè claudantur.

De Baptisteryi forma tertia ex vsu Romano tantum.

Alia tertia sequitur Baptisteryi forma, quæ vsui Romano tantum accommodata, permitti poterit, vbi Episcopus præ magna inopia necessario illam concedendam censuerit.

✠ Lapis

Lapis marmoreus solidus opere sculpti li eiusmodi apparetur; qui forma ouata sit, ac longè cubitos duos & uncias octo pateat; latè cubitum vnum & uncias duodecim.

In quo lapide vasa duo, eaque unciarum trium intervallo inter se disuncta scalpro politè concauentur; quæ & forma rotunda sint, & eadem altitudine, amplitudineque item.

Tum columella etiã ad formæ præscriptæ modum sub ouato lapide statuetur. E duobus his vasis vnum erit ad altare maius vrgens, in quo aqua baptismalis afferuabitur; alterum in quo dum baptizatur, aqua eadem effundetur, idque spectans ad parietem altari maiori appositum.

Ideoque in huius fundo paruulus canalis fiat, per quem ad foramen, quod à latere in vna parte fodietur, aqua ducatur; indeque per columellam intus vacuam penetrans, ad subterraneam paruulam cisternam defluat.

Hoc item baptisterium operimento ciboriove ligneo ex præscripta supra forma contegatur; armariolo item vt supra extracto, & conopeo item adhibito. Hæc de Baptisterio; sequitur de sacrario breuis instructio.

DE SACRARIO. Cap. XX.

Sacrarium igitur, præter illud quod cum baptisterio iunctum est, alterum etiam quod alijs vsibus in Ecclesia esse debet, in omni cathedrali, præpositurali, archiepiscopali, parochiali, & alia quavis Ecclesia in qua Missa aliquando celebratur, extruatur, ad vnius vel alterius formæ quæ sequitur præscriptæ modum. Idque in capella maiori si commodè potest, neque vllum impedimentum præbet; vel alio ecclesiæ loco, qui sacrariæ propior sit, eiusque vsui accommodatior; à populi autem conspectu remotior; vel in ipsa potius sacraria, si hæc ampla sit, ac præsertim si Ecclesia frequentior, eiusque clerus multus.

Sacrarij prima forma.

Sacrarij prima forma hæc sit: vt vas scilicet è marmore lapideve solido

fiat, instarque fontis baptismalis concauetur: longè patens sit cubitum vnum, latè uncias sexdecim: forma rotunda, vel ouata, vel quadrata, aliave quæ minus situm impediatur.

In medio fundo concauo foramè habeat forma quadrata, quod largè ab omni parte pateat uncias circiter quinque. Suffulciatur columella quadrata, aliave pro ratione vasis, supposita paruula basi: ita vt ab Ecclesiæ pavimento vsque ad summum eius labrum, altè extructum sit cubitis duobus.

Habeat sub foramine paruulum tubulum aqueductumve in media columella effossum scalptumve: qui quadrata etiã forma, amplè itidem pateat uncias quinque; vt per eum aquæ, cineres, aliæque id generis quæ effundètur aut proijciuntur, deorsum effluant.

Infra hunc tubulum aqueductumve cisterna suffodiatur, in quem quæcunque effusa projectave erunt, recipiantur.

Id sacrarium integumento operiatur, quod ex tabulis nuceis sit; atque eiusmodi, vt à parte superiori sensim leni accliuitate quasi pyramidis instar emineat. Claudatur autem firmissimè pestulo, sera, & clauæ.

Sacrarij forma secunda.

ALTERA præterea sacrarij forma hæc erit.

Fenestella in pariete uncias viginti vel cubito, prout illius crassitudo est, concaua extruatur; quæ cubito etiam vno ac paulò amplius latè pateat; alta verò sit cubito item vno & dimidio.

Ab Ecclesiæ pavimento in altitudinem extruatur cubitis circiter duobus.

Cuius fenestellæ solum è solido lapide, eoque concauo sit, in quo foramen insit vt supra.

Forma amplè quadrata: tum aqueductus, & subtus item suffossa cisternula: valulis suis, sera, & clauæ occludatur.

DE VASE AQVÆ SANCTÆ. Cap. XXI.

Hætenus de sacrario; nunc de aquæ sanctæ labro vaseve: quod è marmore

more lapideve solido, non spongioso, ac sine rimis sit; columellæq; scapo decenter elaborato suffulciatur.

Collocetur non foris, sed intus in ecclesia; ita ut è conspectu ingredientium sit, à latere dextro vbi potest.

Alterumque collocetur qua ingrediuntur viri, alterum qua mulieres.

Parieti non inhærens, sed ab eo distans pro sitis spatio: columella ut supra, aut pila, basève sustentetur; in qua nihil profanum appareat.

Aspergillum decens habeat, è labro cathenula appensum.

Quod vel ex aurichalco, vel ex ebore, vel è ferro politè tamen elaborato, vel ex alio genere quod conveniat, conficiatur: à summa parte non è spongia constet, sed è feris.

E spongia autem esse potest: si in pilula ex argento, aurichalco, aut stamno vndique perforata illa includatur, præfixis extrinsecus feris.

DE AMBONIBVS, ET SVGESTU. Cap. XXII.

HAbenda est quoque in ecclesijs insignioribus, ac præsertim in basilicis cathedralibus, ratio ambonum: quos & magnos, & ornatè confectos, & tabulis marmoreis ornatos extitisse, in basilicis Romanis perspici licet, & alibi etiam, æneis cæolato sacrarum imaginum opere expressis.

De duobus ambonibus.

Item duo pro ecclesiarum magnitudine constitui possunt; vnus altius extructus, de quo euangelium; alter de quo epistola lectiove sacræ scripturæ in maioribus solennitatibus pronuncietur. Hicque paulò depressior sit, quàm ille vnde euangelium legitur.

De vno ambone.

VNus etiam tantum ambo, ut in multis ecclesijs cernitur, esse potest; qui & euangelii & epistolæ simul lectioni vsui sit: ita tamen, ut in eo locus vnde euangelium recitatur, aliquanto emi-

nentior sit; pars verò vnde epistola, aliquo gradu inferior sit.

Infima item pars sub ambone, vel alius locus inferior detur, vbi cantoribus clericisve spatium sit, vnde in solennitatibus, certisque diebus de antiquo ecclesiæ more statuta cantica præsertim inter epistolam & euangelium canant.

In ambone, vbi potest, constituantur duo graduum ordines; vnus quo sit ascensus ad orientem versus, alter ad occidentem spectans, quo fiat descensus.

De situ ambonum.

SI vnus tantum ambo in ecclesia constitutus sit, is à latere euangelij statuatur.

Si duo; vnus, vnde scilicet epistola legitur, à latere epistolæ; alter verò qui est euangelij, ab euangelij latere constituatur; ita ut diaconus inde euangelium legens, ad meridionalem ecclesiæ partem vertatur, ad quam viri conueniant.

Atque ij quidem è marmore lapideve alio confici debebunt, & ornari præterea aliquo piæ sculpturæ opere.

Aut è latericio lapide exædificari possunt, exornari tamen eos decet laminis marmoreis lapideisve ornatè elaboratis, aut æneis iisque inauratis, quales hodie etiam visuntur.

De suggestu.

IN vnaqua; autem ecclesia parochiali vbi ambo constitui non possit, vnde & euangelium pronunciar, & sacra concio haberi possit; suggestus omnino ex tabulis scilicet iisque firmioribus, decenti opere & forma ab eodem euangelij latere extruatur; vnde & euangelij lectio, & concio sacra haberi queat.

Illud denique caueatur, ut cum ambo nes, tum suggestus, in gremio Ecclesiæ, loco conspicuo, vnde vel concionator, vel lector ab omnibus & conspici, & audivi possit, aptè collocati, ab altari maiori (ut pro ecclesiæ ratione fieri decorè potest) non longè admodum sint; quò Sacerdoti, ut decretum est, intra Missarum solennia concionanti commodiori vsui esse queant.

DE CONFESSIONALI.
Cap. XXIII.

DEMONSTRATA ambonis, ac suggesti item forma, vnde sacra vel lectio vel concio habetur, restat aliqua etiam instructio operis lignei, ad pœnitentium confessiones audiendas rectè decenterque accommodati, quod confessionale appellamus.

De Confessionalium numero.

Primò igitur in Ecclesia Cathedrali confessionalia totidem construuntur, quot sanè requiruntur pro confessoriorum Sacerdotum ratione, qui in frequentiori populi concursu esse adhiberive, opportunum necessariumve videbitur.

In singulis item ecclesiis collegiatis secularibus regularibusve, totidem etiam quot sanè requiruntur pro confessoriorum Sacerdotum ratione, qui in frequentiori populi concursu esse adhiberive ibi plerunque solent.

In vnaquaque præterea parochiali ecclesia statuuntur confessionalia duo; vt viri (quod sæpe non sine irreuerentia loci, sacræque illius actionis, & offensione piorum cernitur) cum mulieribus ne confuse permixti, neve etiam dense inter se compressi sint, cum ad sacram confessionem frequens concursus est: sed ita distincti, vt hi in vno, illæ in altero confiteantur; quemadmodum in plerisque huius prouinciæ Ecclesiis certus iis ipsis & distinctus est locus: tum præterea vbi illud non ex prouinciali decreto distingui iussum est, ut vnum parochio, alterum confessorio alij sacerdoti vsui sit, si quem ab Episcopo probatum ille aliquando eiusdem concessu in frequenti confitentium multitudine adhibere necesse habeat.

In qua verò parochiali ecclesia plures parochi portionarii, aliive sacerdotes etiam coadiutores sunt, qui confessionis audiendæ munus exercent; totidem item confessionalia fieri debent, quot sanè illi sunt.

Quod verò de duobus confessionalibus in vnaquaque parochiali Ecclesia sta-

tuendis supra animaduersum est; id etiam præstandum erit in singulis ecclesiis, quæ licet parochiales non sint, tamen iis ipsis aut parochiali quouis iure subiectæ, aut annexæ, aut adiunctæ, aut intra earum fines cõstitutæ sunt; aut eiusmodi sunt, in quibus aut Sacerdos quispiam residere, qui idem confessorii munus obeat; aut parochus quouis iure, vel quauis causa debeat, soleat ve.

In Ecclesiis item non parochialibus, vbi Doctrinæ Christianæ Scholæ exercentur, confessionale adhibeatur vnum saltem; vel duo item, si vtriusque sexus Schola Christiana ibi exercentur; vel demum plura etiam, vbi plures confessorios sacerdotes tẽpore scholæ Christianæ adhibentur ex decreto prouinciali.

Forma confessionalis.

Forma, ad cuius præscriptum confessionale extruendum erit, hæc est; qua seruata, licebit aliqua præterea ornamenta adhibere, vt potè in anteriori parte coronices elaboratas, aliudve ornati genus decens.

Primò ex tabulis sc̄tilibus, vel nucis, vel certè alterius cuiusuis generis totum sit; septum sc̄licet iis & à latere vtroque, & à tergo, & à parte superiori eisdem intectum; a parte anteriori apertum omnino, neq; vllò modo occludatur. Habeat tamen, præsertim in frequentioribus Ecclesiis, ostium ex crate cancellisve ligneis inter se vnciarum circiter quatuor spatio distantibus cum sera clauis, ut cum confessorius in eo non est, ne ibi cum irreuerentia ministerii quod ibi agitur, laici vagique & fordidi homines sedeant, otiose dormitent.

De basi.

Basis huius confessionalis, vbi sacerdotis confessorii & pœnitentis pedes innixi hærent, ab Ecclesiæ pavimento alta extet vncis ad summum octo; latè cubitis duobus; longè cubitis circiter quatuor pateat.

De sede confessorii.

Sedes cõfessorii in eo sit: quæ à basi alta sit cubito & vncis circiter tribus; lata

lata à dextera ad sinistram partem cubito item & dimidio; à fronte ad tergum, vno tantum cubito.

De confessionalis altitudine.

TOtius huius confessionalis structura à basi vsque ad summum ducta, cubitis quatuor constet.

De assula in qua confessarius nitatur.

IN parte interiori tabulae intermediae inter confessarium & poenitentem assula item collocetur; in qua ipse confessarius brachio nixus haerere possit: eaque instar repaguli sit, ita vt & deprimi, & rursus pro libito extolli queat.

De scabello poenitentis.

A Parte exteriori poenitentis scabellum ab ima parte latum vncijs quatuordecim, basi innixum, & tabulae intermediae haerens, accliuiterque ab imo ad summum ascendens, altum à basi extet cubito & vncijs viginti. Cuius summitatis tabella leniter accliuis sit: in qua poenitens manibus supplicibus niti possit, dum in confessione genibus flexis est; eademque lata vncijs duodecim; longa cubito vno & dimidio.

De gradu scabelli.

IN ima parte habeat hoc scabellum gradum annexum, super quo poenitens genua flectat: quod supra basim emineat vncias octo, late pateat vncias sexdecim, ea longitudine qua scabellum.

De fenestella intermedia.

Fenestella, in medio tabulae, quae inter confessarium & poenitentem interiecta est, fiat: cuius pars ima emineat supra sedem confessarij cubitum & vncias octo; quae vncijs sexdecim alta, duodecim vero lata sit.

Haec vero fenestella diuisa sit in spatia paria tria, relictis in ipsa duabus columnellis, seu paruis fulcimentis eiusdem tabulae.

Cui fenestellae à parte poenitentis affigatur lamina ferrea plena foraminum: quae singula instar ciceris minuta paruaque sint.

Fenestellae praeterea à parte confessarij configatur tela tenuis saia, aut multitia, quem buratum dicunt.

De imagine Crucifixi.

A Parte poenitentis quae exterior est, loco supra fenestellam, Crucifixi imago in charta religiosè expressa apponatur.

De ijs quae affigenda sunt certis confessionalis tabulis.

Tabulae inter confessarium & poenitentem interiectae, affigatur ab illo anteriori parte alia tabula, quae transuersè pateat cubitum vnum: ita vt pars paulò maior ad poenitentem versus; altera ad confessarium versus spectet. In huius tabulae parte quae ad confessarium spectat, intus fixa collocetur, & imago aliqua Christi Domini, aut Beatae Mariae Virginis, & sub ea tum oratio illa praeparatoria impressa ad vsum confessorum Sacerdotum, cum ad poenitentium confessionem audiendam accedunt, tum forma absolutionis.

Alteri etiam tabulae, quae à confessarij altero latere est, neque fenestellam habet, intus affixae sint literae processus in coena Domini, prout quotannis à Sanctissimo D. Nostro promulgatae erunt. In alia tabula quae à tergo est, canonum poenitentialium tabella collocetur.

Tabulae supra fenestellam, à parte scilicet confessarij, apponatur tabella casuum, quorum absolutionem sibi Episcopus referuarit: quique alio quouis iure, vel eidem, vel Summo Romano Pontifici referuati sunt.

De capsulis eleemosynariis in confessionali non struendis.

Nec in eo confessionali capsulae loculive vlli omnino colligendae eleemosynae causa struantur quouis praetextu, aut eidem propè affigantur.

Confessionalia quo loco Ecclesie
constituenda.

A Latere ecclesie extra capellam
maioris ambitum loco aperto paten-
ti que confessionalia constituantur: par-
tim a meridionali regione, partim a se-
ptentrionali.

In alijs etiam ecclesie locis, pro ratio-
ne amplitudinis, & situs ecclesie, Epi-
scopi concessu aliquando collocare lice-
bit, vt in capellis quibusdam ample pa-
tentibus, aut in earum aditu vel limine.
ita vt confessarius intra clathri septa,
pœnitens verò extra sit: quo fiat, vt cla-
thris capellæ arceantur, qui inordinatè
concurrentes ad sacram confessionem,
nimis que propè altum qui tunc pecca-
ta sua confitetur, vel ipsam pœnitentem,
vel confessarium facile interturbant.

De loco confessarii, & pœnitentis item.

Confessionale in ecclesia, si ab euan-
gelij, quod in altari maiori recita-
tur, latere collocabitur; tunc pœnitentis
scabellum & fenestella a dextra con-
fessarii sit; rursusque ab illius sinistra,
cum a latere epistolæ illud erit: vt & con-
fessarius a parte superiori ecclesie sem-
per sit; pœnitens aspectu sit ad maius al-
tare, caputve ecclesie versus.

DE TABVLATO AD VSVM
Ecclesie distinguendæ.
Cap. XXIII.

ET quoniam ex instituta antiqua, à
Beatoque Chrysostomo testificata
consuetudine, & in plerisque huius pro-
uincie locis olim vsitata, in ecclesia se-
paratim a fœminis viri esse debent; for-
ma & modus distinctionis ecclesie eius
modi esse potest.

In ecclesia igitur, insigniori præsertim,
à capellæ maioris ingressu vsque ad ia-
nuam maiorem, tabulatum per medium
ecclesie gremium rectè ductum, colu-
mellis ligneis solidis quinque cubito-
rum spatio singulis inter se distantibus,
in pavimento que firmiter agglutinatis
affigatur: ac si tabulæ scætilis ex quibus
compactum est, aliquando amouendæ
sunt, canalibus paruulis in vnaquaque

columnella ab vno & altero item latere
excavatis, aliove modo confectis, to-
tum altè committitur.

Cuius tabulati altitudo cubitis circiter
quinque extruatur.

Ita verò in ianua maiori committatur,
vt illam mediam diuidat, sicque diuisa
ac distincta, partim viris partim mu-
lieribus ad ecclesiam aditum diuisim di-
stincteque faciat.

Sint autem in tabulato ianua quæ-
dam certis locis perspicuis: quæ valuis
& pœsulis clausæ, tunc solum aperian-
tur, cum ab una ad alteram partem tran-
situm necessario fieri opus est.

A qua parte autem concio habetur, quò
facilius commodiusque fideles concio-
natorem conspiciant; tabulatum (cum
eo tempore demissius aliquanto extare
debeat) a summa parte tabulis commit-
tatur: quæ fibulis ferreis annexæ, & hinc
inde paruulis pœsulis clausæ, cum opus
est aperiri & demitti possint eisdem fi-
bulis appensæ.

Quibus etiam in ecclesijs aliquando ne-
cesse est, vt cum ab vna parte Missa cele-
bratur, qui ab altera sunt, eidem Missæ
sacro intersint; eadem ratio tabulati de-
mittendi adhiberi poterit.

Fibulæ autem ad tabulati demittendi
vsus (ut genibus flexis fideles a qua par-
te sunt, sacerdotem in altera celebran-
tem prospiciant) a pavimento distent
cubitis duobus; si ad concionis audien-
dæ vsus tantum sint, cubitis tribus.

DE SEDILIBVS MULIEBRILIBUS,
quas bradellas dicunt.
Cap. XXV.

Quibus in Ecclesijs Episcopus ali-
quem bradellarum vsus permit-
tendum censuerit, earum forma sequens
constituetur; quæ in Ecclesia a parte
mulierum collocatæ, cum ad sedendum,
rum ad genua flectenda illis vsuri erunt.
Pars verò mulierum septentrionalis sit,
nisi quibus in Ecclesijs, pro ratione situs,
aliave causa Episcopus aliter statuerit.

Asseres igitur seu trabes paruulæ que-
næ tres, crassitudine vnciarum quinque,
longitudine cubitorum trium & vnciarum
sexdecim, altitudine vnciarum octo,
in

In ecclesiæ solo recte supposita, tribusq; circiter cubitis singula inter se distinet, tabulis scilicet totidem, cuiusmodi generis sint, iisque singulis latitudine vnciarum octo, equali inter se spatio distantibus contrate, vna scilicet in medio, reliquæ duæ in extremitatibus, bradellas humiles, easq; tripartitas ita constituant, vt inde cum vsu venerit, ne impedimento sint, amoueri queant.

Angustiores vero sint, vbi eas latiores loci situs non requirit.

Atque hæc quidem forma bradellarum: quæ ab ea parte per ecclesiæ longitudine ducta, singulo cubito inter se distantes, totidè collocabuntur, quæ pro ecclesiæ amplitudine Episcopus concesserit. Sint autem procul omnino à capella altaris maioris octo circiter cubitis, vel amplius pro ecclesiæ ratione; à tabulato intermedio spatio via latæ quatuor cubitis, pluribusve pro magnitudine ecclesiæ; ab altero latere, via etiam tantidem spatij.

Nec verò propè vlla altaria sint, sed paulò remotiora.

In medio autem bradellarum situ via præterea transversalis sit, quæ tantundem pateat.

A parte autem ecclesiæ quæ virorum est, nullæ bradellæ sint, quibus genua flectantur.

Si quæ verò sedilia conceduntur, ea è tabulis item scilicet confecta, forma oblonga sint; neque à tergo habeant longuria, quibus homines ab humeris nitantur: & vel parietibus hærentia, vel intra intercolumnij spatia recta potissimum collocentur.

Et eiusmodi sint, quæ geri amoueriue singula possint, prout vsu venerit: atque ita disponantur, vt ecclesiæ impedimento non sint; atque ita etiam, vt qui sedent, à Sanctissimo Sacramento auersi non sint; neq; rursus altaribus hæreant.

DE TURRI CAMPANILI,
& campanis. Cap. XXVI.

Atque hæc quidem sunt, quæ ad interiorè ecclesiæ fabricam, vsuque pertinent: nunc aliqua sequuntur, quæ adiuncta ecclesiæ sunt.

Ac primo loco de turri campanarum, quam campanilem dicant.

Vbi campanarum causa turris edificanda est, hæc mox infra demonstrata seruari poterunt.

Sit turris campanarum quadrata forma; aut alia, vt pro ratione ecclesiæ loci architecto videbitur.

In altum extruatur illius iudicio pro amplitudine item ecclesiæ.

De tabulatis.

Habeat tabulata, quot idem iudicabit; imum autem fornicatum, reliqua superiora ex assulis firmis confecta, & summum opere item fornicato.

De fenestris.

Fenestras in singulis tabulatis habeat: quæ ab omni parte extractæ, longiusculæ sint, elegantiorè que formam pro structuræ modo exhibeant.

Quæ autem in summo tabulato, columellis, aut pilastris distinctæ, ab omni latere patentiores sint; aut alia forma de architecti consilio pro ædificij ratione.

De scalis.

Scalas pro ædificationis item modo, vbi potest, cochlidias, aut alia forma; easque vel lapideas; vel ligneas: quibus ad campanarum locum ascensus commodus sit, neque periculosus.

De fastigio.

Fastigium non triangulum, sed circumflatum, & pyramidale: in cuius summo, vt mysterij ratio postulat, galli effigies firmè affixa crucem erectam sustinere poterit.

De ostio.

Ostium valuis firmis, pessulis, & clauis bene munitum; ut perpetuò clausum esse possit; nisi cum opus est campanis pulsari.

De loco campanilis.

Extruatur autem hæc turris in capite atrij porticusve, quæ foribus ecclesiæ.

clesiæ proxima est : vbi verò atrium non est ; à manu dextera ingredientis , atque ita ab omni alio pariete disjunctum , vt circui possit.

De numero campanarum.

Hæc turris, si Ecclesiæ cathedralis est, septem aut quinque ad minimum campanas; si collegiatae tres, grandiores scilicet, mediam, & minimam; si parochialis totidem, aut duas saltem habere debet; easque distincto quodam soni concentu inter se rectè consentientes, pro varia diuinorum officiorum quæ sunt ratione ac significatione.

De horologio.

In qua turri præterea horologium pro ædificii forma artificioso opere confectum collocari conuenit: ita vt horæ cuiusque ratio, intus campanæ sono, foris stelle effigie quæ in orbè ducatur, perspicuo loco constituta, significetur.

De altera forma campanilis.

Hæ supra demonstratæ regulæ de turris forma, deque horologio, locum habeant in ecclesiis insignioribus. Vbi verò loci situs, & facultatum tenuitas, turrim campanilem tanti sumptus fieri non patitur; in ecclesiæ angulo à dextera ingredientis extra tamen ecclesiæ prominenens non longe à ianua extrui potest; forma, quæ de architecti consilio probabitur; ita tamen, vt in ea ostium insit, intus ab ecclesiæ parte non foris extructum; & valuis seraque vt supra munitum.

De pilis latericij pro campanili.

Vbi autem ea est facultatum angustia, vt campanarum turris nulla quidem extrui queat; interim dum facultas sit, pilæ latericæ in summo pariete hærentes, eæque arcuatæ fieri possunt, vnde campanæ appendantur. Qua in re videndum est, vt apto loco constituantur; atque ita, vt funes earum tractorij, ne in capella maiori, vllave

alia, aut in medio ecclesiæ ostio, aut alio eiusmodi loco pendeant: iidemque per tubum ligneum in fornice insertum ducti tractiue, fornicatum opus ne seuisim diruant.

De campanarum benedictione, & quæ ijs conlandis vitanda sunt.

Campanæ verò neque in turri neque in alio loco collocandæ sunt, nisi primum solenni benedictionis precumque ritu ex Ecclesiæ instituto consecratæ: cuius consecrationis monumentum aliquo loco turris vel Ecclesiæ cõsignetur. Illæ præterea ne rem vllam oro sanam insculptam inscriptamve ullo modo habeant; sed sancti patroni Ecclesiæ, aliamve sacram imaginem, piamque inscriptionem.

DE SEPULCRIS, ET COEMETERIJS. Cap. XXVII.

Sequitur de sepulcris, & coemeterijs instructio; quæ eiusmodi est.

Ac primò quidem sicut Episcopos, presbyteros, aliosque ecclesiasticos homines intus in ecclesia sepeliri canones sanxerunt: ita de eorum sepulcris aliqua instructione cauendum est. Episcopalis igitur sepulturæ locus in basilica cathedrali pro chori foribus ingressu esse potest: vbi si locus decens aliquando non datur, alius deligatur, qui religioso venerabilique Episcopali nomini ac dignitati conuenientior sit: non in choro tamen, neque in capella maiori, sed extra illius fines in alia Ecclesiæ parte decentiori atque insigniori. Si ea à cæteris, etiam canonicalibus sepulcris, loco & insigni præterea aliquo Episcopali distincta.

Sepulcra itè sint canonicalia duo, à dextero latere sepulturæ Episcopalis; eaque vt supra aliquo interiecto spatio separata: in quibus & canonici, & capitulari dignitate præditi sepeliantur. Totidem præterea à sinistro latere certo etiam intervallo disjuncta: in quibus cæteri basilicæ cathedralis Sacerdotes, clerici, aliique ecclesiastici ministri humantur.

In Ecclesijs collegiatis sepulcra tria sint ante etiam chorum, aut alio loco etiam digniori; non in choro tamen, nec verò in capella maiori, aliave; vñ in medio situm, in quo Præpositi, vel Archipresbyteri, vel alio nomine rectores earum solùm humentur; alterum, in quo canonici; tertium in quo cæteri sacerdotes, clerici, ministrique earum ecclesiastici.

Præterea in singulis ecclesijs parochialibus etiam duæ sepulturæ sint, loco vt supra demonstrato; vna propria parochorum rectorum ve earum; altera clericorum parochialium.

Vbi vel in atrio, vel in porticu, vel in exedris, vel in cæmeterio locus nullus dari potest sepulcris communibus; intus in ecclesiæ ingressu saltem quatuor eo nomine struantur.

Alia verò sepulcra laicorum propria, in ecclesia sine Episcopi concessu fieri non debere decretum est.

Provinc. 4.
tit. de sepul.
c. 124.

Quæ si fieri extruere concessum erit; ne prope altaria, vt Varensi Concilio cautum est, struantur fiantve: nisi tam longè distent, vt sepulcrale os ab eorum scabello, bradellave procul absit spatio saltem cubitorum trium.

Nullò sanè modo intra chori & capelle maioris fines; neque rursus intra capellarum minorum cancellos extruantur, quibus à populo sacerdos celebrans separatur.

Fornicato autem opere fiant; quæque è solo ecclesiæ nullo modo extent emineantve, sed illud planè adæquent.

Ab utroque ecclesiæ latere, vbi fieri permissum erit, dextro scilicet ac sinistro, eo ordine disposita extruantur, vt è regione sibi singula respondeant.

De duplici integumento sepulture.

Operiantur sepulcra ne vllò vnquã tempore scæteant, duplici integumento: quod quadrata vel alia decenti forma pro loci ratione è lapide solido sit; ita tamen, vt inter vtrunque aliquid spatii relinquatur; & inferius integumentum è rudi, illud superius è polito lapide struatur, Ecclesiæ pavimento equale; quod sepulcrali ori vndique aptè cohærescat.

De anulo sepulcri.

Anulus præterea in medio integumento superiori affigatur ad illius eleuandi vsum: ita tamen vt nihil emineat; sed tantundem integumento excauetur, quantum anuli crassitudo capiat. Rursus alia etiam ratio prætermittenda non est; vt illud integumentum sustollatur per clauos duos, qui aliqua crassitudine sint; qui que ab eiusdem integumentum superiori parte in vtroque latere traieci nihil planè extent; ab inferiori autem paulò oblongiores quàm integumentum crassitudo est, singuli ferrum transuersale firmiter hærens habeant: quo dum fune vnicuique clauo adhibita integumentum eleuatur, sustineri queat.

In superiori porro integumento, ne crux, sacraque alia imago effigiesve sculptatur, aut alio modo exprimatur: vt ne pulueris lutive fordibus, & spato inquinaetur, ac transeuntium pedibus conculcetur.

Neque verò etiam sculpturæ ornatus, literarum incisio, aut inscriptio vlla, aliudve quidquam fiat quod emineat; neque rursus quidquam etiam tessellato opere, etiam si non superemineat, inscribatur, sculptaturve, quod Episcopo ante probatum non sit.

De cæmeterijs.

Quoniam sepulcris coniuncta instructio esse debet de cæmeterijs: in quibus mortuos sepeliendi morem antiquum tantopere à patribus comprobatum, in vsum ex decreto Concilii Provincialis, per Episcopos nostræ provincie, vbi potest, restitui cupimus.

Provinc. 1.
tit. de sepul.
pag. 36.

Cæmeteria igitur, vt animaduerti licet, alia in porticu atriove ecclesiarum, à fronte scilicet; alia à tergo; alia à latere septentrionali; alia à meridionali; quædam ab omni illarum parte sunt; nec verò veritum est, quin adhuc etiam ab eisdem singulis omnibusve partibus constitui possint.

Porro quæ à fronte in atriove ecclesiæ extructa sunt, quamuis ab excitandam, vel charitatis erga mortuos fideles, vel conditionis humanæ memoriam in ipso

ipso prospectu hominum sint; tamen quoniam ob iter ac tritam viam, qua transitus per Ecclesiam hac atque illac fit; facilius patent, vel animalibus, vel feruitutibus, vel deambulationibus, con- gressibus, & alijs hominum actionibus eo sacro loco indignis, quamobrem etiam sæpe ob alia, quæ quotidie hu- manitus incidunt, violari contingit; ideo à fronte in atrijs porticibusve ec- clesie (cum ab alio latere fieri possunt) non extrui expedit.

A septentrionali autem Ecclesie parte illorum situs potior deligatur: aut ab eo latere, in quo maximè ædium cle- ricalium transitus quotidianus, fene- strarum prospectus, stillicidiorum etiã proiectura, aliæve eiusmodi feruitutes vitari possunt.

Ampla autem cœmeteria esse debent, pro ecclesie cui adhærêt, situsve spatio, proq; hominum item multitudine.

Forma esse possunt oblonga aut quadra- ta architecti iudicio, ac pro situs modo.

A parietibus nuda esse non debent, sed vndique ijs septa.

Qui parietes à terræ solo altè exædifi- centur cubitis circiter septem.

Vbi uerò tanta parietum altitudine præ loci inopia extrui non possunt; ita sal- tem altè exædificentur, vt animalibus aditus præcludatur: hæc q; altitudo non minor sit cubitis tribus.

Vbi uerò præcisæ rupes erunt, quibus cœmeterij situs concluditur; eæ pro se- pimento parietum esse poterunt.

Parietes autem manufacti extrinsecus albario opere incrustentur; in locis ve- rò insignioribus decens erit, si intrinse- cus ab omni parte porticibus vestiatur, sacrisque picturis historijsve ornentur. In ijs porò porticibus sepulturæ æqua- li spatio inter se distinctæ, recto ordi- ne ad præscriptæ formæ rationem fie- ri possunt.

Vbi porticibus cœmeteria non cir- cumuestiuntur; parietes saltem exor- nari debent aliqua sacra pictura, certis eorum locis expressa.

In medio eorũ situ, crux ex aurichal- co, aut marmore, aliove lapide confecta collocetur: quæ in columna marmorea lapideave, seu in pila structili sussulta,

aliquo decenti integumento operiatur, aut è ligno altè erecta constituatur.

Capella item paruula, eaq; in orien- tem versus, vbi potest, extruatur: in qua preces pro mortuis aliquando fiunt.

Habeat item vas aquæ sanctæ forma supra demonstrata, cum aspersorio, non tamen appenso, sed quod amoueri pos- sit a l' aspergendi vsu.

De loco ossario.

Certus præterea locus intus sit, pa- riete vndiq; septus, & tecto ac for- nice, vbi potest, opertus: isq; in omniũ conspectu sit; vbi mortuorum ossa ali- quando effossa ordine struantur.

De ossijs cœmeterij.

Cœmeterij porò tria ostia à fron- te esse possunt; nisi situs ratio eius- modi est, vt à latere etiam illa fieri ne- cessario postulet.

Si uerò cœmeterium ecclesie ab aliqua parte continens est, ab ea parte ianuam item habeat, qua ad ecclesiam aditus sit, cum uel diuinorum officiorum pro mor- tuis, uel processionum causa usu uenerit. Ab ostij autem maioris à fronte extru- cti summa parte, quæ extrinsecus est, sa- cro sanctæ Crucis imago exprimat, in extremo Crucis affixa imagine capitis, aut cranij hominis mortui.

Quæ ostia, à quacunque parte sint, fir- mis, valuis, pessulis, & clauæ munita & clausa, ne pateant nisi cum vsu uenerit. Nullæ uites, arborès, arbusta, stirpes cu- iusuis generis, non modò frugi fera, sed quæ et nullum omnino fructũ baccasve gignunt, in ijs esse, aut censeri debent. Immodò uerò ne fœnum quidem, herbæ uirescens quæ pabulo debeat, sit.

Ab sit strues lignorum ac tignorum; tum omnis acetus cœmeterum, lapidumve; omnis denique res, loci sanctitati, reli- gioni, & decoro repugnans.

DE SACRISTIA.

Cap. XXVIII.

DE ædificijs præterea Ecclesie ad- iunctis, sacristiæ ædificatio vna ac præ-

præcipua etiam est: de qua instructio-
nem hoc loco breuiter contexamus.

Porro sacristia (quæ ab antiquis ca-
mera aliquando, & secretarium item di-
citur; locus scilicet, vbi sacra suppellex
recondebatur) in omni cuiusvis generis
ecclesia extruatur: quæ pro cathedralis,
collegiata, & parochialis ecclesiæ mag-
nitudine, & pro numero ministro-
rum, proque copia sacrae suppellectilis ampla
sit, atque eiusmodi, vt paulò legi⁹ pateat.
Nec uerò improbatuſ usus duarum sacri-
stiarum in insignioribus & frequentio-
ribus ecclesijs: quarum vna capitulo, &
chori suppellectili; altera sacerdotibus
capellanis, & reliquis ecclesiæ mini-
stris, ac reliquæ suppellectili vsui sit.

Ab capella altariue maiori tantum
interfit, vt sacerdos Missæ sacrum solen-
niter facturus, cum illis qui ei ministra-
turi sunt, inde processionaliter ad alta-
re ordine progredi possit, vt antiqui
moris est, cum mysterij significatione.
In cæteris parochialibus, & alijs infe-
rioribus ecclesijs, commodi causa per-
mitti poterit Episcopi iudicio, vt sacri-
stia à capella altariue maiori minus ab-
sit; tum verò curandum erit, vt à domi-
cilio parochi non valde distet.

De situ sacristiæ, & fenestris.

Omnis autem sacristia ad orientem
& ad meridiem versus, quoad eius
fieri potest, omnino spectet.

Ita verò construat, vt illius substru-
ctione, liminibus eiusdem capellæ ma-
ioris non obstruatur.

Fenestras duas pluresve habeat, easque
vbi potest, è regione sibi respondentem,
ac præsertim à dextro & à sinistro late-
re; vt cum habeat vnde aer exeat, eius
locus non humidus sit, neque vligino-
sus; sed si quæ vligo est, inde aliquando
patefactis fenestris foras se det.

Quæ fenestræ duplicibus clathris fer-
reis, vel simplicibus saltem densioribus
& firmioribus sepiantur & muniantur;
tum etiam opere vitreo, & reti, vt in
præscripto fenestrarum ecclesiæ demon-
stratum est.

Contecta verò sit opere fornicato, aut
saltem laqueato.

De pavimento sacristiæ.

Pavimentum habeat, nõ tabulis con-
structum, sed eiusmodi, quod subter
parulis fornicibus contactans, totum am-
plè fornicatū, ab humo altius aliquan-
to vbi potest, præ humiditate extraat-
tur; ne indumenta sacra ob loci sicutve
vliginem putrescant, aut corrumpantur.
Cui rei quò cautius provideatur; extrin-
secus etiam terra congesta parieti adhe-
rens, ac stillicidia item, quæ humidita-
tem gignant, inde procul amoveantur;
tum solum præterea exterius statumi-
netur, ruderibusque & calce solidetur.

De ostio sacristiæ.

Ostium sacristiæ huiusmodi sit, cu-
ius aditus non in capellam maio-
rem (nisi in ecclesijs minus insignibus
secus permittendum Episcopus duxerit)
sed in locum publicum, nempè in gre-
mium ecclesiæ recta pateat.

Benè autem septum sit firmissimis val-
uis, pessulo solido, sera & claue itidem
firma.

Ostii valuis è regione aliæ valde te-
nuiore extrinsecus aut intrinsecus re-
spondeant: quæ à parte inferiori tabu-
lis scissilibus, à superiori tela confecta,
laicis aditum & aspectum in sacristiam
præcludant: æquè pondere graui appen-
so, per se pessulo artificiosè confecto
claudantur.

Quibus in valuis tenuioribus à parte
superiori paruulam fenestellam, eamque
clathratam extrui non vetatur; quæ per-
petuò intrinsecus clausa, non aperiatur,
nisi cum aliquid è sacristia petentibus,
inde responsum datur.

De loco sacrae imaginis, & altaris
in sacristia.

In omni sacristia loco magis conspi-
cuo sit sacra icona; tum etiam (si am-
plitudo Sacristiæ patiat) Altare, vel
mensa, armarium ve, quod formam al-
taris præbeat, instructum cruce, cande-
labris, mappaque constitutum; apud quod
Sacerdotes celebraturi sacris vestibus
induuntur.

De

De Oratorio, aut Altari in Sacristia.

Sit præterea oratorium ab aliqua sacristiæ parte, siue prominens, siue intus decenti loco, idque instar paruuli cubiculi, quo Sacerdos Missæ sacræ facturus se recipiat, ibique sese colligens, paulisper meditetur, & oret.

Proinde tum altare paruum sit, in quo proposita Crucifixi effigie, aut alia pia imagine sanctæ precetur; tum scabellum vbi orando genua flectat.

Si verò sacristia ita exigua & angusta est, vt eiusmodi oratorium habere nullo modo possit; ab aliquo eius latere quod orationi commodius sit, scabellum saltem, seu bradella, aptè loco tela saltem vel panno obducto, collocetur; vbi sacerdos genua flectens oret, affixa i pariete aliqua ut supra imagine sacra.

De tabella orationum.

In oratorio quocunque sit tabella, in qua orationes ad Missæ sacrum præparatoriæ descriptæ sint.

De vase aquario.

Vas præterea aquarium, quod manibus abluendis vsui sit, è solido lapide fiat: cui papilla vna, aut prout opus erit, plures infigantur.

Ab inferiori parte sinus aquarius concavus, ad excipiendam aquam quæ inde effluit, è lapide item marmoreve solido sit: foramenque habeat vnde per fistulam aqua in paruulam cisternam subterraneam, vel aliò deriuetur, vbi commodius sit illi ab sacristiæ pariete procul deducere. Vbi verò redditus exiguus est, pro eo vase aquario, quod è solido marmore præscripsimus, fistula adhiberi poterit appensa; cui papilla affixa instar gallinacei hæreat, vnde aqua ad abluionis vsum sensim effluat, subiecto vt supra sinu aquario.

Sinus autem & vas aquarium, omnino aut aliqua ex parte, in parietis concavitate quæ hemicycli exigui formam præbeat, ornate constructum intus inheareat; nè si foris extaret, sacristiæ situm impediât.

Ad abstergendas manus linteam vasi aquario proximum ab opere instrumentove tornatili pendeat; idque candidum sit.

De armario sacrorum indumentorum.

Armarium præterea amplum, in quo sacra indumenta asseruentur, ex tabulis nucis conficiatur.

A pavimento sacristiæ altè extructum sit cubitis duobus & vncis quinque. Capsulas ductiles habeat, easque distinctas, ac longè patentes; in quibus & pro colorum varietate indumenta sacra expansa dispartitaque, & ordine asseruentur.

Super eo præterea armariola item, aut sub eo loculi ab illarum capsularum latere sint separatim etiam extructi; vbi sacri calices, patenæ, corporalia, purificatoria, vela, & alia id generis munda rectè atque accommodatè recondantur. Ab altero latere loculi item: in quibus illa quæ abluenda sunt, reponantur. Claudatur hoc tum armarium, tum armariola valulis politè ac distinctè confectis, feris, & clauibus item distinctis. Atque eiusmodi armaria totidem sint, quot multitudo sacra supellectilis possit.

De longuriis ad vsu exponendi sacras vestes.

Longuria etiam politè confecta, finibus ductilibus & trochleis appensa in Sacristia sint: quibus sacra indumenta, prout vsu venerit, exponantur, extendanturve.

De armario librario.

Alia præterea armaria, structura quæ cæteris supra præscriptis respondeat, fiant; vnum scilicet, in quo libri ecclesiastici, ad psalmodiam, & alii chori & ecclesiæ usum pertinentes aptè conseruentur; alterum, in quo iura, instrumenta, & scripturæ omnes sint ad ipsam ecclesiam spectantes; idque vbi aptius tutiusque; archiuum ecclesiæ non habeat: tertium item (si ecclesiæ parochialis sit) in quo certi libri parochiales,

les, scilicet matrimoniorum, & baptizatorum, confirmatorum, & alia eiusmodi seruentur; tum etiam separato loco literę Pontificę, edicta Episcopalia, literę Episcopi pastorales quę in dies promulgantur; tum alia scripta ad ecclesię vel animarum parochiali curę commissarum regimen spirituale spectantia. Hęc tria armaria singula singulis clauibus tuto claudantur.

Eorum autem loco vnum solum armarium, locis tamen pro librorum scripturarum ratione intrinsecus apte distinctum, extrui possit: vbi vel codicum scripturarum paucitas, vel ecclesię exiguitas, non duo aut tria vt sup. requirit.

De vestiario insigniori.

Vestiariũ in sacristiis insignioribus ex eodem genere esse potest: in quo pretiosiora indumenta reconduntur.

Longitudine sit pro sacristię ratione: altitudine cubitorum circiter septem: profunditate duorum.

Pars huius vestiarij inferior duobus cubitis alta, capsulis ductilibus loculisve cõstet, superior verò à tergo angustius, à fronte aliquanto latius sensim patens nullis loculis distincta sit; sed tota sine distinctione longè patens, habeat ab vno & altero latere totidem profunditate tenues aseres erectos, fibulisque ductilibus annexos, quibus singulis à superiori parte singula longuria inferiori suffixo fulcimento sustentata firmiter hæreant, vnde sacra indumenta expansa pendeant.

De armario indumentorum canonicalium.

SI cathedralis, vel collegiata ecclesia sit, habeat præterea armaria pro asseruandis super pellicis, ceterisque indumentis, quę canonici, & alij chori ministri in choro adhibere solent; vel eorum loco capsas decentes circum sacristiam sitas: quę vsui etiam sint ad dandum Capitulo, cum illud eoloci habeatur.

DE LOCO VBI FERETRA, & cætera id generis asseruentur.

Cap. XXIX.

Locus præterea alius Sacristię, aut cœmeterio saltem propior, in omni ecclesia parochiali, & collegiata apte extruatur: in quo feretra, candelabra ferrea grandiora, cœnotaphia, vasa olearia, perticę, scalę, scopę, ligones, batilla, sustentacula crucum, instrumenta ab abstergendi vsu accommodata, cæteraque id generis reponantur; vt ecclesia ipsa & sacristia, tum ab omni re indecenti, tum ab omni impedimento plane libera vacuę sit.

Isque locus ostium habeat, valuis, pefulo, seraque bene septum.

DE ORATORIO VBI MISSÆ sacrum aliquando fieri debet.

Cap. XXX.

Conscriptis breuiter instructionibus, & fabricę ecclesiasticę, & partium adiunctarũ, consequens est instructio de oratoriis: quorum vnum est, vbi Missę sacrę aliquando fit; alterum quod in viis extruitur, vbi non celebratur.

Simplex igitur Ecclesia seu Oratorium eiusmodi sit, vt vna tãtum naui constet; cuius longitudo sit non minor cubitis duodecim; latitudo verò decem; & altitudo situs rationi apte conueniat.

Habeat præterea in capite capellã (quę si fieri potest, in orientem vergat) cubitis circiter octo, ampliusve, prout situs ratio fert, latè patentem; ea verò longitudine, & altitudine, quę cum latitudine conueniat.

Ad eius ingressum gradus vnus tantum sit, cui ex præscripta forma clathra infigantur.

Cuius altare, pauimentum, testum fornicatum, fenestrę, fenestella vrceolorum, campanula à latere appensa, & reliqua ita sint, vt de capellis altaribusve minoribus præscriptum est.

Ad altare verò ascensus fiat duorũ graduum: quorum vnus sit is, quem ipse altaris scabellum facit.

A gradu autem inferiori scabelli vsque ad clathra ima, spatium interuallum ve

lit

lit saltem cubitorum duorum.
Fenestræ præterea oratorij in altum ita extructæ sint, vt qui foris stat, inde intraspicere non possit.

Ianua è regione altaris; fenestra item, quæ in orbem ducta, instar oculi ex præscripto modo fiat.

Labrum ite aquæ benedictæ forma constituta propè ianuam intus statuatur.

Capellæ maiori adiunctam sacristiam habeat; quæ vbi potest, ad meridiem spectet, amplaq; sit pro oratorij magnitudine, & instructa supellectili, ac cæteris rebus, quæ vsui sint ad præscriptum.

Ab altera parte quæ Sacristiæ respondeat, paruula turricula à parochiali omnino dissimilis fieri potest; sin minus, duopila lapideæ in pariete summo iam præscripta ratione struantur, vbi campana vna tantum suffulciatur.

Si oratorium eiusmodi futurum est, vbi plures Missas eadem penè hora celebrari oporteat; ab vno & altero item latere capellæ singulæ paulum à maiori distantes, forma in Ecclesiæ fabrica præscripta fieri possunt.

Reliquarum etiam partium forma & ratio, quæ ad oratorium pertinere possunt, sumenda ex ijs, quæ præscripta sunt in Ecclesiæ fabrica.

DE ORATORIIS IN QUIBUS MISSA non celebratur. Cap. XXXI.

ORATORIA porro vbi Missæ sacrum non fit, quæ in vijs extrui solent, extruantur non in campis, sed in via publica; vt iter facientes eorum locorum prospectu piè commoti, paululum precando consistant.

In quibus etiam exædificandis viæ locus deligatur paulò editior, & à vehiculis actu aliquanto remotior; quò melius à luto, aqua ve lute lenta defendatur. Forma quadrata, vel rotunda, vel alia, quæ pro loci ratione decentior videatur, ornatè exædificentur; beneque tecta sint, vt sacræ imagines à pluuia integræ conferuentur.

Opere tectorio foris incrustentur; intus verò politè dealbata, Crucifixi, aut B. Mariæ Virginis, aut Sancti, Sanctæve

alicuius imagine sacra, aut tabula piè expressa, quæ parieti hæreat, exornentur. Altare nullum omnino habeant.

Singula fenestellulas tres firmiter clathratas, vnde precandi causa introrsum genibus flexis inspiciatur, in parte anteriori habeant; duas hinc inde ab ostio, & in valuis tertiam.

Si oratoria angusta sunt, in ipsis valuis vna solum fieri aptè potest.

Valuis, & claue ab ostio muniantur.

Quæ verò oratoria ita angusta sunt, vt ne ostij quidem valuis intus patentes capiant; ijs nullus ingressus detur; sed cancellis ligneis ab ostij parte sepiari possunt, reliqua ædificationis ratione ad præscriptum seruata.

Si verò pariete à lateribus non sepiantur, cancellis etiam ligneis ab illis partibus claudantur.

Neque alienum esset longuriis circumsepere, vt equi, iumentave, atque bestiæ procul sint.

A rubis & spinis, aliisque id generis quæ adnasci solent, ab arboribus item, stirpibusque eiusmodi arbutis remota sint; vt ne rami diffusi tecta operiant, vnde detrimentum ipsis tectis existat.

Et quoniam sacræ imagines, quæ in exteriori pariete oratorii exprimi solent, cum ita expositæ sint, luto sordeve inquinari, vel indecentius iniuriosiusve tractari possunt; ne extrinsecus in ipsis Oratorii parietibus pingantur, aut alio modo exprimantur, nisi edito loco fiat, vbi ab omni labe integrè conferuentur.

DE ECCLESIA MONIALIUM. Cap. XXXII.

DEMONSTRATA forma aliarum ecclesiarum, sequitur instructio Ecclesiæ monialium.

Hæc igitur extrui potest, quæ vna tantum naui constet; in orientemque versus (si pro monasterij situ fieri potest) spectet. Ampla sit pro situs ratione, tecto fornecato, aut laqueato, cæterisque rebus instructa ad præscriptum.

De Altari maiori.

Capella maior nulla in ea infit: sed paries in transverso fiat, quo interior

rior ecclesia, ab exteriori vbi Sacerdos sacrum facit, diuidatur.

Parieti illi in tranuersum ducto altare innitatur, in eius medio exaedificatum: quod altitudine, longitudine, & latitudine sit, altari maiori supra prescripta. Gradus in ascensu altaris tres sint, vna cum eo quem scabellum constituit: singuli autem gradus forma & modo supra prescripto.

Scabellum vero seu bradella, eiusmodi item supra in altaris maioris extru- ctione constituta.

De fenestra in Altari maiori
construenda.

E Conspectu Altaris in tranuerso eo pariete fenestra fiat: vnde moniales Missæ sacrum spectent, & audiant.

Quæ fenestra ita sicut Altare latè pate- tens sit, altè ducta cubitis circiter duo- bus; cuius ima pars à superficie Alta- ris pariete altè extructa sit cubito vno cum dimidio.

Munita sit opere clathrato ferreo, eoque duplici, ac simili, & inter se vncijs cir- citer duodecim distanti.

Vniuscuiusque autem clathrati operis cancelli ita tamen compacti sint, vt vnus ab altero interuallum sit non ampli- us vncijs tribus: atque ita benè se- pti, vt vnus ab altero diuelli disingue nullo modo facillè queat.

Intrinfecus autem valuas habeat pessu- lo & clauæ munitas: quæ aut à lateribus aperiantur, aut trochlea, funiculoque tractili sursum ducantur.

Altare concamerato opere contegi poterit, pariete crassiori factò, aut colu- mellis binis, pilisve paululum ab ipso pariete distantibus erectis; quibus opus fornicatum cameratumve nitatur.

Quæ columellæ ab Altaris vtroque cor- nu distent cubitis duobus.

Si fornix non sit, integumento ligneo, vel ex panno serico telaye confecto, eoque aptè ornato, quod capocelum vocant, operiatur.

De fenestra ad vsum exponendi vestes
sacras.

IN pariete tranuerso inter vnam & alteram ecclesiam interiecto, à parte

quæ monialium sacrificiæ commodior sit, fenestra fiat, rota aptè constituta, vnde sacræ vestes ad Missæ sacri vsus exponantur.

Quæ rota fenestrate è solo pavimenti altè extructa sit tribus circiter cubitis. Hæc ipsa rota eiusmodi sit, vt tota penè sita inhæreat in crassitudine parietis, qui aliquo incrustationis opere crassior propterea fiat.

Muniatur valuis ab vno & altero la- tere; quæ binæ sint; vnæ ab interiori monialium parte, alteræ extrinfecus: & ambæ aptè claudantur clauibus.

In huius fenestræ & rotæ structura, ser- uentur cætera infra communiter præ- scripta de rotis conficiendis.

De fenestellula ad vsum ministrandæ
sacræ Communjonis.

AB altera parte Altaris in eodem tranuerso pariete, fenestellula alia sculptorio inauratoque opere piè or- nata extruatur: vnde monialibus sacræ communio ministretur.

Cuius fenestellulæ planum æquatè sit, & à pavimento Ecclesiæ altè exaedifica- tum cubitis duobus, vncijs sexdecim. Hæc fenestellula latè pateat extrinfecus cubitum vnum & vncias duodecim, altè extructa cubitum itidem vnum & vncias decem & octo, ita vt in primo aspe- ctu latioris, intrinfecus autem angustioris formæ speciem præferat.

Tota autem in ipsa parietis crassitudi- ne inerit, quæ cubitalis sit, ita tamen vt intrinfecus à parte monialium, extre- mi parietis crassitudo ne latior sit vncijs duabus aut tribus.

Intus verò in eo extremo pariete spa- tium insit cubito vno: in quo spatium fenestellula altitudine vnciarum octo, la- titudine sex fiat: vnde monialibus sacræ Eucharistia præbeatur.

In fenestellula à parte interiori valuu- læ ferreæ aut aeneæ sint politè confec- tæ, quæ pessulo & clauæ obserentur: à parte exteriori valuu- læ paulò maiores, quibus tota fenestellula sepiatur, adiun- ctis sera, clauæ, & pessulo.

Sub ipsa fenestellula in pavimento Ec- clesiæ paruulum scabellum collocetur, alti-

altitudine vnciarum octo, quod tapeto sterni possit; vbi stans Sacerdos sacram communionem monialibus ministrat. Hoc autem scabellum modò altius modò humiliter extrui poterit, pro statura Sacerdotis ministrantis.

A parte verò interiori vbi moniales sunt, scabellum alterum non minus duobus cubitis ab omni parte patens, ad quod aliquot gradibus ascendatur, extrui poterit; ita ut ibi genibus flexis, illæ facillè fenestellulam vnde sacram communionem sumunt, ore attingant. In ipsius autem fenestellulæ pariete nihil impedimenti subitus ex assibus extrahatur, quò propius monialis sacramentum sumens ipsi fenestellulæ hæreat.

De fenestra sacrarum reliquiarum.

Fenestra præterea alia fiat, quæ à parte superiori fenestellulæ vnde sacra Eucharistia sumitur, in ecclesia exteriori sit: vbi sacræ reliquiæ si quæ sunt, rectè atque ordine recondantur.

Quæ fenestra ab interiori parte altitudinis sit vnciarum sexdecim, latitudinis duodecim: munita verò clathris ferreis, adiuncto opere vitreo pellucido, pannòq; serico obducto, & valuis præterea clausis; ita ut sacræ reliquias inspicere, nec verò tãgere ullo modo queant. A parte verò exteriori, quæ in Ecclesiâ spectat, eiusmodi sit, vbi loculi vasculæ reliquiarum aptè collocentur; valuasque habeat benè firmas, seris & pefulis tribus munitas; quæ tribus etiam clauibus, & vnaquaque fabrili opere diuerso distincta claudantur.

De fenestra sacri olei infirmorum.

In superiori præterea parte fenestræ, vbi rota collocata est, fenestellula præscriptæ formulæ ratione extruatur: in qua sacrum oleum infirmorum assuetur. Hæc verò fenestellula à parte tantum exterioris ecclesiæ patefieri queat, adhibitis firmis valulis, sera, & claue. Sin autem nullæ in ea ecclesia reliquiæ extra altare asservandæ sunt: hæc in superiori parte fenestræ fiat, vnde sacra communio ministratur.

De gradibus Altaris.

A gradu ultimo scabelli Altaris distantes sex cubitis tres alij gradus, aut plures pro situs ratione, de architecti consilio fiant: per quos ad gremium ecclesiæ descendatur.

Quod aliquanto humiliter pavemento erit, vbi altare exedificatum est.

In summo gradu clathra ferrea ad præscriptum suffigantur.

Gradus ij singuli ne altiores sint vnciis octo, ne latiores viginti quatuor, in transversumque ecclesiæ ducti; aut tam longè patentes, quantum spatii ostium in clathris ferreis capit.

De Sacrificia.

In capite Ecclesiæ paruula Sacrificia, cuius ianua intra clathrorum fines sit aptè extruatur; quæ sacerdotibus sacræ vestes exuentibus vsui sit.

Qua in ædificatione illud caueatur, ne quidquam operis (sue fenestra sit, sue rota, aliudve eiusmodi) fiat, vnde in monasterium monialium prospectus, aut auditus sit.

Idque propterea labrum aquarium, quod in Sacrificia exteriori ad vsum lauationis manuum extruatur, nullum omnino tubulum, canalemve habeat, per quem ex interiori monasterij sacrificia aquam excipiat, quæ eò aliunde importetur, aut infundatur.

Neve quidquam ædificii in superiori parte fiat, quò ipsis monialibus aditus vllò modo esse possit.

Fiat in ea, & oratorium, & altare vnum, quod vsui sit, cum Sacerdotes sacris vestibus induunt; & vasculum præscripta forma ad abluendas manus, idque ne in pariete inter monasterium & sacrificiam interiecto; & armarium item, in quo sacra indumenta asserventur; & aliud præterea nihil.

De capellis.

In monialium Ecclesia capellæ duæ, vna à dextro, altera à sinistro latere fiant, forma præscripta, eæque in gremio Ecclesiæ; si ibi ob aliquam causam plures Missas eodem tempore aliquando celebrari necesse est.

De

De fenestra altaris.

Cautio sit, vt fenestra altaris clathrata ita constituatur, nè inde in viam publicam, præsertim vbi spectacula aguntur, aut multitudinis frequens transitus est, prospici possit.

Cui rei, vt occurratur, atrium paruum pro foribus ecclesiæ extruendum est: cuius atrij ianua ab aliquo latere sit, quod ipsis foribus ecclesiæ recta nõ respondeat; aut certe si aliud fieri non possit, ipsius ecclesiæ aditus è latere sit: idque architecti iudicio pro situs ratione.

De ecclesia interiori.

Ecclēsia interior vna tantum nauis constet, sine vllis cappellis: pavimento vndiq; æquali sit, neque ab vlla parte gradibus paulò altior.

Illud item pavementum æquale sit pavimento, vbi altare extrinsecus collocatum est.

Illud vbi maximè potest, cauendum est, nè monialium ecclesia interior præpè vias publicas extruatur: quæ si pro situs ratione exædificetur aliquando necesse est, nè à pariete, qui ad vias publicas vergit, fenestræ fiant; sed lumen excipiat à parte quæ monasterium attingit: contraq; fiat in ecclesia exteriori, cuius fenestræ non à monasterio, sed à via publica sint.

De turri campanili.

Turris Campanilis ecclesiæ interiori monialiũ coniuncta esse debet: cuius neq; ostium, neq; fenestra, ac nè rima quidem vlla, in ecclesiam exteriorem aliqua ex parte spectet.

Altè extruatur pro ecclesiæ ratione, ita tamen, vt humilior, ac depressior existat, quàm structuræ forma modusque postulet.

Primum eius tabulatum fornice benè firma constet: in qua, vel ab aliquo latere inesse potest ostiolum angustum, per quod cum necesse erit, ad summam turrim ascensus detur: neque aliunde aditus pateat.

At foramina exigua sint, per quæ tracto rij campanarum funes tantum ducantur.

Ostiolum verò illud ita compactum sit,

vt claudatur pessulis binis, seris binis, clauibus binis, opere fabrili diuerso.

Reliqua superiora tabulata ex materia lignea esse poterunt: lumen excipient ex fenestriculis exiguis, ipsdemque clathratis: summum verò fenestras, vt moris est habebit.

DE MONASTERIO MONIALIUM. Cap. XXXIII.

Ecclēsiæ monialium adiunctum est illarum monasterium: de quo demum restat, vt instructionem aliquam breui conscribamus.

Primò monasterij huius situs deligatur, qui ex canonis Agathensis cautione, procul vt par est, absit, cum à monachorum regulariumve monasterijs, tum etiam à canonicalibus clericalibusve ædibus, ecclesijs collegiatis, à turribus, à mœnijs publicis, propugnaculis, vallo, arce, & à præaltis ædificijs, vnde etiam prospectus intrò esse possit.

Laicali porrò edificio coniunctum, vbi fieri potest, nulla parte sit: sed aliquo in teruallo disiunctum, ac separatum.

Longè item à plateis, emporijs, omniforo, viarq; deniq; qua iumenta, currus, vehicula, aliaq; id generis crebrius agi ducive solent; & à locis item, vbi multitudinis, vel concursatio, vel conuentus, vel strepitus sit.

Rursus cautio etiam sit, nè eius monasterij positio eligatur in loco abdito, occulto, valdeq; admodum remoto ab hominũ frequentia: nè præterea (quod sacra Tridentina Synodus à monasterij monialium ratione alienum censuit) extra vrbis, oppidi, alteriusve loci mœnia vllò sanè modo.

Loca huius monasterij omnibus partibus absoluti, de quibus infra sigillatim dicemus, hæc sunt, pro vario vsu distincta.

Ac primò quidem inferiora.

Atrium Capituli.

Triclinium, quod Refectorium dicunt.

Cella vinaria.

Coquina.

Locus Calefactionis.

Locus vasis aquarij ad manus ablendas.

Y Locus

Cōc. Agath. cap. 8. 18. q. 2. Monast. puell.

Sess. 25. de regul. & monial. cap. 5.

Locus Laborum.
 Porticus.
 Cella interior, & exterior ad collo-
 cationis vsum.
 Ianuæ.
 Rotæ.
 Furnus.
 Locus lauationis.
 Tonstrina.
 Locus Cancellariæ.
 Promptuarium.
 Officina aromataria.

Loca superiora.

Locus Dormitionis, aut cellæ dor-
 mitoria.
 Locus scholæ Nouitiarum.
 Locus vestiarius.
 Horreum.

Loca distincta.

Voletudinarium.
 Locus educationis puellarum.
 Viridarium.
 Carcer, & locus secessionis.
 Locus interior, & exterior confessionis.
 Diuerforium item exterius colonorum
 aduenientium.
 Diuerforium confessarij sacerdotis.

De Atriolo Capituli.

Atriolum in quo capitularis mo-
 nialium cœuentus habetur, magnū
 esse debet pro monialium numero, con-
 situtis ab omni parte sedilibus.
 Forma sit non oblonga, nec verò angu-
 sta; sed quoad eius fieri potest, quadra-
 ta specie potius; vt quando à præfecta
 cohortatio monitione sit, vndiq; com-
 modius exaudiatur.
 Subobscurum potius esse debet quàm il-
 lustretum præterea picturis aliquot pie-
 tatem excitantibus ornatum; ab ea præ-
 fertim parte, in qua præfectæ sedile col-
 locatum est.

De refectorio, & cella vinaria.

Triclinium, quod Refectorium vo-
 cant, loco exstruatur, qui cæteris
 monasterij partibus commodior sit.
 Structura ampla fiat, quæ commodè ca-
 piat non modò moniales omnes ab om-
 ni parte parietum sedentes; sed ali-

quantò etiam plures, quas deinceps in
 monasterium pro illius amplitudine, fa-
 cultatumque ratione recipi posse veri-
 simile est.

Habeat à capite ornatum sacrarum ima-
 ginum piè decoreq; pictarum; ab vno et-
 iam latere suggestum in medio parie-
 te exstructum, vnde sacra lectio commo-
 dè in omni parte audiatur.
 Fenestras item ab vtroque latere, vnde
 lux hauriatur.

Cellam præterea vinariã subtus ex-
 edificatam; quæ fenestras itidem habeat
 ordine recteq; partitas.

Vtriq; loco, Triclinio scilicet, & cel-
 læ vinariæ, locus alius propè esse debet,
 isque vsui præfectæ cellæ vinariæ, ad la-
 genas, crateras testaceas, vasaq; eiusmo-
 di vinaria, & aquaria reponenda: aut si
 fieri potest, ob eum ipsum vsum cohors
 paruula cum puteo.

De Coquina.

Coquinæ positio, vt maximè potest,
 triclinio propè sit; vt inde per fe-
 nestram, aut paruulo vestibulo interie-
 cto, fercula lanceisve exponantur monia-
 libus in triclinio ministrantibus.
 Eius situs ample patere debet, camino,
 qui illius magnitudini pro ratione re-
 spondeat, exstructo; libano item paruo,
 in quo esculenta coquantur.

Huic coquinariæ structure loca hæc ad
 eiusdem vsum adiuncta esse debent; cel-
 la, vbi cocti cibi dimeusio fit; cella pro-
 ptuaria penariave esculenti obsoniue
 quotidiani; locus ad lances, ollas, vasa-
 ve escaria lauanda; & cohors præterea
 ab alijs separata cum puteo: vnde si a-
 qua tubulis ligneis ductilibus hauritur,
 adhiberi accommodariue poterunt can-
 nales plumbei, aut lignei, alteriusve
 generis, per quos prout opus crit, aqua
 in locum lauationis, & in coquinam du-
 catur.

Alia item cohors exstruetur ad galli-
 narij vsum.

De loco lauationis manuum.

Locus vasis labriue aquarij, ad quæ
 moniales antequam mensæ benedi-
 cant, manus abluturæ conueniunt, à tri-
 clinio, & ab atriolo capituli non longè
 ex-

extrui debet; ea porrò magnitudine, quæ monialium numero respondeat. Quo loco malluuium, vas scilicet aquarium, vel marmoreum, vel æneum, alteriusve generis in pariete agglutinatum, totidem papillas habeat, quot eius longitudo requirit: subtus exædificato præterea sinu aquario concavo, & accliu, vnde per foramina, quæ è malluuiò effluens aliò deriuetur.

De loco calefactionis.

Locus calefactionis, quem hypocaustum dicunt, camerata scilicet structura, vbi igne succensò moniales per hyemem ad calefaciendum conueniunt; exædificari potest nõ longè à triclinio, & loco lauacionis manuum: isque tantæ magnitudinis esse debet, quanta numerum earum capiat.

Caminum structilem quaquà versum late patentem habeat, aut parieti herentem, aut in medio exstructum; vt ab omni parte locus sit ad calefendum.

De loco laborum.

Loci laborum, quò ad opera manibus elaboranda, moniales certis horis conueniunt, situs illustris esse debet, nec ab vlla parte subobscurus; vt vndiq; lumen hauriatur, quod in laboribus cõficiendis, & in operibus, vel contexendis, vel acupingendis elaborandisve necessariò requiritur.

Sit item peramplius, & structura eiusmodi, quæ locus luminosus reddatur.

De porticibus.

Porticus simplices sint, nempe è simplicibus columnarum, aut pilastratarum ordine constructæ: atque adeo structura omni humili potius, quàm magnifica, & sumptuosa: ab omniq; parte ductæ, quadriformam præbeant.

Hæ, vt alæ supra expositæ ædificationes, tecto laqueato, aliove ligneo opere constare possunt: at ob perpetuitatẽ, tum etiam, vt periculum incendij cautius cuitatur, opere fornicato potius fieri debent.

De cellis collocutionis.

Cella collocutionis, & interior, & exterior, loco non semoto neq; abdito, sed publico perspicuoque extrui debet, ac propè monasterij ostium auditorij.

Interioris cellæ fenestræ lumen à monasterio intrinsecus excipiant; exterioris verò, à parte quæ extrinsecus est.

Porro illa cautio adhibeatur, vt præter vnam, pluresve fenestras ad collocutionem accommodatas, in pariete inter vtramque cellam interiecto nulla omnino alia insit.

De fenestris collocutionis.

Fenestra collocutionis benè munita sit opere clathrato ferreo duplici, vnciarum circiter duodecim interuallo inter vnum, & alterum interiecto.

Opus verò clathratum eiusmodi sit, vt spissi clathri firmiter infixi inter se singuli, non amplius distent vncijs tribus. Instruatur præterea lamina ferrea: quæ latius paulò quàm fenestra vndiq; patens, à parte monasterij intus parieti infixa, firmoq; bitumine agglutinata, clathrato opere interiori adhærescat.

Sit verò plena aliquot foraminibus magnitudine ciceris, isdemq; inter se distantibus spatio vnciarum circiter triu. Habeat item fenestellulam in medio exstructã, vncias sexdecim vndiq; patetẽ: quæ sera, vecte & claue claudatur.

Obducatur item fenestra intrinsecus tela nigri coloris affixa, instrumento telari quod aperiri queat.

Quibus porrò in monasterij illud ordinis, regulæq; institutum est, vt è fenestra collocutionis nullus monialiu conspectus detur, in ijs illa fenestra simplici tantum opere clathrato instructa, & lamina ferrea obducta sit, quæ nullam fenestellulam habeat; & telare eiusmodi quod non aperiatur.

Vbi ob monialium multitudinem, duabus, tribusve, aut pluribus ad collocutionem fenestris opus est: eas vno in loco cellave, si commodum est, intus extrui expedit ad rationem præscriptã: ita tamen, vt rectã ordineq; longè ductæ, spatium inter se habeant quatuor, vel quinque cubitorum.

Distingui tamen, ac separari illæ poterunt pariete interiecto; si modò in eo fenestra apertura ve sit, vnde monialis ad elathratam collocationis fenestrâ colloquens, ab alijs quæ in cæteris deinceps fenestris colloquuntur, rectè conspiciantur.

Nec verò rota ductilis in vilo collocationis loco imponatur constituaturve, nisi in vno tantum; nempe in fenestra ad eam rotæ collocationem potissimum accommodata.

De Ianuis.

Ianua duæ tantum, vt par est, in monasterio struantur; vna, quæ auditorij dicitur, vsui ad ingressus necessarios; altera ad iumenta, currus, vehiculave agenda.

Illa prior loco non obscuro neq; occulto, sed conspicuo, omnibusq; monasterij partibus commodo fiat; nec verò ample pateat: valuis benè firmis duplici asferre confectis, & vestibibus, pessulisve binis, & clauibus fabрили opere inter se differentibus claudatur.

In ijs porrò valuis ostiolum præterea construat, idemq; firmissimis valuis, fera, aut veste, pessulo, clauèq; duplici, ac diuersa munitum; vt ne ob rem miniam ianua grandior aperiatur patefiatve necesse sit.

In his valuis insit exigua fenestricula, vel orbicularis, vel quadrangula, vel alia quavis forma: nec amplius vndique pateat quinque, aut sex vncijs.

Muniatur lamina ferrea, minutis foratibus grano millij non maioribus plena: intrinsecus præterea obtegatur crassa tela, aut tenui tabella: quæ reuolui possit, cum foras prospectatur.

Situs autem ianua huius is esse debet, vt inde, cum fores aliquando aperiuntur, nullus monialibus prospectus in viâ publicam esse possit, sed impediatur obstruatve atrio aliquo interiecto: aut ianua à latere aliquo fiat, vt de non rectè eò spectetur, sed in aliquem vestibuli parietem proximum.

Ianua porrò limen eum marmore lapideve solido sit, atque eiusmodi, quod strigim illam attingat.

Antepagmenta item vtrunq; ianua la-

tus firmiter muniant: ab omniq; parte valuis arctissime cohærescant.

Rimæ præterea tum ianua, tum ostioli, ita benè compactæ commistæ esse debent, vt nullum nè tenuissimum quidem conspicilium insit.

Huic ianua proxima esse struive debet paruula cella: vbi ianitrices opus faciant, indeq; fores pulsantibus præstò sint, vt respondeant.

Proximè item rota constituitur, quæ ad eam iantricium cellam, aut ad locum proximum spectet.

Ianua altera vehicularis loco item conspicuo extruatur, tanta sanè magnitudine, quanta vsui esse potest ad vehicula, cisa plaustrave agenda.

Limine lapideo, vt supra marmorato constare debet, vt nè exigua quidè rei exitus relinquatur.

Nullum verò ostiolum planè habeat. Valuis duplicibus, vestibibus firmissimis, clauiumq; duplicium, at opere fabрили distinctarum firmitudine, vt altera instructa sit.

Præterea opus valuarum duplicatum in vno pariete adhiberi potest; vnum scilicet intrinsecus à parte monialium, alterum forinsecus à via publica.

Ianua hæc ad eam monasterij partem struatur, vbi & lignile, & cella carbonaria ad coquinæ vium, & apotheca vinaria commodè esse possit.

Procul ab hac ianua quatuor, aut quinque cubitis, intus in monasterio transfenna ex asseribus quernes roboreisve ijs singulis spatio vnciarum circiter trium inter se distantibus, aut ex alia firmissima materia, eodem interuallo conficiatur: quæ vsque ad ianua culmen altè ducta, vestibibus suis, fera, & clauibus benè claudatur.

De rotis.

Rota, vel in ecclesia, vel propè ianuam, vel alio loco ad præscriptum constituta, aut cinea sit, aut lignea, ab omni parte laminis, quas de tola dicunt, diligenter vestita.

Altè pateat cubitum, & vncias octo; latè cubitum item: at ab ore nè latius vncijs sexdecim.

Tota denique rectè commissa, apteque

com

compacta sit, vt ne rimula quidem ab vlla omnino parte sit appareatve, vnde foras spectetur.

Intrinsicus à parte monasterij vncum ferreum, aut vectem paruulum firmiter infixum habeat, quo obfirmetur, nè forinsecus circumagi possit, nisi à monialibus, quæ intus sunt, relaxetur.

Claudatur etiam ab interiori parte firmis, valuis, vecte, sera, & clauis.

De furno.

Furnus, à loco cubiculari quæ dormitorium vocant, & vestiario, vt longissimè pro situs ratione potest, extruatur, nè vllum incendij periculum inde creetur.

Huic propè struatür farinariū, loco vel superiori, uel inferiori, vel alio quouis commodiori: alter item locus, vbi incernicula, cribra, cæteraq; instrumenta farinaria reponuntur: nisi farinarium eiusmodi sit, quod hæc etiam commodè capiat: tertius præterea locus erit panificij, vbi panis scilicet fit, & fermetur: isque vndiq; benè conclusus, & consipatus.

Huic panificij loco, & puteus, & paruulus furnus cum aheno coniuncti sint.

In præfurnio foramen cubitale insit: per quod carbones candentes, omnifve pruna furnaria in fossam subtus fornice substructam demittatur.

A parte superiore furni paruulum vaporarium, vulgè [la stufetta] extruatur: quod multiplici vsui esse poterit.

Nec verò in exadificatione furni negligenda ratio est loti, vbi ligna arida, aliaq; materia commodè esse possit ad furni calefaciendi vsum.

De loco lauationis.

Locus lauationis viridario hortifve proximus esse debet ob id commodi, vt quæ lota madidave sunt, in ijs loco aprico expandantur, soli que exponantur.

Si horti desunt, structura fiat, ad quam gradibus scalisve ascendatur: vbi à summo porticus pensiles sint, longurijs per-ticifve rectis, ac transuersalibus distincta: vnde vestes, stragula, lintheamina, & alia lota id generis quæcunq; soli ex-

posita pendeant, vt afficescant.

Hæc porrò structura loco aprico sit, nè sublimis admodum, vt ne inde aliorum extra monasterij fines prospectus fiat.

Si quando verò is lauationis locus præfitus angustijs extrui in plano monasterij non potest, subtus commodè extruatur.

Porrò lauationis locus amplè satis patere debet, paüimento etiam latericio, aliave materia constratus: habeat puteum, vnde tympano (quod rotæ hauritoræ genus [la tromba] dicunt) aqua hauriatur: habeat item labra aquaria lapidea, furnulos clibanosve cum ahenis. Huic loco subternatur fossa lacunave profundè ample que effossa, in quam aqua diffusa descendat.

Huic etiam coniuncta sit cella carbonaria: è qua carbones promantur ad ahena calefacienda.

De tonstrina.

Lauacri loco propè esse cõuenit conriceum, nempè tonstrinam: vbi moniales capita lauent.

Sit in tonstrina caminus, furnus exiguus, ahenum furno impositum ad lixiuij conficiendi vsum, & receptaculum aquæ fordidæ.

De loco Cancellariæ.

Cancellariæ situs deligatur loco monasterij commodissimo, & luminoso admodum: quo loco benè materiata cella exadificetur, vbi præfectæ monialium cõueniant ad putandas subducendasve monasterij rationes.

Sit hæc cella tabularum constructione vndiq; cincta sit tybis, armarijs, ac forulis distincta: in quibus codices rationū monasterij, aduersaria, volumina accepti, & expensis, scripta, instrumenta, actavè publica ad monasterij ius quouis modo pertinètia accuratè asseruari possint, & arcæ item nummaria, aliaq; præterea id generis.

Binis clauibus, feris totidem, vectibus etiam binis, duplicibus quoq; firmissimis foribus claudatur.

De promptuario.

DE cella penaria ad esculenti quodtidiani vsum accommodata diximus: sed habenda etiam ratio est promptuarij; loci scilicet, vbi frugum, leguminum, olei, & aliarum rerum, quæ ad annonaria cibaria pertinent, annona reconditur; indeq; rursus prout vsu venit, promittitur.

Promptuarium hoc extruatur loco semoto: opere tectorio, pypstatove vndique dense ita incrustetur, vt ne rima quidem vsquam appareat; quod cautius muribus foricibusve omnis foratus penitus præclusus sit.

Habeat capsas, cistas, fiscinas, & vasa quæque repositoria suis locis distincta. Claudatur duplici sera, clauæq; diuerso opere confecta.

De officina aromataria.

Monasterij vsui officina aromataria medicamentaria esse potest: in qua, & si nõ omne medicinæ genus asseruatur, ea tamen simplicia medicamenta quæ facile conficiuntur, quæq; ad subitanei morbi accessiones depellendas, aut mitigandas valent, inesse debent. Huius officinæ medicamentaria sita procul sit aliquantulum ab ecclesia, à loco laborum, ab omni deniq; monasterij parte, quæ strepitibus exposita esse non debet: cum hæc ob herbarum contusionem, medicamentorum confectioem, multiplicem mortarij situm, frequentemque conuersationem, ab illis vacua non sit.

Loco existruatur non æstuoso, sed subalido potius.

Distincta sit intus afferibus parieti agglutinatis infixisve, certo aliquo spatio singulis inter se disunctis: inter quos transuer salæ tabulæ aliquot firmis fulcimentis subnixæ infigantur, in quibus tanquam certis repositorijs vasa quæque aromataria ordine collocentur.

Huius officinæ propè adiuncta sit parua cella: vbi aquæ distillatæ, & reliqua vascula vnguentaria medicamentaria ve asseruentur.

Hæc verò cella suppleat, si quando officina tabernave vasa hæc non capit.

Altera præterea subfrigida itidem: vbi herba, vasaq; ad distillandi vsum reponuntur, & carbonum aliquantulum.

In vna ex his cellis caminus struatur. Aquariolum item sit, vnde aqua in suffossam lacunam deducatur.

Si præterea cohortis cum puteo locus dari possit, multum asserret commoditatis: si minus, hæc aromataria officinæ structura propè puteum fiat.

Atque hæc quidem de inferioribus monasterij partibus: nunc ad superiores transeamus.

De superioribus monasterij partibus: ac primùm de atrio cubiculari, siue loco dormitionis.

Superiores monasterij partes initio commemorauimus: in ijs potissimum cautio diligens certaq; ratio habenda est atrij cubicularis, quod Dormitorium dicunt.

Primò igitur eius situs loco deligatur, qui non patiatur cæli gravitatem; sed ad eam partem vergat, vbi pro climatis ratione aer non aduersus sit, nõ crassus, non concretus.

Sit verò in primis nulli ferustuti expositus, vt aliunde introrsum prospiciatur: aut eius luminibus extrinsecus alia parietis ædificijve substructione officiat: neque rursus inde aliorum prospiciatur.

Atrium cubiculare, prout structuræ inferioris ratio fert, monialiumq; numerus postulat, triplex, aut quadruplex erit; ita vt in omni claustrij parte vnum sit: idque tanta latitudine, & longitudine, quanta est ædificatio locorum inferiorum.

Ab vnoquoque atrij capite fenestræ grandiores vnde lux hauriatur, struantur, à pavimento præaltæ sex, aut septem cubitis.

Firmiter verò clathratæ sint, & opere præterea vitreo pellucido obductæ oportet: ita tamen, vt superior earum pars ad aeris conclusi euaporationem aperiri aliquando possit.

Sin autem ab atrij latere aliqua fenestricula etiam opus est; fiat ab ea parte tantum, quæ in claustrum vergit.

Atrium vnumquodque in partes diuisum

sum exiguis cellis distinguetur: quæ singulæ quinque aut sex cubitis amplæ, stercis densè contextis, aut telis, tentorio siue expansis separabuntur.

Quòd si atria dormitionis communia (sicut ita fieri debere instituti antiqui ratio suadet) non fient; sed propriæ cubicularum cellæ separatim distincte quæ extruentur; eæ inter se proximæ cõiunctæq; esse debent, & ordine ab utroque latere ductæ, aditu medio interiecto, in quadrum si fieri potest, definient.

Hæ nẽ amplæ sint, sed ab omni parte cubitorum circiter septem magnitudine paruum lectulum capiant.

Simpliciter humiliq; structuræ sint, nullaque picturæ.

Fenestriculam vnam tantum habeant singulæ.

Ostiolum item: quod non fera, aut vetæ claudatur, sed pœsulo (quod alzapiede dicunt) valuis ita affixo, vt forinsecus funiculo attracto faciè aperiat; caminum verò nullum omnino.

Si quando maiori aliquantò amplitudine cellæ struendæ erunt; cautio omnino adhibeatur, vt in ijs spatium detur, quod lectulos tres salte capiat, vel plures arbitrato superioris; duos autem dumtaxat nullo modo.

Cautio præterea sit, vt fenestra nulla struatur, vnde extra monasterij fines spectetur: si quæ verò, aut in vlla cella, aut alio loco superiori fiat necesse est, è qua vel in hortos, vel in loca proxima prospectus sit: huius fenestræ antis, seu pilastratis clathra ferrea vndiq; infigatur firmissimè: quibus forinsecus spatium cubiti vnus dimidij opponatur trāsenna, è marmore, aut è laminis ferreis cõfecta, foraminibusq; vncialibus plena, & totam fenestram ab omni parte complectens, parieti suffixa coherescat.

Nulla porrò ne exigua quidè fenestricula, neq; in inferioribus, nec in superioribus monasterij partibus extruatur, vnde in viam publicam prospectetur.

Atria deniq; dormitionis, siue communia, siue cellis proprijs distincta eã struaturam habere debent, vt vna scala tantum, aut duabus ad summum eò ascendatur: sicquæ illarum foribus aditibusq; clausis, nullus alius præterea aditus in-

fit, per quem ad ipsa atria ingressus ascensu siue fiat.

De latrinis.

HIS dormitionis locis situ semoto latrinæ proximæ ita construatur, vt certa sedilia habeant: quæ singula intermedio aliquo interiecto distincta, secessum exiguum præbeant, in quæ monialis se conijciat, nè à ceteris conspiciatur.

Totus verò is latrinarum locus, non modò conclusus, sed benè contipatus esse debet, vt neque conspectus existat, neque reter odor.

De loco scholæ Nouitiarum.

Situ ab atrijs cubicularibus separato, & à monialium frequentia paululum semoto, gynæcœcum nouitiarum construatur; locus scilicet scholæ, vbi illæ degant.

Qui locus amplè patere debet; tum ad eam partem vergat, quæ cœli salubritatem habeat: benè verò conclusus, latrinas suas habeat, & ceteras partes vsui necessario accommodatas.

De Vestiario.

Loco aprico extrui debet vestiarij commune, ab utroque latere fenestratum: in quo vestiario lanea vestimenta tantum seruentur.

Vndiq; cinctum sit armarijs altitudine quinque, aut sex cubitorum, ordine præterea, recte q; distinctis: quæ singula forulos suos habeant tantæ longitudinis, quanta stata longitudo est vestitus monialis.

Pro vestiarij foribus porticus longè ducta, & aperta sit: vbi forinsecus instrumentis ferreis parieti certo interuallo suffixis, collocatisq; inter vnum alterũque instrumentum longurijs perticisve transuersalibus, vestimenta certo tẽpore inde pendeant, atque excutiantur.

Huic vestiario cella item vestitaria iuncta esse debet: in qua vestes laneæ, omnique lineæ supellex recondantur: si modò vestiarij supra demonstratum eam magnitudine non sit, quæ capfas armariave supellectilis lineæ distinctè capiat.

At verò vbi potest, potius esse debet, vt hæc à vestiario distincta sit. Tertia præterea cella vestiaria adiungi debet, suis itidem armarijs vndiq; instructa: vbi lodices, calcitræ, cæteraq; id generis obstragula, ac vestes pellivæ, distinctè distributèq; reponantur. At cella hæc non situ aprico, sed algido potius instruenda est.

De granarijs.

Granaria struantur loco ianue proximo: eorum scalæ situ conspicuo sint; fores benè firmæ; duplici clauæ, sera, & vecte singulæ claudantur.

De Valetudinario.

Expositis inferioribus, & superioribus monasterij partibus, reliqua etiam loca, & domicilia sunt, quæ ab illis seuncta aliquo modo esse debent.

Ac primùm quidem de valetudinario dicimus.

Porrò valetudinarium (locus is scilicet, in quo valetudinaria, ægritudineq; affectæ, vel conualescentes moniales curantur) exstrui debet in situ non interiori monasterij, sed paululò remotiori, quamproximè ianue auditorij, at loco in primis salubri.

Hæc valetudinarij structura partes itè habebit tam superiores, tū inferiores; triclinium vfdelicet longè patens cubitis circiter viginti, latè pro ratione longitudinis; coquinam vnā, cellam proptuariam vnā, cellam lauacionis vnā, cohortem cum suo puteo vnā, lignile vnum, porticum vnā, cellas binas ternasve inferiores; quæ mediocri magnitudine singulæ tres lectos capiant, & eam minimum præterea habeant, aut singulæ, aut binæ.

A superiori autem parte cellæ cubiculares sint quatuor, aut sex, moderata etiam amplitudine: eaq; item, vt supra camino instructæ sint: habeantque secessum latinarum paulò supra descriptum.

Vbi præterea ad valetudinarij huius vsū locus paruulo viridario dari potest; benè consultum esset valetudinarie huic structuræ: cuius totus ambitus ostio tantùm cõstans, foribus vnis claudatur.

De loco educationis puellarum.

Quibus in monasterijs puellas in monialium disciplinā traditas educari permittum est; ibi certū iis domicilium construatur, vbi distinctè à monialibus alantur: omniaque ab illis præter ecclesiam separata habeant.

Id sanè domicilium partibus his cõstet; atrio exiguò cum suo camino, cella peritaria, cohorte cum puteo, & parua porticu lignili, & cubiculis inferioribus binis; à superiori parte, atrio dormitionis, aut aliquot grandioribus, quæ singula lectulos tres saltem, quatuorve, aut plures, nec pauciores capiant.

Huius domicilij circuitus vnis tantum foribus contineatur.

Viridarii etiam locus vbi esse potest, commodo erit.

De hortis, viridariove monasterii.

Horti monialium ob multa violandæ clausuræ pericula non esse debent vasta amplitudine.

Cum enim præ vastitate non facillè possint parietibus cingij; id fit, vt in monasterij partes vulgò pateat, & aditus, & prospectus.

Sint igitur spatio centum cubitorum, aut paulò amplius ab omni parte.

Vndiq; parietibus cingantur, crassitudine cubiti vnus, & vnciarum octo; altitudine non minori sexdecim cubitis, eaq; à superficie terræ ducta.

Nec verò etiam si horti circumcingi cõmodè facileq; possint, prescriptum cubitorum centum spatium eos excedere conueniens est; vt nè cum præ magnitudine, à monialibus, conuersivæ quæ intra monasterij claustra degunt, coli conserive non queant, necesse sit contra clausuræ regulas rusticos exterosque operarios ad eorum culturam constitutionemve introduci.

Ne taleq; ne plantæ aliæ, ne vites, ne arbores cuiusvis generis propè parietes conferantur intrinsecus, neque verò extrinsecus, nisi interuallo distantes cubitorum ad minimum sex.

Neque in eorum fundo arbores grandiores serantur; sed arbuta humiliora, eaq; rariora.

Nec

Nec lignorum strues in ijs fiat, non paleæ, non scani aceruus.

Non præterea tugurium vllum, non casa quaruis vel humillima struatur.

Nec fœni scio, præterea fundus eorum destinetur: sed perpetuè eiusmodi sit, in quo olera, herbarum medicæ, & coquinariæ, non voluptuariæ ferantur.

Si per hortos fossa canalibus, ve aquæ deductio sit: cautio sit, vt ille aquæ ductus firmissimè operiatur aliquo lapideo cæmentitiove opere, ducto ab ore quo aqua influit, longè cubitos circiter sex & foris & intus dimensos.

Os verò, per quod ab initio illius lapidei operis confluit aqua, & alterum vnde in illius fines effluit, cancellis ferreis vtrinque muniatur.

Itemque fiat in extrema ea hortorum parte vnde foras erumpit.

Rursus idem aquæ ductus sine vllis clathratis cancellis fieri poterit, si totus tanto spatio tegatur, quantum hortorum fundus est, per quem aqua fluit.

Si quam autem deductionem inde fieri opus est, vel ad hortorum irrigationem, vel ad layationis vsum; riuuli aliquot deriuari per minuta foramina poterunt quò volunt, rursusque ad aquæ ductum reduci.

De carcere, & loco secessionis.

Monasteria, vt olim etiam habuerunt, carcerem firmum habere debent: in quem, si que monialis aliquando à disciplina aberrans flagitiosè egerit, pro culpæ grauitate detudatur.

Porro carcer à via publica, & ab ædibus item vicinæ proculerit, sed intima superioris monasterij parte, quæ à monialium etiam frequentia & concursu remotior sit.

Bene munitus, bene materiatus, beneque fornicatus: fenestriculam cubitalem firmiter clathratam atque à solo exstructam habeat, vnde parum luminis excipiantur: ostioli item binis muniti valuis in quibus interioribus fenestellula minima in sit, binisque feris, ac binis vestibus clausis.

Compedes etiam, vt in antiquis etiam regulis cautum est, habeat, & manicas ferreas; quibus vinciantur cum opus est, in carcerem coniecta.

Nec verò in carcere caminus, neque foramen aliud insit; nisi latrina, angustis tubulis substructa.

Non longè à carcere locus secessionis sit: ijsque & liberior & commodior quæ structura carceris.

Quo in loco moniales à carceris semotè, aliquando salutarem penitentiam obleuiores culpas peragant.

De loco audiendæ sacræ confessionis.

Atque hætenus quidem de monasterij partibus: nunc sequitur vt dicamus de locis adiunctis.

Est igitur primum habenda ratio loci, in quo moniales confitentur.

Cuius loci situs paululò ab ecclesia remotior, cellam alteram forissecus iunctam habere debet, vbi confessarius sacerdos earum confessiones audiat.

Locus porro interior vbi moniales confitentur à parte inferiori sit, nè scale ascensu opus habeant: bene verò pauimentatus sit, aut opere fornicato subtus conflet, nè humidus vlginosusve sit; ab omni item strepitu valde admodum semotus, atque adeo vndique accommodatus, vt ne monialis confitendo audiri à quoquam alio quam à confessario possit.

Ab omni denique parte spatium habeat cubitorum circiter sex aut septem.

Confessarij sacerdotis item cella, eodem modo & forma extrinsecus iuncta struat.

In pariete vtriusque loci cellæve communis, fiat ad confessionis vsum fenestricula altitudine cubitali ad summum, latitudine vinciarum circiter sexdecim pro altitudinis ratione.

Quæ fenestricula, & clathratis ferreis, & lamina ferrea cum suis minutis foraminibus, & tela præterea nigra affixa bene munita nullo modo aperiri possit.

Eodem in pariete rota inesse poterit, dimidio minuscula quam alia præfinitæ: hæcque rota ad vsum exponendi confessario, si quas res necessarias habet.

Eademque rota, firmiter beneque instructa extet, vt de alijs rotis demonstratum est.

De diuersorio confessarij.

Exedificetur præterea diuersorium, in situ intra ianuam exteriorè viæ publicæ iunctam, & illam interiorem qua
ad

ad claustrum aditus sit; interiectio; cellis duabus, vna inferiori, altera superiori cōstans: quibus confessarius sacerdos vti possit, cum pernoctare necesse habet, vt moniali cuiusdam periculosè egrotanti præsto sit sanctissimorum sacramentorum ministratio.

Hoc diuerforium, & caminum, & latrinam, & alia vsui necessario accommodata habeat; at rotam, nullamque fenestram omnino, vnde vel aspectus, vel collocutio quouis vnquam prætextu esse possit.

Nec verò plures habeat cellas præter illas duas; vt omnis alia conuersationis aut commercij occasio ab eo remota ex clausura sit: neque denique vllum præterea locum vel exiguum.

Ita enim omnino fiet, vt minor, aut nulla cōmoditas occasioe relinquatur in eo cōmorandi, nisi necessaria de causa.

Quæ ratio locum etiam habeat in diuerforij sequentis ædificatione.

De diuerforio exteriori famulorum, & colonorum aduentantium.

Diuerforium in eodem intermedio situ, quod aduentantibus colonis, famulisque monialium vsui sit, construatur, quod diuerforium cubicula bina trinaue habeat, at nullam nec rotam, neque collocutionis fenestram.

Neque ab re esset, vt id à monasterij edificio disinctum aliquo exiguo spatio sit, vt ne saltem rectis coniungatur.

De domicilio Conuersarum.

Domicilij extra clausuræ fines possit, in quo Conuersæ nõ professæ habitent, ea ratio in illius ædificatione haberi debet, vt scilicet intrinsecus à parte monialium claudatur, aperiaturve. Id verò præstari poterit ratione infra demonstrata.

In illo ipso intermedio situ extra clausuræ fines domicilium fiat, quod Conuersas tot capiat, quod ad monasterij vsu opus esse verisimile est.

Habeat hæc domicilij habitatio singulas partes necessarias; locum dormitionis scilicet communem, coquinam, puteum, lignile, & alia item loca vsui necessario opportuna.

Porro in huius domicilij extruictione hæc cautio sit, vt ne in parietibus exterioribus ad viam publicam spectantibus fenestra vlla, ac ne foratus quidem exiguus, conspiciendum ve minimum fiat.

Vt deinde vna tantum ianua cōstet: quæ prope clausuræ monasterij parietem, qui cunq; ille sit, extruatur.

Fiat in eo clausuræ pariete foratus amplitudine vnciarum circiter sex: per quæ vectis ligneus eadem crassitudine transmissus, idemq; in transversum actus ac paululum in parietem qui è regione est, iniectus, firmiter illius ianuarum valuas occludat.

In cuius vectis summa parte quæ à monialibus est, clausura feræq; ita apte accommodata sit, vt intrinsecus mouiales facile aperiatur, rursusq; claudatur.

Si verò ea transversarum vectis ratione confici non potest, vt ianua illa occludatur; hoc etiam fieri facile erit: vt vectis non transversus, sed recta ad ianuam quæ è foratus regione est, ductus à summa parte valuis innixus atque oppositus, firmè occludat.

In hoc domicilio à late re monasterij fenestricula exigua, quæ non amplius vndiq; pateat quinque aut sex vncijs, munita etiam lamina ferrea, plenaq; minutis foraminibus extruenda est: vnde præfecta Conuersas euocet, ac spectet ad domi sint, cum ianua clausa est; tum illæ foras discessuræ, benedictionem missionemq; inde ab ea petant.

Cautiones quædam in tota monasterij ædificatione.

Primò in tota monasterij ædificatione diligens clausuræ ratio habeatur; vt scilicet illius situs quantuscunq; est, omni ex parte idoneis beneq; materialibus parietibus cōcludatur: quorum præterea altitudo sit cubitorum ad minimum viginti quatuor, exceptis hortorum muris, quorum altitudinem supra demonstrauimus: crassitudo cubitalis, ac paulò etiã maior, at minor certè nullo modo. Porro à parietibus exterioribus nullus insit caminus in ijs effusus: at eminent, è superficieque intrinsecus extans non vetatur; nulla præterea fenestra, non fenestricula, non conspiciendum, ac ne rima

multa quidem, unde etiam minutus prospectus sit.

In singulis monasterij partibus ad communem usum extruendis ut potè Refectorio, Capituli atrio, Valetudinario, Dormitorio, Calefactionis, Lauationisque manuum, & laborum item loco, atque alijs id generis, tum in primis in Ecclesiæ interioris edificatione, non negligenda sed adhibenda ea cautio est, ut singula eiusmodi loca, ad quæ moniales frequentes conuenire solent, ampla structura sint; quæ commodè capiant, non modò omnes quæ iam sunt, sed aliquanto plures, quas etiam deinceps in idem monasterium recipi pro facultatum elemosinarumque ratione & accessione posse verisimile est.

Illà porro etiã cautio vel maxima sit, ut ne in vlla colloquij exteriori cella, nec in vllò vel confessarij sacerdotis, vel colonorum, famulorumve aduenientium diuersorio, neque in vlla alia quavis monasterij parte exteriori, edificatione ve extrinsecus facta, loc⁹ superior quisquam sit, ad quem monialibus aditus detur: nec rursus in vlla monasterij parte interiori locus item superior, quo alijs accessus ingressusve esse vllò modo possit.

Est illud præterea cauendum, ut quicumque in monasterio sunt aditus vestibula, angiportus, aliaque id generis, nè tenebrosa, nè subobscura sint, sed dilucida & illustria.

In omni denique, vel anguli, vel aditus, vel scalæ, vel atrij monasterij capite, sacra aliqua imago piè expressa extet.

CAUTIONES QVÆDAM DE
omni Ecclesiastica edificatione.

Cap. XXXIII.

HÆc de fabrica exteriori & interiori Ecclesiæ, de cœmeterijs, de sacristia, alijsque partibus edificationi Ecclesiasticæ adiunctis, de Ecclesiæ simplicis, & oratorij extruentione, ac rursus de Ecclesiæ, monasterijque monialium structura, speciatim supra locis suis scripsimus. Illud verò generatim ad omnem Ecclesiasticam edificationem attinet, ut scilicet, nè que in Ecclesiæ, cappellæ, altaris partisve cuiusvis alterius, que ipsius Ec-

clesiæ usum decoremve attingat: fabrica, ornatuque, nihil operis quale quale sit, statuat, fiat, inscribatur, enunciat, exprimat, que; quod à Christiana pietate & religione remotum, aut quod profanum, quod deforme, quod voluptuariū, quod turpe vel obscenum sit, quod vulgarem magnificentiam, aut familiarū insignia ostentans, gentiliij operis speciem præbeat.

Non vetatur tamen pro fabricæ firmitudine (si ita architectonica ratio aliquando postulat) aliqua structura, generis vel doricij, vel ionici, vel corinthij, vel alterius huiusmodi operis.

Id omne cum fabricæ præfecti architectivæ, antequam edificationis initium fiat consultò caueant: tum in primis curæ episcopalis est videre, nè quid tale ab ijs in opere ecclesiastico committatur.

Id denique in huiusce etiam libri conclusionem ponimus, ut cum de dote vel Ecclesiæ, vel sacello, vel altari certa constituenda, iure canonum cautum sit; Episcopus priusquam eiusmodi Ecclesiasticæ edificationis aut foundationis facultatē det, eo de genere diligenter consulto, & idonea suspensione publicisque tabulis caueat, ex eorūdem canonū præscripto.

INSTRVCTIONVM
Suppellectilis Ecclesiasticæ

LIBER II.

SUPERIORI libro modum formamque exposuimus fabricæ exterioris atque interioris: nunc sanè consequens est alter liber, in quo de Ecclesiastica supellectile dicemus.

Ac primò quidem simplicem illius apparatus, sacris ministerijs, atque vniuscuiusque Ecclesiæ partibus, & pro ministeriorum numero, & pro Ecclesiarum etiam ipsarum ratione ac dignitate congruentem vno in cōspectu constituimus. Deinde, quoniam pro officiorum item solennitate, & pro varia ratione, sacram illam supellectilem, cum multiplicem, variam, coloribusque distinctam, tū quibusdam stans diebus pretiosorem esse conuenit; operepretium fuit certis regulis